

~~politički~~ ZATVORENIK

GODINA XV. - SIJEČANJ 2005. CIJENA 15 KN

BROJ

154

**Progon hrvatskoga
grba u neovisnoj
Hrvatskoj**

**Kumrovečka
provokacija**

**Pravopisni priručnik:
novac i politika**

**Hrvatski Faust:
jedno svjedočenje o
prof. Dušanu Žanku**

**Dr. Ivo Korsky,
hrvatski borac,
politički uznik
i mislilac**

politički

ZATVORENIK

GLASILO HRVATSKOG
DRUŠTVA POLITIČKIH
ZATVORENIKA

PREDSJEDNIK DRUŠTVA
Jure Knezović

UREDNIČKI ODBOR GLASILA
Višnja Sever, Andrija Vučemil,
Ljubomir Brdar, Zorka Zane,
Jure Knezović

OVAJ BROJ UREDIO
Tomislav Jonjić

UREDNIŠTVO I UPRAVA
10000 Zagreb
Vojnovićeva 15
tel: 01/46 15 437, 46 15 438
fax: 01/46 15 437
e-mail: hdpz-zagreb@hdpz.htnet.hr

PRIJELOM I TISAK
TIVA Tiskara Varaždin, Trg bana Jelačića 21

CIJENA LISTA
Za Hrvatsku 15 kn

Godišnja preplata za Hrvatsku 180 kn
za inozemstvo: Europa 310 kn
ili odgovarajući iznos u drugoj valuti;
prekomorske zemlje: 510 kn
ili odgovarajući iznos u drugoj valuti
***
Žiro račun: 2503007-1100009317
kod Volksbank d.d. Zagreb
Devizni račun: 416446-7101 S.W.I.F.T.
Code VBCRHR22 kod Volksbank d.d. Zagreb
***
Rukopisi se ne vraćaju,
list ureduje Urednički odbor, sva prava pridržava
Hrvatsko društvo političkih zatvorenika.
***
Uredništvo ne odgovara za navode
i gledišta iznesena u pojedinim prilozima
***
Za sve informacije i kontakte u svezi sa
suradnjom i preplatom tel.: 01/48 72 433
radnim danom od 11-13 sati.
***
ISSN 1331-4688
***
Cijena oglasnog prostora:
posljednja stranica u boji: 4.000,00 kn
predposljednja stranica u boji: 3.500,00 kn
unutarnja crno-bijela stranica: 2.500,00 kn
1/2 crno bijelo: 1.250,00 kn
1/4 crno bijelo 700,00 kn
***
www.hdpz.htnet.hr

Slika na naslovnoj stranici:
Hrvatski grb u Fojničkom
grbovniku (XVII. st.)

(NE)POVJERENSTVA

Radnici riječkog brodogradilišta «Viktor Lenac» već su zaboravili na jamstva koje je Račanova vlada dala, a sad ih porezni obveznici odplaćuju. O tome gdje je novac završio, najteže razmišljaju kad pogledaju na Vrhovnikovu kuću. Darežljivi Ivica Račan, poznat nam sa zadnje stranice posljednjeg broja **Političkog zatvorenika**, rado bi da se o tom darku ne raspravlja, pa je HDZ-u velikodušno ponudio da HNS odustane od namjere osnutka povjerenstva koje bi se bavilo slučajem HDZ-ovskih nejasnoća.

Račan bez krčmara???

Ne, ne, Ivica će i to srediti, pa će nestati i (ne)povjerenstvo koje se imalo baviti Čačićem i Tomčićem, a poslušni Sanader rado prima savjete i nije uvjet da su baš iz Europe. Tako će propasti i namjera da se Hrvatski sabor zapita tko je krivotvorio i slao u Den Haag državnu tajnu samo da kroz generala Gotovinu kriminalizira hrvatsku državu i tako ne obrije u bradu zaraslog predsjednika države.

Zdušno i uspješno nas ti političari uvjeravaju da je politika uistinu, ne, nema smisla vrijedati prostitutke, jer one ipak zauzvrat nešto dobiju. Uvjeravaju nas da je Josipovo Dan D i da će hrvatskom narodu biti otvorena europska vrata, ali prešućuju da je Europa i prije zajedničkog ustava klasna, u koju se bez granica ne može iz svih članica i koja već ima karantene za državljane novih članica. Tko je preko dežele putovao u Austriju, prošao je dvije strane kontrole, pa možda misli da su neki drugi zločesti i kontroliraju dodatno samo nas. Da tako nije, može se svatko uvjeriti ako pokuša ući u Europu prvoga razreda iz Madžarske, Slovačke, Češke ili Poljske. Tamo je zajamčena sloboda kretanja ljudi i robe, ali se prtljažnik automobila obvezno otvara i čeka se dulje na kontroli nego je bilo prije.

O tome da je građaninu iz drugorazrednih europskih država zabranjeno zaposliti se u europskim državama prvog razreda, ne može se očekivati ni slova od takvih nacionalno svjesnih briljanata kao što su naši političari.

Hrvati imaju duga i gorka iskustva s raznim unijama, ali ovo što ih čeka, zahvaljujući izboru svojih političara i nikakvom nacionalnom ponosu, konac je njihove muke i ludovanja.

Jure KNEZOVIĆ
predsjednik Hrvatskog društva
političkih zatvorenika

NAČELA SE NE ŽRTVUJU TAKTICI!

Činjenica da je neovisni kandidat Boris Mikšić bio nadomak ulaska u drugi krug predsjedničkih izbora, solidan je i zasluženi šamar Sanaderovoj Hrvatskoj demokratskoj zajednici. Nije trebalo previše političkog iskustva i mudrosti da se shvati kako je nemali broj HDZ-ovih simpatizera duboko razočaran servilnom politikom koju predvodi Visoki predstavnik međunarodne zajednice za Hrvatsku. Umjesto da se osloni na onaj dio biračkog tijela koji mu po političkoj logici i tradiciji pripada, Sanader se više od godinu dana uliznički dodvorava onima koji za nj i njegovu stranku – pa ni onda kad se ona pretvori u stranku služinčadi – ionako ne će glasovati. I stranku i program on je žrtvovao srebrnjacima u obliku jeftinih pohvala takozvanih slobodnih medija.

I upravo radi mentaliteta koji je zavladao vodećim krugovima Hrvatske demokratske zajednice, od neobično naglog topljenja Mikšićeve izborne prednosti najviše je profitirao ne HDZ sa svojom kandidatom, nego – Stipe Mesić. Već nekoliko minuta nakon što je objavljen izborni preokret od 2. siječnja, svi su se politički analitičari složili da je Jadranka Kosor Mesiću puno lakši suparnik od Mikšića. Neovisni kandidat nema repova ni hipoteka, ali ni kompleksa manje vrijednosti kojim zaudara sanaderovski HDZ. Upravo radi toga se mogao oštro i beskompromisno suočiti s orahovičkim dlikošem, iako je pitanje bi li – bez pravoga programa, slabo upućen u hrvatske prilike i spletke i bez oslonca na stranačku infrastrukturu – mogao biti prava protuteža namjesništvu s Markova trga.

Alternativa nametnuta drugosječanskim izbornim rezultatima nije lagana. Hrvati su na nju, međutim, navikli, budući prečesto prisiljeni birati između dva zla. Čak i sada je najgori izbor ne birati uopće. I sada treba izabrati manje zlo: makar bila Sanaderov politički klon, bez identiteta, vizije i hrabrosti, Jadranka Kosor nas ipak ne će vječno izazivati budalastima provokacijama, poput one da se svi svima trebaju ispričati, da s Crnom Gorom nismo ratovali, da su nas Rade Bulat i Marko Belinić doveli do slobode i demokracije, da su Đorđe Balašević i Rade Šerbedžija vrhunac umjetnosti. Ona ne će jedne novine nazvati fašističkima, a druge smećem, kao što je to činio Mesić, uživajući i dalje – na čudo naivnima – orkestiriranu potporu tzv. neovisnog tiska.

Ali, nadvlada li ona kojim čudom takozvanog Mesića, ne treba očekivati ozbiljne promjene. Sve ostalo ostat će isto, sve dok su na čelu Hrvatske ljudi koji su za mrvicu s tudeg stola spremni prokokati ideale milijuna.

Može ih tješiti tek to što nisu sami: malobrojni su mediji sredinom prosinca 2004. izvijestili kako se Dražen Budiša u suterenskoj dvorani Matice hrvatske, na predstavljanju knjige novinara Tihomira Dujmovića okomio na svoga dojučerašnjeg partnera i prijatelja Ivicu Račana. Budiša je priznao kako je koalicijska vlada iz siječnja 2000., ona kojoj je on u biti glavni tvorac, prevarila birače. Nije održala obećanja, niti se ozbiljno prihvatile posla. Račana, s kojim je u zanosu šampanjcem poljevao okolinu, Budiša opisuje kao lijenčinu koja ništa ne zna: on je «loš pravnik, slikar i umjetnik, a ne predsjednik vlade». Što se predsjednika države tiče, ocijenio je kako «Mesić ima fond od dvjesto riječi i desetak fraza. Nema pojma ni o čemu». Taj je tandem, ocjenjuje dugogodišnji predsjednik HSLS-a, zaslužan za svojevrsnu komunističku rekonkvistu, uslijed koje koje Hrvatskom i danas vladaju dijelom reformirani, a dijelom nereformirani boljevici.

Budiša, dakle, žali što se u borbi protiv Tuđmana udružio s Račanom i Vesnom Pusić. Ali, Budišu ne treba žaliti. Sažaljevati, možda. Jer, on koji se kao sveučilištarac nakon XXI. sjednice CK KPJ u Karadorđevu onako hrabro i dostojanstveno odupro najavi brutalnog obračuna s Hrvatskim proljećem i bio kadar baciti rukavicu u lice samomu vrhovnom tiraninu, Josipu Brozu, mogao je u idućih trideset godina naučiti bar to da se načela ne žrtvuju taktici.

Moglo se, i moralo, suprotstavljati zastranjnjima u hrvatskoj politici devedesetih godina, moglo se djelovati u oporbi i ne prihvatići brojne Tuđmanove ponude za suradnjom. Sve to spada u stranačku taktiku, u sastavni dio svakodnevne političke borbe. Ali nije se moglo, nije se smjelo strategiju žrtvovati taktici. Nije se smjelo u sukobu s nedostatcima Tuđmanove vladavine posegnuti za savezom sa snagama kojima nije na zubu Franjo Tuđman i njegova stranka, sa svim svojim vrlinama i nemalim manama, nego im je na zubu hrvatska država kao takva, bez obzira na njegov unutarnji ustroj i vanjskopolitičku orientaciju. Budiša je to naučio prekasno. Sanader kao da ne želi naučiti nikada.

Tomislav JONJIĆ

IZ SADRŽAJA

ODE TITO PREKO ROMANIJE... 2

GOLDSTEINOVA
PRAVOPISNA DIVERZIJA 3

U HRVATSKOJ ZABRANJEN
HRVATSKI GRB (3.) 6

Tomislav JONJIĆ

PISMO IZ TAMNICE 17

Zvonko BUŠIĆ

PRILOZI ZA BIOGRAFSKI
LEKSIKON HRVATSKIH
POLITIČKIH UZNIKA (XXXII.) . 24

Jure KNEZOVIĆ

IVO PILAR,
ZNANSTVENIK, POLITIČAR,
POLITIČKI UZNIK (IV.) 25

Dr. sc. Zlatko MATIJEVIĆ

BLAŽENI ALOJZIJE STEPINAC I
HRVATSKA DRŽAVA (XI.) 29

Ivan GABELICA

PRILOG ŽIVOTOPISU
DRA MILE BUDAKA (V) 33

Dr. Jere JAREB

U VARAŽDINSKIM TOPLICAMA
PODIGNUT SPOMENIK CIVILNIM
ŽRTVAMA RATNOGA I PORATNOG
TERORA 36

Franjo TALAN

STRADANJE HRVATSKOG NARODA
– SJEĆANJA
HRVOJA PEČUVČIĆA (IV.) 39

HRVATSKI FAUST
OCIMA BOBIJA MAROTTIJA . . 40

Tomislav JONJIĆ

KAKO SE BRANIO
GRAD ZADAR
(DNEVNIK) (III.) 42

prof. Bruno ZORIĆ

ODE TITO PREKO ROMANIJE...

Metoda linča (ili, *kuršuma*, kako bi se, *demokratski* i *napredno*, izrazio **Marko Belinić**, još jedan iz plejede *antifašista* koji su ovih dana na račun Svevišnjemu otisli ruku krvavih do lakata) toliko je uobičajena u načinu na koji hrvatsku stvarnost *preparira* tzv. neovisni tisak, da smo se na nju skoro i navikli

Kad je u božićno doba – svega nekoliko dana nakon što je Hrvatska «dobila datum» (ne mjesecnice, nego početka pregovora s EU), a upravo u jeku predizborne kampanje - nepoznat netko eksplozivom obezglavio **Augustinićev** spomenik *najvećem sinu naših naroda i narodnosti* (ili, tvorcu najboljih rješenja za život brojnih naroda na ovim prostorima, kako se u *Feralu* izrazio **prof. dr. Ivan Padić**), za tzv. neovisni tisak nije bilo dvojbe: povampireni fašizam (opet) diže glavu, a desničarski su teroristi najveća prijetnja mladoj hrvatskoj demokraciji.

Ne treba redarstvena ni sudska istraga, ne treba utvrđivati činjenice. Zmiji treba stati na glavu. Najbolje čizmom, jer - čizma glavu čuva...

I zato se tzv. neovisno i istraživačko novinarstvo ne će prisjetiti da je, recimo, **Mustafa Čandić**, zrakoplovni bojnik JNA koji je početkom agresije na Hrvatsku postao pripadnikom Kontraobavještajne grupe (KoG), samog

vrha Kontraobavještajne službe JNA (KOS), tijekom haškog suđenja Miloševiću potanko pripovijedao kako su srpsko-jugoslavenske službe organizirale mnoštvo akcija kojima je bila svrha kompromitirati Hrvatsku. S jedne strane tako da hrvatsku vlast prikažu simpatizerom fašizma (pa se onda manipuliralo Tuđmanovim *Bepsućima*, njegovim historiografskim ocjenama **Francisa Franca** i sl.), a s druge strane da Hrvatsku prikažu nestabilnom zemljom, zemljom u kojoj su atentati i bombe svakodnevna stvar. Puno prije haškog svjedočenja, Čandić je u bosanskom (a i srpskom) tisku pripovijedao o tome kako je upravo KOS (a ne Tuđman, niti povratnici iz *neprijateljske fašističke emigracije*, kako su u nas stvar htjeli prikazati krugovi oko **Manolića** i **Boljkovca**) podmetao eksploziv pred objektima Srpske pravoslavne crkve, na ulazu u Židovsku općinu ili pod spomenik Mojsiju na mirogojskom židovskom groblju.

Čandićev i slična svjedočenja za hrvatsko novinstvo nisu važna, jer ne optužuju Hrvatsku. A Hrvatsku treba optužiti. I radi toga se unaprijed znade počinitelj, radi toga se sudi bez suda i vieša bez dokaza.

Jedna od koristi koja se tim brutalnim, nedemokratskim postupkom hoće polučiti, jest pokušaj provociranja politički nepismenih, kakvih uvijek ima i na hrvatskoj strani. Na ruku provokatorima ide i aktualna **Sanaderova** vlada, protuzakonito, pod okriljem mraka poput kakva lupeža, uklanjajući svetoročku spomen-ploču **Mili Budaku** i zadrarski plakat generala **Gotovine**. Vlada koja misli da se politički problemi i podjele u društvu rješavaju noćnim uklanjanjem spomenika i dodovoravanjem krugovima koji su bili i ostali protiv te vlade, nije samo slaba vlada. Ona je time suodgovorna za moguću reakciju. Vlada koja – umjesto načelne obrane prava na slobodu misli i zaštite kulturnih dobara - tepa simbolima protuhrvatske tiranije, pristaje na ogorčenje onih koji su pod tom tiranijom trpjeli.

No, takvo ogorčenje, i kad se može shvatiti, ne može se opravdati. Opirući se nasrtaju

ljudoždera, čovjek smije posegnuti za mnogočime. Jedino ne smije ljudoždera – pojesti. Jasno, jer tad bi se i on pretvorio u ljudoždera. Upravo ta misao trebala bi voditi one (a takvih jedva da je šačica) koji bi možda pomisili da se jugoslavenstvo i komunizam pobjeđuju rušenjem njihovih spomenika. To, što su jugoslavenski komunisti na čelu s **Josipom Brozom**

Tzv. neovisni tisak sudi po zakonu "kuršuma"

tijekom svoje krvave «pobjedonosne narodne revolucije» porušili tisuće spomenika, od onih u zabitnim seoskim crkvicama do splitske **Bajamontijeve** fontane i **Fernkornova** zagrebačkog bana Jelačića, pa ni to što su – na način neviden u povijesti ovoga dijela Zemljine kugle, koji je doista video svašta – nakon pobjede preorali groblja i kosti poginulih prepustili psima i divljoj zvjeradi, ne smije biti isprika da bilo tko posegne za istim, neciviliziranim, sotonskim obredima. Iz Hrvatske treba iskorijeniti kulturu protuhrvatstva, neslobode i divljaštva, a ne spomenike, čak ni spomenike zlotovrima. Ideja slobodne i demokratske Hrvatska nadživjela je te zlotvore, pa je ni njihovi brončani spomenici ne će ugroziti...

(T,J)

Priznanje istaknutih KOS-ovaca ne da obeshrabriti tzy, neovisni tisak

GOLDSTEINOVA PRAVOPISNA DIVERZIJA

Nemalu je buru izazvalo nedavno objavljanje «Pravopisnog priručnika» u «vezanoj trgovini» na novinskim kioscima, sve u nakladi *Novog libera* (osnivač i vlasnik **Slavko Goldstein**) i zagrebačkoga *Jutarnjeg lista* (dnevnik EPH u kojemu ključnu ulogu ima bivši partijski juršnik **Ninoslav Pavić**), koje je teklo usporedno s planiranim «besplatnom» distribucijom rječničko-pravopisnih zbirk hrvatskim školarcima. Potonju su akciju poduprli praktično svi politički čimbenici, od tzv. predsjednika **Mesića** do ministra znanosti i školstva, **dr. Dragana Primorca**.

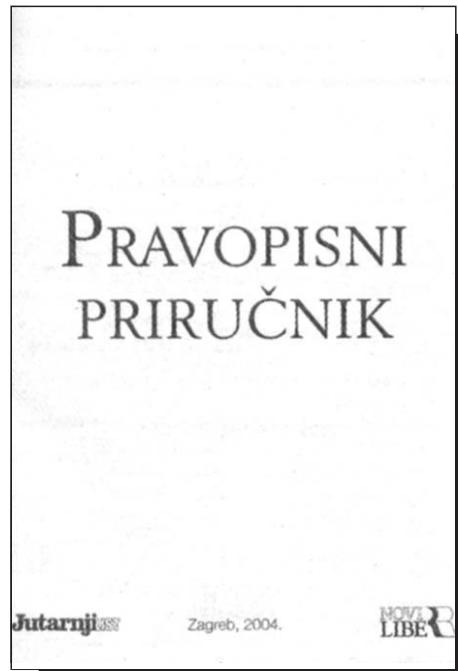
Smatrajući da ovim pothvatima nije cilj utržiti samo nemalu svotu novca, nego je očita njihova dalekosežna politička nakana, dio je hrvatskih jezikoslovaca reagirao oštro. Oni su argumentiranim osvrtima dokazali da se ovim publikacijama, pod zaštitom i subvencijom državne vlasti, zapravo širi *jugoslavenska kontrabanda*. «Pravopisni priručnik», naglašava se, ne slučajno nema naznaku jezika na koji se odnosi, budući da se i ne tiče hrvatskoga, nego tek «našega» ili, nešto preciznije, «hrvatskosrpskog» jezika. Ni priredi-

vačica, a ni nakladnici «Pravopis-nog priručnika» u jezikoslovnoj struci ne znače ništa više od prosječnoga hokejaškog sudca, a i najblaži ocjenjivači na svakome koraku u njihovu djelu nalaze pogreške. No, to nije zapreka da u tzv. neovisnom novinstvu dobiju obilan prostor, začinjen hvalospje-vima, dok su kritičari novih »jezikoslovnih« pothvata osuđeni na

javljanje u marginalnim i «desničarskim» publikacijama, riskirajući da ih i same proglose – fašistima.

Smisao prijepora i ciljeve najnovije jezikoslovne diverzije nitko nije definirao bolje i hrabrije od jezikoslovke i leksikografinje **Nataše Bašić**. Ona je u skoro dramatičnom razgovoru s **Vladom Čuturom** (*Glas Koncila*, god. XLIV, br. 1/1593 od 2. siječnja 2005., str. 8.-9.) upozorila ne samo na otužne prilike hrvatskog jezikoslovlja, nego i na više nego zabrinjavajući položaj hrvatskog naroda u državi koju naziva svojom i ima običaj smatrati suverenom. U tom se smislu ovaj razgovor može smatrati jednim od najvažnijih i najodvažnijih dijagnoza hrvatske sadašnjice. Radi toga smo se odlučili opširnije navesti njezine misli izrečene, očito, povodom *Goldsteinova pravopisa*:

«...Pokojni profesor **Vladimir Anić** cijeli je život skupljao građu za rječnik srpskohrvatskog jezika. Njegov ga izdavač nije objavio pod tim imenom, iako je profesor u svojim znanstvenim člancima jasno pokazao što mu znači sintagma srpskohrvatski jezik i zašto ga rabi (...) Kad se rječnik 1991. pojavio pod hrvatskim imenom, nastala je

Diverzija pod pokroviteljstvom Ministarstva znanosti

interview

RAZGOVOR S JEZIKOSLOVKOM I LEKSIKOGRAFIJKOM

Hrvatski jezik je nacionalna

O hrvatskom jeziku i pravopisu, o slobodi demokraciji i pseudodemokraciji govor jezičkova i leksikografskega Natala Batić. Zaposlena je u Leksikografskom zavodu «Miroslav Krleža» u Zagrebu u uredništvu Thesaurusa, središnje informacijske baze podataka. Ravi se pitanjima standardnoga hrvatskoga jezika i pravopisa te hrvatskom jezičnom poviješću.

Nataša Bašić: Samo po sebi pojava više rječnika i pravopisa nije nešto na što bismo trebali gledati prijekim okom niti je novina u hrvatskom jezikoslovju. To je takođe

U Hrvatskoj još treba imati hrabrosti za obranu hrvatskog jezika – Nataša Bašić u "Glasu Koncila"

NATAŠOM BAŠIĆ

vrijednost s kojom se ne smije trgovati

govorniku ne znači savršeno ništa iako on u svom jezičniku fondu ima riječi *babla*, *babala*. Taj fazrem predstavlja drugoj kulturi i drugom standardnom jeziku, koji ga u jednoj fazi jezičnoga razvijanja određivao kao *«fatamorgana»*.

Učenička populacija nije ona koja bi stvarala ili rušila jezične norme. Stoga je važno da udžbenici, priručnici, rječnici i pravopisi koji ulaze u škole budu jezičnonormativno

u njima zapravo piše. Naime, ne mogu se tako mogo pružiti mačini recenzenti popisati na
"Pravopisnom priручniku No
voga Libera u kojem amateras-
tričardova govor je sustavno
ne razlikuje sufix od nastavka.
Definije predmet ne pravopis u
prvom paragrafu referencijom
bez objekta, ima likove koji se
razlikuju od onih u 4. izdanju
Aničeve rječnika, a kojim bi
"Prirodni" tobude trebalo
zapisati, ali ne "možuć".
Svjetski jezikovni fondi
vele nego jasno govor o vještici
je jezičnom prirodnosti tu riječ
kamo ona vodi. Jedina među
hrvatskim jezikoslovima koja
je ponudila suradnju u Gold-
steinovu tvornici skupštanja no
vedu očima jer nije htjela po-

pogled u susjedna jezikoslovja. Rješenja koja se nalaze u »Hrvatskom pravopisu« Babića, Finke i Moguša iz 1994. godine i koja su uzburkala naše duhovne predložnje su još 1987. i za srpski jezik, što je samo znakom da znanstvene činjenice nadilaze državne granice, ideologije i politike.

Provodi se politika finansiranja

GK: Zašto ste govorili o koncepciji tzv. otvorenoga društva upotrijebili riječ

no društvo zauzima se za modernu državu i naciju domaćinstva

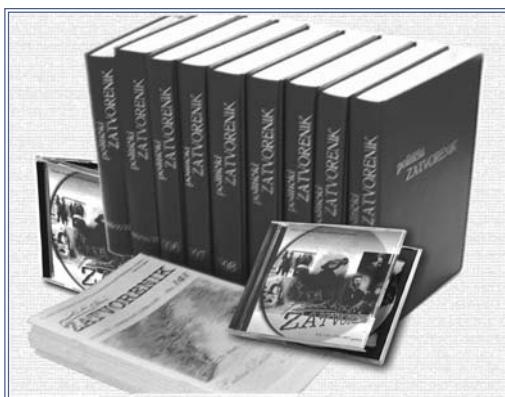
This image is a collage of several newspaper clippings from the 'Vjesnik' and 'Prijeporti' newspapers, dated between 2004 and 2005. The clippings are arranged in a grid-like fashion and cover topics such as language standards, textbook controversies, and official statements.

- Top Left:** A clipping from 'Vjesnik' dated December 17, 2004, featuring a large headline about 'Novosadskog tipa' (Novosad type) and 'osnovnim glavama i u ministarstvu' (main headings and in the ministry). It discusses the Novo Libro project and its impact on the Croatian language.
- Top Right:** A clipping from 'Vjesnik' dated December 17, 2004, regarding a complaint to the Ministry of Education and Science against the Novo Libro textbook.
- Middle Left:** A clipping from 'Prijeporti' dated December 17, 2004, by Barbara Matejčić, discussing the Novo Libro project and its impact on the Croatian language.
- Middle Right:** A clipping from 'Vjesnik' dated December 17, 2004, regarding a complaint to the Ministry of Education and Science against the Novo Libro textbook.
- Bottom Left:** A clipping from 'Prijeporti' dated December 17, 2004, by Barbara Matejčić, discussing the Novo Libro project and its impact on the Croatian language.
- Bottom Right:** A clipping from 'Vjesnik' dated December 17, 2004, regarding a complaint to the Ministry of Education and Science against the Novo Libro textbook.

Odjeci Goldsteinova pravopisa

(P, Z_b)

Politički zatvorenik na CD-ROM-u!

Prvih 12 godišta našeg mjeseca objavljeno je i na CD-ROM-u. CD izdanje sadrži sve brojeve od 1 - 129 u PDF i HTML formatu te brojeve od 130 -141 u HTML formatu.

Dvostruki CD-ROM možete naručiti u središnjici HDPZ-a, Vojnovićeva 15 u Zagrebu, na telefonu: 01 / 46 15 437, 46 15 438 ili na mail: hdpz-sred@hdpz.htnet.hr

po cijeni od **140,00** kn.

U HRVATSKOJ ZABRANJEN HRVATSKI GRB (3.)

FERAL TRIBUNE ILI: DRUGO IME ZA MRŽNJI

Kako smo vidjeli u prethodnim brojevima ovog mjeseca, Hrvatski nogometni savez, oboružan – valjda – i nekakvim pravnicima, posve normalnom smatra činjenicu da je u rujnu 2004., u doba Visokog Predstavnika za Hrvatsku, u srcu Zagreba oduzet navijački rekvizit s hrvatskim grbom koji počinje bijelim (srebrnim) poljem. Pritom se HNS oslanja na

Piše:

Tomislav JONJIĆ

propis koji prijeći korištenje simbola «koji sadržavaju rasističke ili druge poruke koje mogu izazvati nesnošljivosti». Kapu s hrvatskim grbom s početnim bijelim poljem Hrvatski nogometni savez smatra, dakle, oznakom jednoga fašističkog pokreta.

Da u toj bjesomučnoj gluposti HNS nije usamljen, svjedoči primjer splitskoga tjednika *Feral Tribune*, koji je nedavno, u

Ustaška zastava na splitskoj crkvi

MARIO STRMOVIĆ

Zastava s hrvatskim grbom s prvim bijelim poljem zavijorila se ovih dana u Splitu. Ništa čudno za grad u kojem se, uz ostalo, i deklarirane ustaše s vremena na vrijeme kandidiraju za dogradonačelnika. Zanimljivo, ovoga isticanja barjaka kojim su se dičile ustaše jest u njegovoj lokaciji. On se ukazao na konkatedrali crkve svetog Petra u Splitu, odmah pored zastave Vatikana. Dvije zastave istaknute su prošle nedjelje, kada je u toj crkvi mons. Martin Vidović zaređen za biskupa, a svečanosti su, uz ostale, prisustvovali Angelo Sodano, državni tajnik Svetе Stolice, Ivo Sanader, hrvatski premijer, Jadranka Kosor, hrvatska suza...

Je li ustaška zastava slučajno osvanula na crkvi? Hajdemo biti dobronamerni i povjerovati u to. Hajdemo povjerovati da je slučajno što ta zastava već danima mlat na vjetru, hajdemo povjerovati da bi splitski svećenici jednako benevolentni bili prema ukazanju hrvatske zastave sa zvjezdrom ili plavo-bijelo-crvene trobojke.

V. MATIJANIĆ

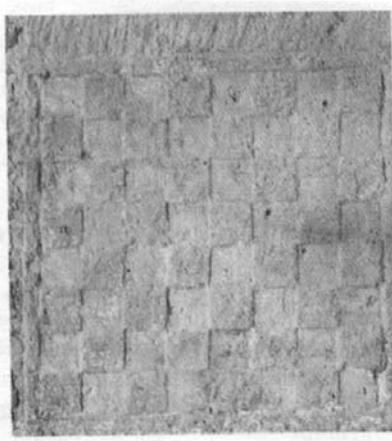
Zloslutni članak iz splitskog "Ferala"

Detalj vitraja zborne crkve Sainte-Woudru u Monsu, Belgija. Ustaški grb iz 1511.

br. 1001/XXI od 26. studenoga 2004., žbireći nad svakim izljevom hrvatskog nacionalizma, budnim policijskim okom stanovitoga **Vladimira Matijanića**, na jednoj splitskoj crkvi uočio hrvatsku zastavu s grbom koji – vidi vrata – počinje bijelim poljem. I odmah stvar prijavio mjerodavnim vlastima (a i *međunarodnoj zajednici*, za svaki slučaj): «Ustaška zastava na splitskoj crkvi! Ali, nije se Matijanić zadovoljio samo pozivom na »aps«, nego je, da trome redarstvene vlasti stvarne bi previdjele, upozorio i na to da se *ustaška zastava* ne slučajno nalazi odmah pored vatikanske. Odgovor je jasan: klerofašizam, vatikanska *ujdurma, zločinstvo u ime Hrista*, »Država Božja«, štakorska veza, crnomantijaši i crnokošuljaši itd. itd.

Je li itko mislio da će se u hrvatskoj državi morati dokazivati kako hrvatski grb s početnim bijelim poljem nije nikakav *ustaški grb*? Je li komu padalo na pamet da će se u hrvatskoj državi pozivati na zabranu hrvatskoga grba i da će se, uoči Dana (jugoslavenske) Republike, hrvatski grb uspoređivati s petokrakom zvjezdom ili jugoslavenskom zastavom? Koju će još *žrtvu paljenicu* Hrvati morati prinijeti žurnomu pristupu Europskoj uniji, što je – kako nas uvjerava Visoki Pred-

Grb na zvoniku crkve Sv. Lucije u Jurandvoru (Krk): ustaški grb iz XV. st. ili ranije

Grbovi europskih kraljevstava i kneževina. Ustaški grb iz 1519.

stavnik – uvjet opstanka hrvatskog naroda i države, put koji, kao nikad prije u povijesti, nema alternative?

Ostavimo li pozvanjima i stručnjima raspravu o značenju i rasprostranjenosti šahovskog motiva koji se još u predheraldičko doba pojavljuje diljem Europe i Azije, smije se kazati kako u elementarnu opću naobrazbu spada svijest o tome da je šahovnica sastavni dio hrvatskoga grba najkasnije od srednjovjekovnog doba. Različite su legende i hipoteze o njegovu podrijetlu i postanku, a o tome su pisali desetci povjesničara, heraldičara i publicista (P. Ritter-Vitezović, I. Reng-jeo, I. Bojničić, V. Babukić, V. Klaić, E. Laszowski, D. Mandić, J. Matasović, M. Praunsperger, S. Srkulj, G. Šamšalović, L. Thalloczy, V. Duišin, Č. Truhelka, R. Horvat, Lj. Karaman, B. Zmajić, M. Brandt, M. Valentić, M. Grakalić, M. Marčinko i dr.)

Iako ima pisaca koji ga uz hrvatski narod vežu puno ranije, jednodušno je mišljenje da se hrvatski grb s motivom šahovske ploče u hrvatskim krajevima kontinuirano upotrebljava najmanje od XV. stoljeća. Sve do XX. st. nije bilo pravila ni o broju polja, a čitavo to vrijeme – oko šest stotina godina - nema ustaljenog pravila ili običaja, prema kojemu bi početno polje bilo bijelo (srebrno) ili crveno. Stotine je primjera i za jedno i za drugo. Čini se kako je u XIX. stoljeću više primjera s početnim bijelim poljem, dok se

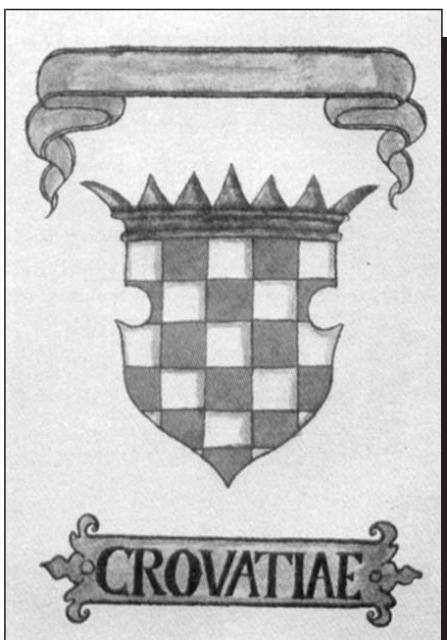

Hrvatsko-ugarski kralj Ludovik II., rad Hansa Burgkmaira (1473.-1531.). Ustaški grb iz XVI. st.

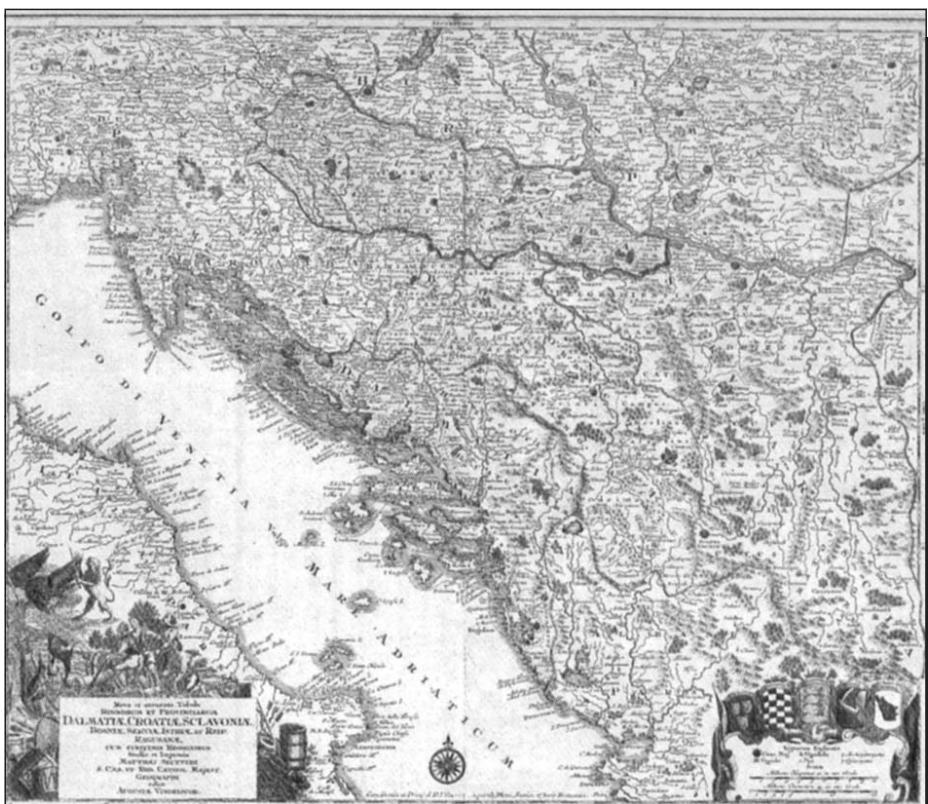
u doba stare Jugoslavije nešto češće koristio grb s početnim crvenim poljem. No i tada je, uključujući i službene dokumente, bilo puno slučajeva da se vlasti koriste grbom s početnim bijelim poljem (usp. diplomu dodijeljenu **Zorki Sever** 1928.). U novoj, komunističkoj Jugoslaviji dopušten je bio

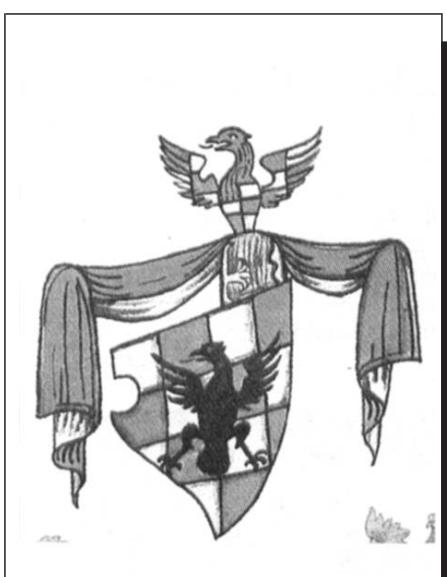
Zigmardijeva Škrinja povlastica: ustaški grb iz 1643.

*Hrvatski grb u Fojničkom grbovniku:
ustaški grb iz XVII. st.*

Zemljovid Matthäusa Seuttera (Augsburg), s ustaškim grbom iz 1709.

*Grb begova Kopčića iz Rame: ustaški
grb iz XVII. st.*

Zemljovid Johanna Baptista Homanna (Nürnberg): ustaški grb iz 1715.

isključivo grb s tzv. socijalističkim obilježjima. No, kako su nedavno pokazali **Mario Jareb** i **Dunja Bonacci-Skenderović** (*Časopis za suvremenu povijest*, br. 2/2004), ni tada nisu bili rijetki slučajevi da se, skupa sa »socijalističkim obilježjima«, javno pokazuje grb koji počinje bijelim poljem. Naprotiv, tek ponekad se mogla čuti tvrdnja da je bijelo početno polje svojstveno tzv. **ustaškom grbu**. Jugoslavenskom je komunističkom režimu bio zazoran hrvatski grb, a ne njegovo početno polje. Čini se da su ovi pisci preoptimistični datirajući represiju prema isticateljima hrvatskoga

grbu u kasnije doba («...Primjeri pokazuju da je tijekom osamdesetih godina prošlog stoljeća dio sudstva u SRH prihvatio izjednačavanje hrvatskih nacionalnih simbola bez socijalističkih obilježja s ustaškim simbolima»), jer je do Hrvatskog proljeća malo komu palo na pamet i pomisliti da ga istakne na javnome mjestu, budući da se u Hrvatskoj

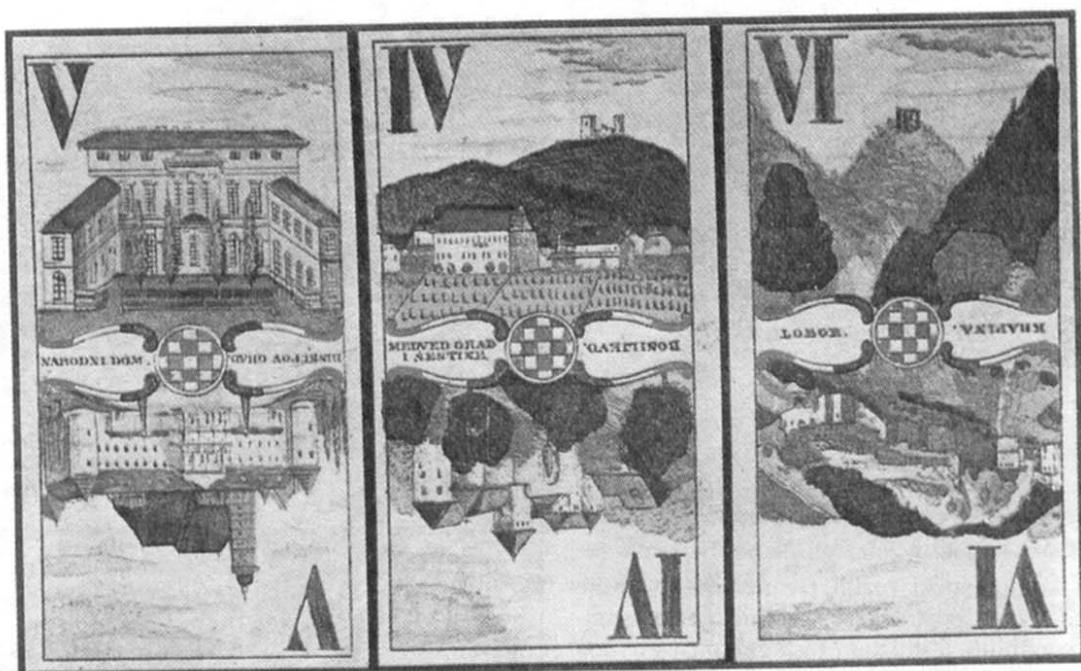

Novi zagrebački kalendar: ustaški grb iz 1789.

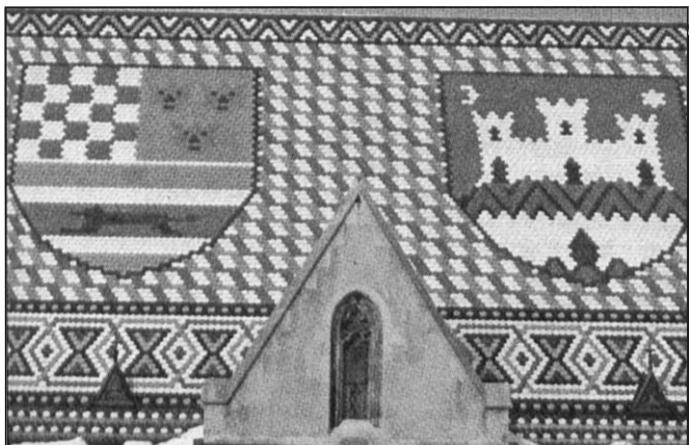
sudilo i za nizozemsku (!) zastavu (npr. u Sisku) ili za trobojnu oznaku na pozivnicama za vjenčanje (slučaj **Ante Paradžika**). Kako smo pokazali na stranicama ovog mjeseca, prije Hrvatskog se proljeća i u službenim se monografijama narodnih manifestacija (*Đakovački vezovi*) retuširalo dijelove narodne nošnje, pa su trobojni pâs ili

Zagrebačka Streljana na igraćim kartama Josipa Bäcka: ustaški grb iz 1847.

Hrvatski krajevi na igraćim kartama: ustaški grb iz 1847.-1848.

Zagrebačka crkva Sv. Marka: ustaški grb iz 1876.

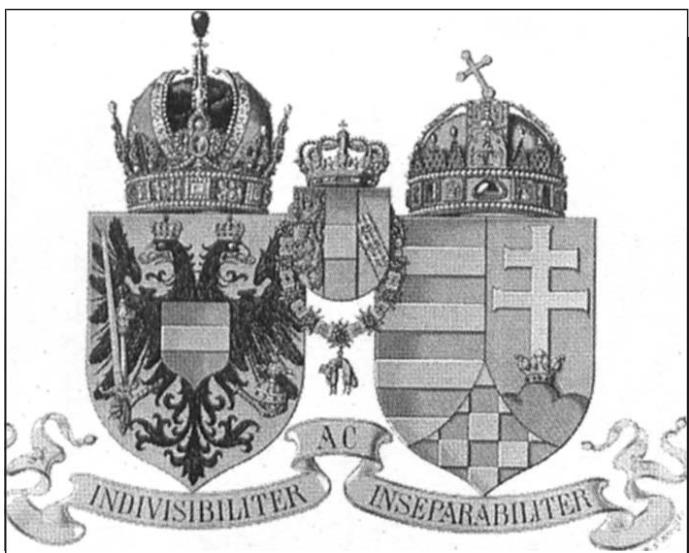
Hrvatsko-ugarski grb nakon Nagodbe: ustaški grb u Pešti 1880.

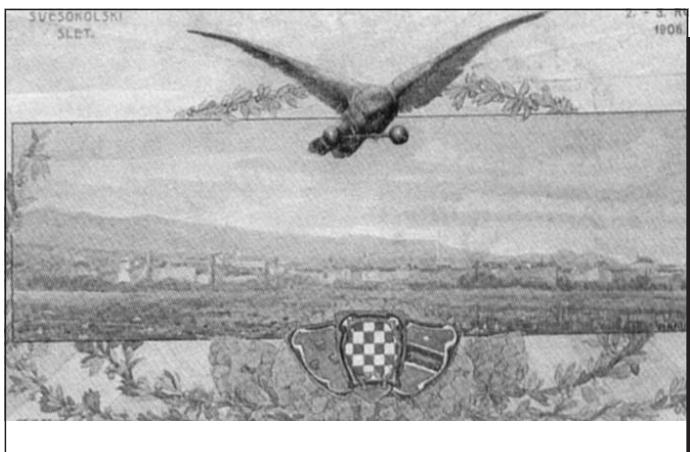
Natpis Franjevačke gimnazije u Sinju: ustaški grb iz 2. polovice XIX. st.

Hrvatska nad grobom Zrinskoga i Frankopana. Kult velikana u pravaškome glasilu "Bić": ustaški grb iz 1884.

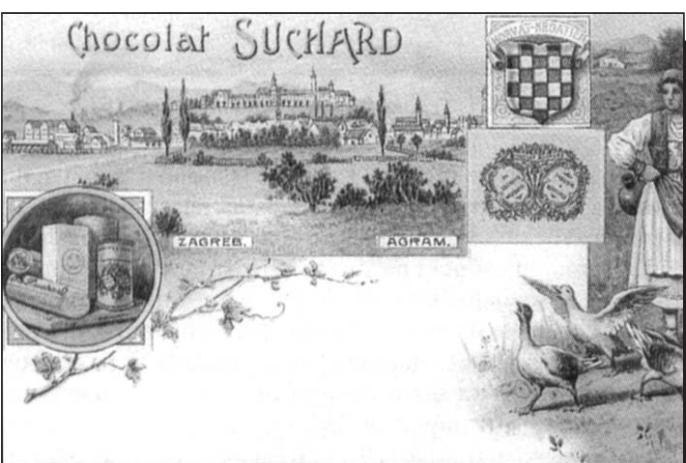
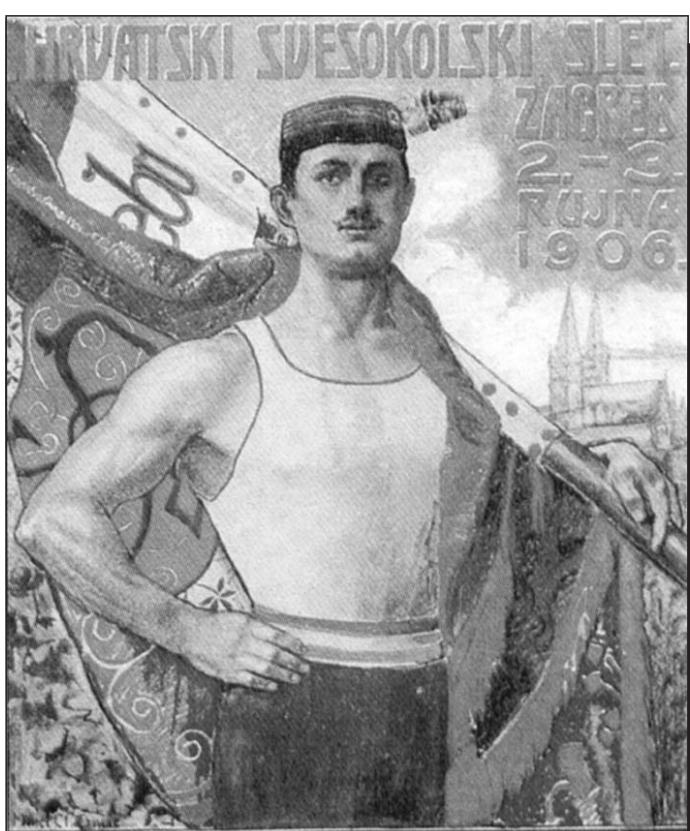
Grb Austro-Ugarske: ustaški grb iz 2. polovice XIX. st.

Razglednica u prigodi Prvoga hrvatskog svesokolskog sleta: ustaški grb iz 1906.

Jedna od bezbrojnih krunskih novčanica: ustaški grb iz 1902.

Reklamna razglednica švicarske čokolade: ustaški grb s početka XX. st.

Hrvatski svesokolski slet: još jedan ustaški grb iz 1906.

U ovom smo mjesecniku (br. 96 od ožujka 2000.) prenijeli članak u kojemu Nikša Stančić opisuje povijest nastanka službenog znakovlja Republike Hrvatske:

«Priča o nastanku današnjeg grba Republike Hrvatske počinje nedugo nakon prvih demokratskih izbora u Hrvat-

Proslava 30. obljetnice Hrvatskog Sokola pred Umjetničkim paviljonom: ustaški grb iz 1906.

Zastava Zagrebačkog sveučilišta iz 1907.: ustaški grb za sveučilišnu mladež

Drugi hrvatski svesokolski slet: ustaški grb iz 1911.

simbolizirali 'savez radnika i seljaka' (snopovi žita i nakovanj), a bio je opskrbljen i 'socijalističkim obilježjima', tj. crvenom zvijezdom na vrhu. Već uoči izbora pojavljivale su se, na javnim mjestima i na stranačkim skupovima, zastave s grbom bez 'socijalističkih obilježja', kako one iz tradicije Hrvatske seljačke stranke tako i one donesene iz krugova političke emigracije, te se nakon sloma dotadašnjeg političkog sustava na izborima samo čekao čas kad će se i formalno postaviti pitanje promjene grba.

Godine 1985., kao suradnik i jedan od koordinatora velike izložbe o 150. obljetnici početka hrvatskog preporodnog pokreta (održane u Muzeju za umjetnost i obrt), te kao urednik kataloga i autor uvodne studije, utvrdio sam da je Jelačićeva banska zastava, koja je nošena kad je on na otvorenju Sabora 5. lipnja 1848. bio uveden u bansku čast, prva hrvatska trobojnica upotrijebljena kao simbol vrhovne vlasti u Hrvatskoj. Ona je na jednoj strani imala grbove Dalmacije,

skoj, u svibnju 1990., na primanju nakon otvorenja izložbe o **Ivanu Mažuraniću** u Povijesnom muzeju Hrvatske (danas Hrvatski povijesni muzej). Izložbu je otvorio dr. Franjo Tuđman, novoizabrani predsjednik Predsjedništva tada još Socijalističke Republike Hrvatske, a nakon otvorenja uprava je priredila skromno primanje za uži krug uzvanika. (...) Tijekom razgovora upitao sam tadašnjeg predsjednika Sabora **dr. Žarka Domljana** razmišlja li se negdje u političkim krugovima o novom grbu.

Tadašnji je, još važeći, grb Socijalističke Republike Hrvatske uz središnji povijesni hrvatski grb sadržavao elemente karakteristične za grbove novih zemalja bez heraldičke tradicije, kao što su elementi pejzaža (more i sunce). Obilježja grbova socijalističkih zemalja davali su mu elementi koji su

Sokolska proslava u Budvi, tada sastavnom dijelu hrvatske Dalmacije: ustaški grb iz 1914.

Krunска novčanica sa žigom vlasti Narodnog vijeća SHS: ustaški grb iz 1918.

Skupština u Galdovu kod Siska: Stjepan Radić pod ustaškom zastavom 1920.

Hrvatske i Slavonije, povezane krunom, a na drugoj Jelačićev obiteljski grb.

Pet godina kasnije, 1990., prije izbora, kao član neovisnog, nestranačkog građanskog odbora za povratak Jelačićeva spomenika, predložio sam da se kopija te zastave izvjesi na tadašnjem Trgu Republike.

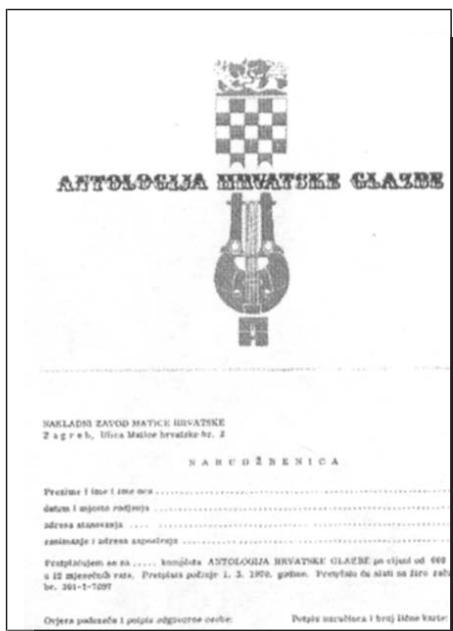
Nakon mitinga koji smo 7. travnja 1990. predsjednik odbora književnik **Perko Budak** i ja održali na tadašnjem Trgu Republike doista su i izveštene dvije desetmetarske kopije te zastave, sa zahtjevom da tu ostanu izveštene dok se ne obnovi Jelačićev spomenik. Dr. Domljan na moje je pitanje razmišlja li se u krugovima nove vlasti o novom grbu, doduše, odgovrio potvrđno, ali i to da još ništa konkretno nije pokrenuto, te me – ne pitajući me o stranačkoj pripadnosti, možda i znajući da ne pripadam nijednoj stranci – zamolio da organiziram stručnu skupinu koja bi izradila podlogu za raspravu o novom grbu. Kao predstojnik Zavoda za hrvatsku povijest Filo-

zofskog fakulteta u Zagrebu, nisam imao problema s 'tehničkom osnovicom' za rad povjerenstva.

Nažalost, u Hrvatskoj, nakon smrti gosp. **Bartola Zmajića**, 1984., nije bilo stručnjaka koji bi se sustavno bavio heraldikom. Zbog toga sam u povjerenstvo pozvao osobe koje su na različite načine bile u dodiru s heraldikom – kao arhivistи, kustosi u muzejima ili kao istraživači drugih područja pomoćnih povijesnih znanosti. (...) U povjerenstvo sam, nakon konzultacija, pozvao istraživače iz sljedećih ustanova (s tadašnjim nazivima): Arhiv Hrvatske (dr. Josip Kolanović, mr. Miljenko Pandžić), Arhiv grada Zagreba (prof. Antun Abramović), Zavod za hrvatsku povijest (stručnjak na području pomoćnih povijesnih znanosti pok. dr. Josip Lučić), Zavod za povijesne znanosti JAZU (stručnjak na području sfragistike, tj. pečata, dr. Ante Gulin), Povijesni muzej Hrvatske (pok. prof. Vlasta Brajković, prof. Jelena Borošak-Marijanović).

Dionica izdana uoči Vidovdanskog ustava: ustaški grb iz 1921.

Doba SFRJ: narudžbenica za Antologiju hrvatske glazbe. Ustaški grb iz doba Hrvatskog proljeća

Kraljewina SHS – službeno odličje Zorki Sever. Ustaški grb iz 1928.

U završnoj fazi rada povjerenstva nisu sudjelovali prof. Vlasta Brajković zbog bolesti i dr. Gulin zbog izbivanja iz Zagreba, a – koliko se sjećam – tajnica Zavoda imala je problema oko pronalaženja adrese publicista gosp. Marijana Grakalića, autora knjige 'Hrvatski grb' (tiskane 1990.). (...) Smatrao sam da povjerenstvo nema zadatak ponuditi prijed-

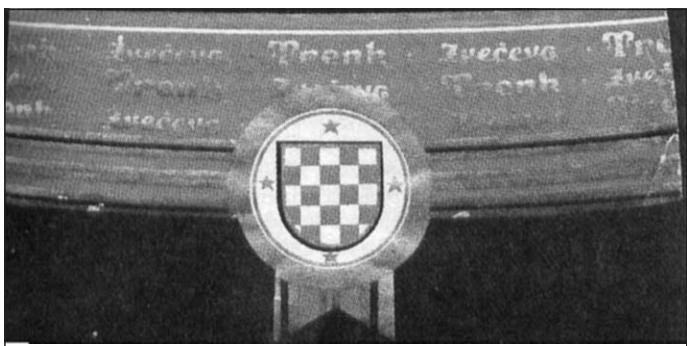

Zabava društva Hrvatska žena u Sisku: ustaški grb iz 1935.

log izgleda novog grba nego da treba prirediti stručnu podlogu za donošenje odluke o novom grbu. Sam je prijedlog o izgledu grba, po mome mišljenju, politički čin koji je, zbog toga, trebao poteći iz javne rasprave i, u konačnici, iz političkih krugova.

Premda povjerenstvo nije željelo dati konkretni prijedlog o izgledu grba, moglo se vidjeti što ono preferira. Kroz elaborate se provlačila misao da je najprihvatljiviji jednostavni grb, tj. grb ograničen na štit s crvenim i bijelim četvorinama, možda s nekim od obveznih dijelova iznad štita, svedenih na oznaku čina (ranga). U završnom elaboratu načelno je konstatirano: 'Hrvatski povijesni grb simbolizira Republiku Hrvatsku i hrvatsku naciju kao nosioca državnog suvereniteta. Iznad grba, kao oznaka 'ranga', mogu se staviti simboli koji označavaju osnovne društvene vrijednosti ili republikansko uređenje. Kruna za grb republike nije pogodna, te bi u obzir došli drugi simboli iz hrvatske i evropske tradicije.' (...)

Potkraj studenog i početkom prosinca 1990. ubrzanje rad na pripremanju zakonskog prijedloga. Nekoliko sam puta

Vinjak Trenk. Ustaški grb sa "socijalističkim oznakama" iz doba Hrvatskog proljeća

sudjelovao u sastancima kod dr. Tuđmana u Visokoj ulici, gdje se tada još nalazila predsjednička rezidencija. Sastancima je, uz mene, redovito prisustvovao dr. Domljan, katkad i slikar **Miroslav Šutej**, jednom nakratko, i tadašnji predsjednik Vlade, gospodin **Stipe Mesić**, koji, međutim, nije sudjelovao u raspravi.

Dr. Tuđmana napose je zaokupljalo pitanje treba li početno polje grba biti bijele ili crvene boje. Očito je bilo da ga muči dilema: zadržati raspored s početnim crvenim poljem iz dotadašnjeg grba Socijalističke Republike Hrvatske ili prihvatići grb kakav se vijorio na zastavama koje su donijeli politički emigranti, a koji je zadržao raspored iz grba Nezavisne Države Hrvatske s početnim bijelim poljem.

Vinjak Trenk – nazdravica uz ustaški grb iz doba komunističke Jugoslavije

DRAGI PRIJATELJU!

POZIVAMO TE DA S NAMA
BIVŠIM
HAŠK - OVCIMA
PRISUSTVUJEŠ
P R O S L A V I
70
GODIŠNICE
OSNUTKA DRUŠTVA

1903-1973

PROSLAVA ĆE SE ODRŽATI U PETAK 14. PROSINCA
1973. U PROSTORIJAMA »GRAFIČAR« U ZAGREBU,
FRANKOPANSKA UL. 1/I DVOR. — POČETAK U 20 h.

Obljetnica HAŠK-a 1973. Ustaški grb s crvenom petokrakom

U elaboratima povjerenstva konstatirano je da, po strogim heraldičkim pravilima, početnom polju pripada boja metala (tj. bijela boja, koja je, ustvari, zamjena za izvorno srebrnu boju, dok je crvena, zapravo, boja krvi), te bi po njima hrvatski grb trebao započinjati s bijelim poljem.

Međutim, heraldika u provedbi nikada nije bila sasvim dosljedna, te se tijekom stoljeća u prikazima hrvatskog grba neprestano izmjenjivalo crveno i bijelo početno polje, dok se konačno nije, u praksi, ustalilo crveno početno polje, uključivši u 20. st. i u praksi **Radićeve** Hrvatske seljačke stranke, koja je, faktički, funkcionirala kao hrvatski nacionalni pokret.

Dr. Tuđman vrlo je pažljivo slušao ta moja objašnjenja. U argumentaciji, jednako kao i u elaboratima, tumačeći tu tradiciju, pozivao sam se na najstariji sačuvani hrvatski grb, koji je nastao u samoj Hrvatskoj (svi raniji sačuvani nastali su izvan Hrvatske), tj. na grb s pečata isprave Hrvatskog sabora od 1. siječnja 1527. o izboru **Ferdinanda I. Habsburškog** za hrvatskog kralja. Taj grb sadrži 64 polja raspoređena u štitu s osam puta osam polja. Konstatirao sam da je na tom grbu prvo polje s lijeve strane ispušćeno, što u heraldici označava tamniju boju, tj., u ovom slučaju, crvenu. S obzirom na parni broj polja u vodoravnem nizu, zadnje polje s desne strane prvog niza jest udubljeno, tj. u ovom slučaju označava bijelu boju.

Dr. Tuđman nakon toga me ozbiljno pogledao i upitao: 'Stančiću, je li to točno?' Bio je to, očigledno, trenutak kad se morao konačno odlučiti. Vidio sam da ga i dr. Domljan napeto promatra. Nakon moga potvrđnog odgovora, malo okljevajući, ne sasvim odlučnim glasom, rekao je: 'Dobro, neka početno polje bude crveno.' Poslije sam sebi postavljao pitanje jesam li, svjesno ili nesvjesno, u elaboratima, i zatim u odlučnom trenutku, interpretirajući grb iz 1527., dr. Tuđmanu zatajio jedno od heraldičkih pravila koje bi, možda, pretegnulo u odluci o početnom polju današnjeg grba.

DRAGI PRIJATELJU
POZIVAMO TE DA ZAJEDNO
S NAMA
NEKADAŠNIM
AKTIVNIM ČLANOVIMA
H A Š K-a
PROSLAVIŠ
NAJVESELIJU
KARNEVALSKU NOĆ
TRADICIONALNI
R I D E A M U S
2.III. 1976.

RESTAURACIJA »GRAFIČAR«
FRANKOPANSKA 1 • POČETAK U 19 h

Obljetnica HAŠK-a iz 1976.: ponovno pod ustaškim grbom

Naime, točno je da je na tom grbu lijevo početno polje ispunjeno, odnosno crveno. Ali to je tako po uobičajenom načinu kako se određuje što je lijeva, a što desna strana kad se piše ili kad se gleda slika koja je pred nama. U heraldici se, naprotiv, lijeva i desna strana štita određuje onako kako on stoji na grudima, dakle sa stajališta onoga koji štit nosi. U tom slučaju ono što je promatraču štita lijeva strana, to je onome koji štit nosi desna strana. Prema tome, početno, lijevo polje na grbu iz 1527. jest ono koje je, sa stajališta promatrača, desno, tj. ono udubljeno, odnosno bijelo!

Moja osobna svjesna razmatranja išla su u prilog crvenog početnog polja. Prvi razlog bila je nesumnjiva tradicija, a, činjenica da je s vremenom prevladalo crveno početno polje. To je crvenom početnom polju davao povijesni legitimitet. S druge strane, smatrao sam da bi u tom osjetljivom prijelomnom vremenu, na kraju 1990., kad je trebalo dobro mjeriti svaki korak kako se ničim ne bi omeo proces osa-

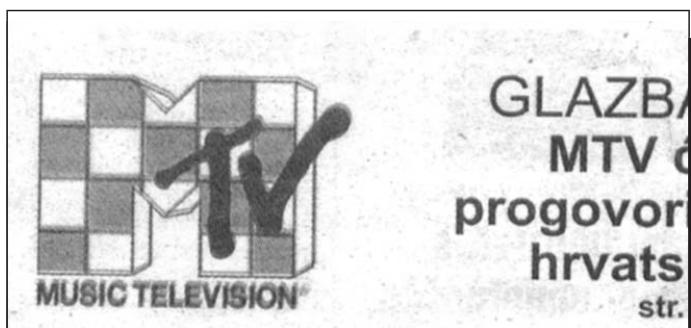

*Radićev biograf i apologet Zvonimir Kulundžić na otkrivanju spomen-ploče S. Radiću nakon 19-godišnje zabrane.
Ustaški grb od 8. VIII. 1990.*

mostaljivanja i stvaranja demokratske Hrvatske, ozakonjivanje državnog grba s početnim bijelim poljem bio znak nadovezivanja te države na kratkotrajnu tradiciju NDH, što bi neizbjegljivo imalo unutarnje i vanjske političke implikacije. Vjerojatno sam zbog toga dr. Tuđmanu, u odlučnom trenutku, više nesvesno nego svjesno, dao, doduše, točnu, ali ne sasvim potpunu, informaciju o početnom polju grba iz 1527.»

Toliko dr. Nikša Stančić. Zapjenjenim mrziteljima, dakako, nedovoljno. I zato nemamo iluzija da ćemo nešto preokrenuti u tim glavam, ali ipak u prilogu uz ovaj tekst donosimo četrdesetak grbova iz posljednjih šest stoljeća hrvatske povijesti, koji počinju početnim bijelim poljem. Pripadajući su iz lako dostupne literature, bez posebnih istraživanja i konzultacija sa stručnjacima. Birani su po jednome jedinom kriteriju: ne smiju imati nikakve neposredne veze s ustaškim pokretom. I naravno, nije ih bilo teško naći; moglo ih se naći još deset puta toliko.

A uzgred neka bude rečeno, jedino gdje ih nije trebalo tražiti, jesu partizanski dokumenti i publikacije. Hrvatskoga grba tamo – nema. Drugovi partizani, pak, posljednjih petnaestak godina tvrde da su se borili za Hrvatsku. Moguće, samo za Hrvatsku u jugoslavenskoj državi, s jugoslavenskom zastavom, srpskom i češkičem. I s jugoslavenskim tamnicama za one koji bi se okitili hrvatskim grbom...

*Najava pokretanja hrvatskoga kanala globalne TV-kuće.
Ustaški grb u Vjesnikovu prilogu od 23. XII. 2004.*

PISMO IZ TAMNICE

Poštovani Hrvati i Hrvatice, dragi moji vankuverski prijatelji!

Moram priznati da sam se ne samo žarko nadao, nego sam bio gotovo uvjeren da će vam u ovogodišnjem pismu konačno moći javiti dan mog izlaska iz zatvora. Predviđao sam da bi to moglo biti negdje u prvoj polovici iduće godine. Naime, 5. svibnja ove godine mene je saslušao jedan istražitelj američke Komisije za odustav saveznih zatvorenika. Prije saslušanja, na moju zamolbu, dvojica viših zatvorskih službenika, koji su s mojim slučajem prilično dobro upoznati, dali su istražitelju svoje izjave o mome besprijekornom ponašanju u ovome zatvoru. Kao službeni svjedok ovaj je zatvor zastupala i nazočila cijelomu saslušanju jedna osoba, koja je zadužena za moju kartoteku, i koja je također o meni dala vrlo pozitivnu izjavu.

Saslušanje je trajalo skoro dva sata, jer se je istražitelj zaista zanimalo za čitavi slučaj i njegovu pozadinu i detaljno me o svemu propitivao. S obzirom

Piše:

Zvonko BUŠIĆ

još raspitati i svu dokumentaciju pregledati, i tek onda centralnoj Komisiji napisati svoje nalaze, obrazloženje i preporuku za moje odpuštanje. Rekao je da će mu za to trebati odprilike mjesec dana, a Komisiji, vjerojatno, dodatni mjesec, tako da bih najdalje koncem srpnja trebao primiti službenu odluku. Dodao je da bi me, po njegovu mišljenju, mogli uskoro odpuštiti, jer da ne vidi što bi se u iduće dvije godine moglo izmjeniti pa za moje daljnje zatočeništvo nema nikakve potrebe niti kakva smisla, ali da, ipak, o svemu tome konačnu odluku donisi Komisija.

Za razliku od formalnih procedura na brojnim prijašnjim saslušanjima na kojima su istražitelji bili ukočeno službeni, a ponekad i očito arogantni, s ovoga saslušanja ponio sam prilično dobar dojam, a istražitelj me se dojmio

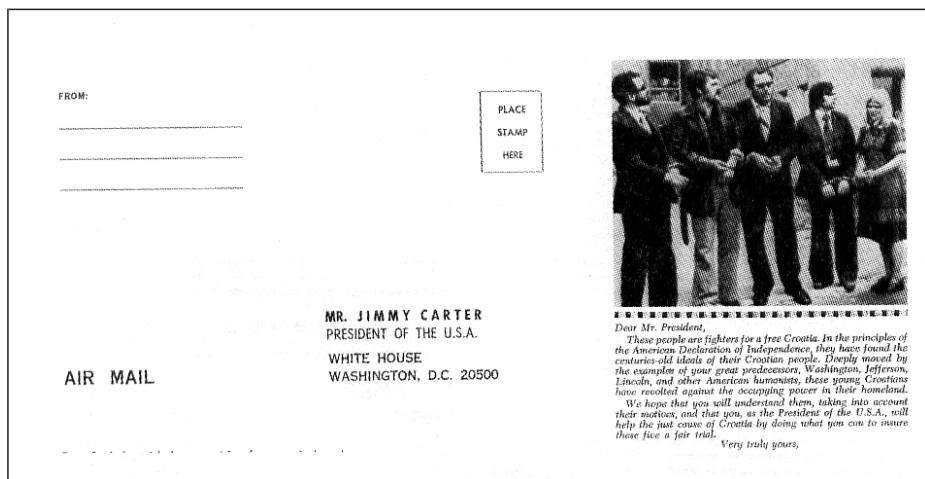
se odmah odustati, ja sam bio gotovo uvjeren da će primiti vrlo povoljno rješenje. Znajući da odbijenice obično brzo dođu, moj je optimizam rastao kako je više vremena prolazilo. Konačno, skoro punih pet mjeseci nakon saslušanja, od Komisije sam primio kratak i nepotpisan odgovor - odbijenicu, u kojem piše samo to, da će opet biti saslušan u srpnju 2006., tj. šezdeset dana prije nego navršim punih 30 godina robije. Kao usput, tomu je dodano da će, ako tada ili bilo kada kasnije budem odpušten iz zatvora, odmah biti deportiran iz Amerike. Nisu rekli što namjeravaju učiniti s mojim tijelom ako skončam u zatvoru prije nego odluče odustati me.

Posjet hrvatskoga veleposlanika

Prošloga tjedna imao sam ugodan i uzbudljiv posjet iz veleposlanstva Republike Hrvatske u Washingtonu, D.C. Kod mene su bili novi veleposlanik, g. Neven Jurica i viši službenik, g. Hrvoje Petrušić. Došli su se upoznati sa mnom i detaljnije se raspitati o najnovijoj odluci američke Komisije, te imao li ikakvih izgleda da me se prije oslobođi ili makar prebac u hrvatski zatvor. Nakon što smo se o tome načelno i detaljno porazgovarali, sva trojica smo se složili da se sudski zasada ništa ne može poduzeti, jer Komisija ima zakonski pravo držati me u zatvoru punih 30 godina. Što se tiče transfera u hrvatski zatvor, izvjestio sam ih da su prije gotovo dva mjeseca zatvorski službenici proceuirali moje papire za transfer, kao što to svake dvije godine čine za sve zatvorenike koji nemaju američko državljanstvo, ali da se ja ne nadam pozitivnu odgovoru.

Nakon tih službenih tema proveli smo puna tri sata u slobodnu i opuštenu razgovoru o raznim temama i našim vrlo različitim životnim iskustvima. Zapravo, najviše sam ja govorio, jer sam po prirodi pripovjedač, a i zaželim se govoriti na materinskom jeziku i svima pokazati, da ga još nisam zaboravio. Zato mi bijaše draga kada je gospodin veleposlanik rekao, da ga iznenaduje da još uvijek tako dobro vladam hrvatskim jezikom.

Moje je posjetitelje posebno zanimalo kako sam svojedobno uspio

Razglednica s likom hrvatskih boraca, naslovljena na predsjednika Cartera

na to da je cijeli razgovor sniman, on je ne samo pokazivao razumijevanje za moju situaciju, nego je u nekoliko navrata izrazio i čudenje, da se mene još uvijek drži u zatvoru. Posebno kada se ima u vidu, da mi je ovo prva kazna i da je moj sudac nekoliko puta urgirao kod Komisije, da me odpuste, te da se je Jugoslavija već davno raspala i da su svi ostali iz moje grupe odpušteni još prije petnaest godina. Pri kraju saslušanja naglasio je, da će se on o svemu

kao vrlo razborit, iskren i objektivan čovjek. Kad sam kasnije to spomenuo dvojici zatvorenika koje je on istoga dana saslušavao, obojica su mi rekli, da je na njih vikao kao na pse i da nije pokazao niti trunka razumijevanja. Te njihove izjave još više su povećale moj optimizam, a kada mi je osoba koja je nazočila mom saslušanju kazala, da ju je istražitelj kontaktirao i rekao, da je Komisiji poslao izvještaj na dvadeset stranica, u kojemu je preporučio da me

pobjeći iz zatvora, te kako sam kroz to-like godine robije uzmogao sačuvati prsebnost i duhovitost. Pripovjedio sam im dosta detalja o bijegu i kako su pod vrlo teškim naporima i kušnjama moja izdržljivost i karakter, u tijeku onih 33 sata izvan zatvora polagali svoje zaista najteže životne ispite. Što se tiče moje duge robije, pojasnio sam da mi ona prvi petnaest godina, tj. do uspostave hrvatske države, nije bila teška, jer je imala određenu svrhu i smisao. Rekao sam da je moja kasnija robija ne samo izgubila svoj smisao, nego sam tih naknadnih godina proživio brojne i vrlo teške agonije neizvjesnosti sa svim svojim mentalnim i duševnim mukama, kojima se, eto, još ni danas ne vidi siguran kraj. Također sam im pripovjedio kako su te patnje dosta oštetile moje živce i uništile moje fomenalno spavanje, ali su me ujedno u mnogim vidovima obogatile i moj duh toliko okalile tako da sam sada doista na sve spremam.

Vrijeme je brzo proletjelo i oni su morali požuriti da bi stigli na zrakoplov za Washington, D. C. Ne znam kakav sam dojam ja sa svojim pogledima i pričama na njih ostavio, ali mogu reći, da su svaki na svoj način obojica njih u mene ostavili vrlo dobar dojam. Iako su dugogodišnji diplomati, njihovo je držanje bilo gotovo sasvim neformalno i prirodno, na čemu im se posebno zahvaljujem. Pri odlasku obećali su da će me početkom proljeća opet posjetiti.

Težina neizvjesnosti

Dragi moji vankuverski prijatelji, iako sam kroz mnoga ranija iskustva dobro upoznao tvrdi srce američkih komesara, oni su me svojom nedavnom odlukom uspjeli ponovno iznenaditi. Također su još jače učvrstili moje uvjerenje, da se narodi mogu oplemeniti samo kroz teške poraze, tragedije i patnje, dok ih pob jede i moć uvijek korumpiraju. Oni ljudi koji u svojim životima nisu doživjeli nikakvih većih potresa ili iskusili osobne jade i stradanja, nisu samo, poput neodrasle djece, nesposobni razumjeti putnike, nego su zbog svoje moći i aragonosti gotovo podpuno slijepi za tragičnu stranu života, pa zato nemaju pojma o životu. Povijest nas uči, da su uglavnom takvi ljudi zauzimali položaje moći u završnim fazama svih nestalih civilizacija. A povijest će se prestati

ponavljati tek onda kad je ljudi pažljivije budu slušali, kad konačno nauče njezine lekcije i spoznaju svoje ljudske ograničenosti, i kao najvažnije, kada se te lekcije i spoznaje budu novim naraštajima dosljedno i točno sumnjati.

Zato sam pored svih objektivnih razloga za optimizam, ipak, bio naivan kada sam očekivao bilo kakvo povoljno rješenje moga slučaja. Jer samo iz osobnih iskustava i vlastite empatije sit gladnoma ili tamničar utamničeniku može povjerovati. Na moju sreću u nesreći ja

sam na takve udarce, kao magarac na samar, već odavno navikao, pa ču i ovaj dostojanstveno podnijeti, kako i dolikuje pravom hrvatskom stoiku. Iako su komesari čudna sorta ljudi s vrlo tvrdim srcem, ipak sumnjam da su dovoljno svjesni kroz kakve mentalne i duševne muke prolazi čovjek koji ne zna kraj svojoj robiji niti je siguran hoće li taj kraj ikada doći. Vjerujte, da je neizvjesnost neusporedivo teže podnositi nego kad je čovjek gotovo uvjeren, da mu je robija beskrajna i da će najvjerojatnije umrijeti u zatvoru.

DECLARATION DU QUARTIER GENERAL DES FORCES NATIONALES POUR LA LIBERATION DE LA CROATIE

L'autodétermination nationale est un droit humain et un principe reconnu par tous les Etats membres des Nations unies. Il ne devrait être refusé ou nul à aucune nation, sans considération de la grandeur territoriale et sans tenir compte de la population composant une nation. Seuls les habitants d'un territoire limité et historiquement défini peuvent disposer de leur avenir et décider objectivement et de façon convenable du sort de leur destinée.

Tout ce qui est imposé contre la volonté d'une nation ou sans son accord ne peut être appelé qu'asservissement qui, comme chacun le sait, est exercé exclusivement par la tyrannie.

Ce droit universel, naturel et humain est refusé à beaucoup de nations, même par des membres des Nations unies. En fait, il faudrait plutôt appeler cette organisation: "Etats unies". Ils ont garanti et signé le droit au respect et au soutien du "principe d'autodétermination des nations". Parmi les nations qui en sont privés, il faut entre autre mentionner la nation croate.

Dans la terminologie géopolitique actuelle ainsi que la réalité qu'elle exprime, le nom croate sonne étrangement et provoque des inquiétudes. Ce nom, entouré de mythes, d'erreurs et de mensonges relâchés au passé, est volontairement condamné à l'oubli ou alors il est rejeté par la force. C'est la raison pour laquelle, parler aujourd'hui de l'Etat croate fait songer à une légende, une fiction ou un mythe quelque durant treize siècles, la Croatie a connu une histoire très riche et une continuité juridico-étatique. En dépit de cet oubli mondial effroyable et malgré le silence sur la scène de l'histoire contemporaine, de nouvelles nations naissaient, des Etats se formaient. Des journalistes et des savants nous faisaient connaître ces peuples primitives et leur culture.

L'autonomie des Etats processus spirituel très profond. La lutte pour la liberté est devenue son principe moral et son point d'appui.

Les petites nations sont conscientes de leur petite taille mais elles se révoltent contre les conséquences de ce fait: contre l'ignorance des exclusivités, en reconnaissant toutes les erreurs du passé, conscient qu'il n'existe aucune valeur qui serait plus importante que la liberté et la fidélité à la patrie, le peuple croate reprend sa lutte pour l'indépendance et exprime les raisons et ses droits à un actif rétablissement.

La nation croate, l'une des plus anciennes en Europe, ne peut pas et ne veut pas, pour la volonté de n'importe quelle paix impérialiste, garder son existence en secret et éviter des responsabilités qu'elle pourrait prendre dans le monde. C'est pourquoi, en fuyant toutes les exclusivités, en reconnaissant toutes les erreurs du passé, conscient qu'il n'existe aucune valeur qui serait plus importante que la liberté et la fidélité à la patrie, le peuple croate reprend sa lutte pour l'indépendance et exprime les raisons et ses droits à un actif rétablissement.

En 1918, la Croatie a été privée de son statut d'Etat et cela malgré treize siècles d'une continuité juridico-étatique. La création artificielle et violente de l'Etat yougoslave a soumis le peuple croate à la dictature des rois serbes monarcho-fascistes. Après la deuxième guerre mondiale, sous la devise de "fraternité et unité" et au nom du yougoslavisme intégrationniste et obscur, ainsi qu'au nom d'un internationalisme de type hitlérien et stalinien, le peuple croate a été soumis à un génocide sans pareil dans l'histoire. Le gouvernement serbe fut un peu plus libéral en 1966, mais à la fin de 1971, le terrorisme agressif repartait sous une forme plus cruelle encore. Les Croates sont opprimés, humiliés, blessés dans leur fierté et dans leur honneur national. Dans leur propre maison, dans leur patrie, ils n'ont aucun droit, rien que des devoirs, difficiles et insupportables. La propriété croate, morale et matérielle se trouve entre les mains du gouvernement à Belgrade qui en dispose comme il veut. Par les impôts et par bien d'autres obligations, les Croates sont contraints d'entretenir une situation dont ils sont les victimes.

Malgré des obligations morales et historiques, aucun pays n'a accepté la recommandation de l'Assemblée Générale des Nations unies de donner 0,5% de son revenu national pour l'aide aux pays sous-développés.

Le gouvernement de Belgrade retire depuis 1945 8% du revenu national croate. D'après les estimations de l'O.N.U., tous les pays qui versent plus de 4% de leur revenu, pendant plusieurs années, mettent en danger leur existence culturelle et même biologique.

La Yougoslavie comprend des nations différentes par leur mentalité, leur culture et leur destinée. Elles sont opprimées par la tyrannie gouvernementale à laquelle s'ajoutent l'aide militaire et policière ainsi que le soutien matériel des puissances orientales et occidentales. Souvent ces nations s'opposent et agissent en ennemis. Elles ont existé pendant des siècles avec les particularités des formations éthniques et culturelles bien diverses. Elles expriment différemment leurs opinions et leurs sentiments même si elles se servent d'un même lexique.

Tous les commandants de l'armée yougoslave sont de nationalité serbe et cela — bien entendu — sur le territoire croate. La majorité parti des forces policières en Croatie est composée de Serbes. Toutes les positions-clés dans l'administration, la jurisprudence, l'économie et même le parti communiste sont tenues par des Serbes. Si les Croates y trouvent une place, ils ne sont que des figurants sans importance, sans pouvoir et sans aucune influence. Cette situation inhumaine et peu naturelle, un peu agrémentée par la devise "l'unité populaire" est maintenue par la force brutale. Pourtant personne ne croit plus à cette parole si souvent répétée; ni les agresseurs, ni les traitres qui sont tombés dans une profonde bassesse par leurs crimes et leurs trahisons.

Les Croates sont exclus de toutes les affaires qui les concernent; les responsables ne leur communiquent que les décisions qui ont été prises.

A l'époque où certains dialectes de tribus primitives sont reconnus comme langues modernes, en Croatie, où se trouvent des documents écrits en langue et écriture croate datant de 1100, le livre de l'orthographe croate fut brûlé et la grammaire de la langue croate interdite. Les attaques insensées contre la langue croate — qui n'ont d'ailleurs pas de précédent dans l'histoire — peuvent être expliquées aussi par le fait que c'est justement par la langue que sont exprimées les idées sur la dignité et la liberté humaine. C'est elle qui communique les énergies qui s'opposent à la manipulation de l'homme, de sa destinée et de ses œuvres.

L'emblème croate taille sur des inscriptions du XIe siècle est encore considéré comme un crime.

Les chants patriotiques croates et même les chansons sentimentales sont devenus des complots et des terroristes contre l'unité des peuples fraternels yougoslaves.

La naissance croate est limitée par des procédés souvent scandaleux car le gouvernement yougoslave veut éviter à tout prix une augmentation de la population croate. L'exploitation économique, l'oppression politique, le terrorisme policier forcent la plus grande partie de la population croate, la plus vitale, à migrer. Avec ce nouveau genre de génocide systématique, ayant pour base d'astucieux calculs, le gouvernement yougoslave chasse les Croates de la Croatie.

Dans les écoles, les enseignants soutiennent que les œuvres de Petar Petrović Njegoš ont une très grande valeur artistique et historico-philosophique, même si ce poète chantait et glorifiait le génocide pratiqué sur la population musulmane qui fait aussi partie intégrante de la nation croate.

Les pseudo fraternité et unité ainsi que le prétexte socialisme agissent comme un fouet sur la tête de la nation croate. La nation croate est dû plus en plus colonisée par des méthodes stalinien-fascistes qui se sont déjà montrées très efficaces. Selon un bulletin d'Amnesty International, l'une des organisations les plus réputées pour la défense des prisonniers politiques, la Yougoslavie — plus précisément la Croatie et les régions albaniennes de Kosovo et Metohija — a le plus grand nombre de prisonniers politiques de tous les pays d'Europe orientale, mis à part l'U.R.S.S. qui compte plus de 200 millions d'habitants. Même le dictateur yougoslave, Josip Broz Tito l'a mentionné lors d'une interview donnée à la Télévision sudouest, durant sa visite en Slovénie. Certains prisonniers sont condamnés à des peines pouvant aller jusqu'à vingt ans d'emprisonnement ou plus et parlent même à la police capitale. Les tortures dans les prisons yougoslaves sont multiples, très raffinées, voire sanguinaires. Elles sont pratiquées pour obtenir des aveux. Si le gouvernement le souhaite, les prisonniers peuvent aussi être assassinés.

La limitation de la liberté au nom de buts soi-disant sociaux est une réalité dans ce pays. Désaccords, critiques sont des privilégiés réservés exclusivement aux usurpateurs du pouvoir. Les condamnations, les amnistiés, les auto-critiques et les meurtres sont choses courantes et naturelles en Yougoslavie. Les pays démocratiques occidentaux soutiennent "ces efforts" parfois même militairement!

Il faut aussi mentionner que depuis 1918 déjà — c'est à dire après la création de la Yougoslavie impérialiste à Versailles — les Croates étaient écartés de la diplomatie. Aujourd'hui, cela n'a pas changé. Pour illustrer ces dires, citons le cas de l'ambassade de Washington

Deklaracija Vrhovnog zapovjedništva Hrvatskih oslobođiteljskih snaga za oslobađanje Hrvatske

Računam da vrlo rijetki ljudi u tome imaju veće iskustvo od mene.

A moje je duboko uvjerenje da u ljudskome životu jedino takve neizvjesnosti mogu čovjeka istodobno držati u stanju krajnje napetih živaca i totalne deprimiranoosti. Tada su mu najopasnije nade koje se zbog raznih objektivnih razloga pojave i samo živce razdraže, a onda ponovno iščezena. To su doista svojevrsne agonije koje smekšaju i najkremenitije ljude i lako lome i najjače živce. Moram priznati da je najveći i najteži izazov u mome životu bio u tome da uzmognem u tim i takvim situacijama sačuvati prisebnost i unutarnji mir, te da ne dopustim da gorčina zatruje moju dušu i mržnja mi srce osvoji. Sva moja iskušenja u prvih 15 godina robije i sva životna iskustva i znanja nisu me dovoljno pripremila za tako velik i težak izazov. Vjerujem da sam ga uspješno svladao, jer su se za me usrdno Bogu molili toliki dobri i časni ljudi, pa mi je pomogla ljubav Božja i nadahnula me nauka i mučenička smrt našega Spasitelja, Isusa Krista.

Dakle, iako me je nedavna odbijenica dosta iznenadila i uz nemirila, ja sam se brzo pribrao i ponovno uspostavio svoj unutarnji mir. Razmišljanja o tajanstvenosti putova Božjih uvjerila su me da i moje dodatne patnje moraju imati neki svoj smisao i da ne će biti uzaludne. Jasno mi je da sam s jedne strane veliki jadnik i siromah, ali, također, znam da sam s druge strane još veći sretnik i bogataš. Jadnik sam, jer svojim patnjama ne vidim kraja, a siromah jer mi je oduzeto sve što se može oduzeti. Sretnik sam, jer još uvijek imam ljubav moje Penelope, cijele rodbine i starih prijatelja, i što vidim da se u našoj domovini i diljem svijeta stalno povećava broj i širi krug hrvatskih rodoljuba koji se doista zanimaju za moju sudbinu i pokazuju svoju pažnju za moju žrtvu. Kada se tomu neprocjenjivu bogatstvu pridoda moja sadašnja duhovna zrelost i blago koje sam svih ovih godina polagao u Minervinu banku, držim da bi mi trebali zavidjeti svi ljudi koji zbilja traže dublji smisao života. I bez obzira na to što za me još nosi budućnost u svojoj torbi, kad se na pravoj vagi života sve zbroji i oduzme, ja nemam razloga kuhati, jer sam već danas na dobitku.

Zato me je, nakon što sam primio odbijenicu, najviše ožalostila pomisao kako će tu vijest primiti moja rodbina i pri-

jatelji i koliko će ona rastužiti moju dragu ženu i moju staricu majku. Jer njima sam dvjema nanio posebno mnogo tuge i боли, pa sam žarko želio jednom dobrom vijeću i njih konačno obradovati. Ja doista osjećam veliku bol zbog tuge koju će ta loša vijest nanijeti mojoj materi i mojoj ženi i što će razočarati moju robinu i brojne prijatelje, a što se mene osobno tiče, ponavljam, da sam na sve to ne samo navikao, nego sam duboko uvjeren da dragi Bog sa svojom beskrajnom mudrošću i milošću mora imati razloge zbog kojih mi je odredio tako tešku sudbinu. Jer mi smrtnici nikada ne ćemo saznati, je li za naše besmrtnе duše bolje da se u ovom zemaljskom životu više ili manje napate, ni je li bolje da nas neizbjegljiva smrt stigne prije ili kasnije. Samo Bog to zna. Takve i slične misli ublažuju moju

bol zbog tuge koja ovih dana mori dvije najdraže žene života moga.

Dogadjaj iz školskih dana u Imotskom

Dragi prijatelji, razmišljajući tako o mojoj tužnoj starici majci, misli su mi odlutale u moju ranu mladost i probudile mi sjećanje na jedan nezabranjivi doživljaj pa će ga, evo, i vama ispričati, tj. opisati.

Zbilo se to u mjesecu siječnju godine 1958. Meni je bilo nepunih 12 godina i pohađao sam osmoljetku u Imotskom. (Zašto sam, unatoč roditeljskim prigovorima da će »duplico više obuće raskidati«, rađe pješačio u osam kilometara udaljeni Imotski, nego u četiri kilometra udaljenu osmoljetku u Sovićima, posebna je priča za neku drugu

APPEAL TO THE AMERICAN PEOPLE

The American people, in 1776, proclaimed in the Declaration of Independence that every nation has a right to national self-determination and freedom, and this declaration, which inspired later the protagonists of the French Revolution in their formulation of the «Declaration of the Rights of Man,» has served as a model, to many other nations throughout the years, which have strived to free themselves from colonialistic or imperialistic forces.

One can truly say that world decolonization began when the original 13 colonies proclaimed independence from Great Britain. Later, Woodrow Wilson perpetuated this guiding principle in American policy, stating his support of national self-determination of nations at the Versailles Peace Conference in 1919, a position the America, in 1943, in the Atlantic Charter, continued to support and honor.

According to various persons in influential government positions, this philosophy continues, theoretically, to be adhered to in questions of American policy. The Secretary of State, Henry Kissinger, stated recently, as quoted in *The New York Times*, April 28, 1976, that "there can be no doubt that the United States remains committed to the principles of its Declaration of Independence. We support self-determination."

These are the reigning principles included in the United Nations Charter, and provide the basic upon which the politics of the United Nations should rest.

At the 25th anniversary convention of the United Nations, this declaration, which succinctly detailed and formulated the inalienable right of national self-determination, was unanimously accepted. In principle, the inviolable right of nations who are legitimately entitled to, but denied, self-determination, is upheld, even to the extent that an armed resistance is necessary.

Unfortunately, memorandums sent all over the world reporting of the unbearable economic, cultural, and political exploitation in Croatia were, for the most part, ignored.

Recently, however, the State Department replied to one of these. The reply read that the United States would in the future support and respect that "integrity and unity of the state of Yugoslavia."

We have also been informed that Secretary of State Henry Kissinger sent a letter with these same contents, to Yugoslavia. This letter was read aloud before the Yugoslav Presidium, providing this artificial government with additional support in the continuation of its oppressive policies, which are the epitome of "Great Serbianism," totalitarianism, and Nazi terror.

Thus, the United States supports the colonialistic enslavement of the non-Serb nations within Yugoslavia. An ugly paradox arises when one realizes that the theoretical and practical applications of American support for self-determination are in direct opposition to one another.

Democratic and Communist countries alike, or more accurately, their governments, often justify the use of force upon smaller nations with the same terminology, even utilizing the identical terminologies of Hitler, Mussolini, and other Nazi ideologues and theoreticians.

It is difficult to criticize many American politicians, and especially the American people, for the fact that official U.S. politics shows no awareness of or sympathy for the desires of small, occupied nations.

This is quite clear and comprehensible to those who have an understanding of American history, since America, in her entire 200+ year history, has never once experienced any form of national problems, problems which Europe and other parts of the world have known and continue to encounter.

As one illustration, which all who are familiar with the exact situation in Yugoslavia can comprehend, let us make an interesting and instructive analogy.

Yugoslavia, or translated, South Slavia, is a product of the forced consolidation, created by the Big Powers, of the southern Slav nations.

Croatians, Serbians, Slovenians, Macedonians, and Montenegrins, and thus, is the quintessence of terror, a continuing ideological and expansionist hoax.

If the formation of South Slavia has solved the problems between the southern Slav nations, and thus, an "historical ideal" through this forced consolidation, why should not the Big Powers follow this glowing example, forming, in the Middle East, as in South Slavia, a purportedly voluntary union of Syrians, Palestinians, Jews, Jordanians, Libyans, and Egyptians?

Through the creation of a unified state, the Middle East section of the State Department would, then, to avoid further headaches in this area, merely appoint one of these nations as the ruling force, (as the Serbs are in South Slavia), with supreme authority over all the other nations, and supply this chosen nation with all the weapons necessary to defend the new state from any opposition, or to impose its will on the others.

This ludicrous idea would find no support from any faction or government whatsoever, but, nevertheless, total support for South Slavia is often all too apparent. If South Slavia is not a criminal and political absurdity, then the Middle East State would be even less!

We decided to undertake this particular action for many reasons. First, our goal was to present an accurate picture of the brutal oppression taking place in Yugoslavia. When the eventual uprising against Serbian imperialism begins, the American people will not, then, allow themselves to be further manipulated regarding the justifications of such an occurrence. Next, we decided on this method in order to illustrate the idea that there indeed exists nobler values than the preservation of a bloody, totalitarianistic, and imperialistic system. Freedom for Croatians less important or necessary than the freedom of other nations?

Croatians have optimistically attempted, many times, to effect legal changes in the oppressive political climate of Yugoslavia. Stevan Radić, founder of the Croatian Peasant Party and a confined pacifist, was assassinated in the Belgrade Parliament in 1928. In the spring of 1971, the Croatian Communist Central Committee, headed by Milo Tripalo and Dr. Savka Dapčević-Kucar, were, with the full support of Washington and Moscow, purged militarily from power by the Belgrade government.

Thousands and thousands of Croatians were imprisoned, without even attempting to calculate the number who emigrated as a result.

We hold no illusions that Serbian imperialism will allow (as imperialism by its very nature prohibits this) the Croatian nation's self-determination; we hold no illusions that it was failed in the past, nor, are we held to understand in the future, as it was held in the past, any methods of resistance excluding those it itself employed in the occupation of Croatia and in the maintenance of this occupation.

The final question which comes to mind is then: Why was an American aircraft taken? The United States has systematically provided the Belgrade regime with billions of dollars of economic and military aid, as outright gifts, regardless of the fact that Yugoslavia is a multi-national state, and the weapons intended to prevent outside invasion would not, in the event of internal unrest, be used against a foreign aggressor.

The point to be made here, obviously, is not to conclusively define "terrorism" an impossible and unnecessary task, but, rather, to explain the ultimate necessity for our extreme decision and to ask others to judge this decision objectively and emotionally.

We must remember that today's "terrorists" are often tomorrow's policy-makers, having participated in the formation of a new, independent state. Such was the position of the supporters of the Declaration of Independence, after the American colonies were freed

from British subjugation. Thus, the unsuccessful continue to be "terrorists," but, upon success, are counted by all governments. With this reality reappearing dependably from one day to the next, all ethical and moral revulsion felt for so-called "terrorist" acts is necessarily irrational.

Illegal actions against a government take place in every country, regardless of the governmental system. However, where a possibility for constructive change through legal channels exists, a forum for discussion, and an opportunity to publicize one's dissatisfaction, violence, and terror is rarely condoned, and groups practicing violence under such conditions rarely enjoy any popular base of support. Thus, fringe groups such as the SLA, the New World Liberation Front, or the Red Guerrilla Family may succeed in getting publicity, but fail even to recruit enough members or sympathetic to realize their aims.

In countries where no opportunity for democratic change, peaceful lobbying, or publication of one's views exists, another method must necessarily be utilized. Sean McBride, winner of the Nobel Peace Prize, expressed this idea well:

"If oppression amounts to genocide... people are entitled to fight back. The framers of the Universal Declaration of Human Rights recognized that; in the Declaration, they pointed out that unless human rights are protected under the rule of law, people will be driven to violence."

Aware of the fact that violence, even when justified, still temporarily evokes fear and revulsion in some of the populace, we shall use as little violence as possible to achieve our demands. As these demands are quite easily fulfilled and involve nothing more than disseminating accurate information, all should run smoothly and come to a satisfactory conclusion. If our goal is accomplished, we gladly accept all payment and consider these ideals worth of suffering for. The failure of our demands to be met would result in actions which would rightly lie not on our consciences, but on those of the people in a position to meet such trivial demands.

We have undertaken this action in the utmost seriousness, conscious for all its possible consequences and far-reaching effect on world peace.

Apel američkom narodu

sve osušila. Kad sam se po drugi put uputio u školu, snijeg nije više iz neba padao, ali je onaj već napadani dizao dosta jaki vjetar-kovitlac, koji se u međuvremenu pojavio. Već prije nego što sam stigao na pola puta do Imotskoga, konačno je došao kraj toj dugoj i nezaboravnoj noći i osvanuo hladan sjećanjski dan. Priznajem da sam, opisujući taj davni doživljaj, htio predočiti ljubav i brigu mojih roditelja, ali sam također želio svratiti pažnju i odati dužno poštovanje svim našim roditeljima koji su u onim za hrvatske seljake iznimno teškim, olovnim godinama doista sve od sebe žrtvovali i mnogo se napatili dok su odgajali svoju brojnu djecu i na noge ih podigli.

Toga sam dana nekim školskim kolegama želio pripovjediti o mome ponoćnom dolasku u školu u Imotskom, ali to nisam učinio, jer sam računao da bi ubrzo svi ostali saznali, da u mojoj kući nema nikakva sata te bi me gradski đaci, od kojih su neki nosili ručne satove, mogli zadirkivati. Da su tu bili samo seoski đaci, rado bih svima o svemu pripovjedio, jer mi je bilo jasno da većina njih, također, živi u oskudici i da, po svemu sudeći, ostali potječu iz još siromašnjih obitelji. Naime, dobro je poznato kako su, naročito po zapadnoj Hercegovini i Imotskoj krajini, jugokomunisti ne samo provodili svoj krvavi i osvetnički teror, nego su visokim porezima i mizernim cijenama duhana bezdušno pljačkali stanovništvo tih krševitih krajeva i držali ga u većoj oskudici i siromaštvu, nego za vrijeme turškoga zuluma. Zahvaljujući stoljetnim moralnim zasadama Katoličke crkve i svojoj čvrstoj vjeri, ti naši seljaci uzmogli su ne samo strpljivo podnositi svoje mukotrpne živote, nego su uspijevali odhranjivati i dobro odgajati obitelji s brojnom djecom i u njih usadivati svoju vjeru i duhovnost, svoju radinost i duhovitost. Istina, oskudice su bile velike i život vrlo naporan, ali je također tada bilo više duha i ljubavi, više brige i odgovornosti te više životne radosti i pravoga veselja, makar onda kad bi se djeca krizmavala, kad bi se cure udavale i momci ženili, a naročito u vrijeme Uskrsa i po dernećima prigodom svetkovina i Božićnih blagdana. Zato s velikom zabrinutošću i tugom slušam i pratim kako današnja modernizacija i u našim selima uništava onaj iskonski i prirodni život i kako se

mnogi već stide svojih seljačkih korijena te prihvaćaju i imitiraju dekadentnu kulturu konzumerizma i eksibicionizma, tako da svoju duhovnost i duhovitost zamjenjuju sebičnošću i golin materializmom.

Nedavno sam u jednim novinama čitao, da se u posljednjih deset godina broj žitelja u Imotskoj krajini smanjio za pet i pol tisuća i da su neka sela već gotovo prazna, jer u njima osim nekoliko starica i staraca nema žive duše. Znam da po drugim krajevima stanje nije ništa bolje, jer po demografskim podatcima u Republici Hrvatskoj samo je prošle godine bilo preko trideset i

jedna tisuća manje rođenih nego umrlih. Nema sumnje da su naša sela i ruralni krajevi stoljećima bili i duša i srce našega naroda. Pa je sigurno, ako umre naše selo, da ne će dugo proći dok lijepa naša domovina postane drugima i lijepa i domovina. Tada će se po hrvatskim gradovima i gradićima i same ulice poželjeti Hrvata, čak i oni koji su se svojevremeno oko njihovih naziva nadmudrivali i prepirali. Jer, recimo, da u Zagreb i Split nisu sa sela stalno pristizale svježe snage, da u njih iz ruralnih krajeva nisu pricali bistri potoci tijelom i duhom zdrave hrvatske mladosti, te bi naše metropole davno stagnirale i

Sluka porote na procesu

u Brooklynu:

Optuženi su proglašeni krivima

SUPRUZI BUSIĆ PROGLASENI KRIVIMA ZA: OTMICU, UMORSTVO I KONSPIRACIJU

U četvrtak, 5. svibnja, kasno uvečer na Federalnom sudu u Brooklynu — nakon dva i pol dana odvojenog vijećanja i ponovnog slušanja raznih otkazuvalaca — porota od 10 žena i 2 muškarca donijela je svoju odluku, prema kojoj su **Zvonko i Julianne Bušić** krivi za sve tri točke federalne optužnice, a **Petar Matanić i Fran Pešut** za drugu i treću točku.

Prva točka federalne optužnice odnosi se na opticnicu zrakoplova iz koje je proizšla smrt. U ovom slučaju konkretno to znači povezivanje opticnice sa smrću newyorskog policijskog Briena Murraya, koji je poginuo dok je pokušavao deaktivirati eksplozivnu napravu, koju je, prema vlastitom svjedočenju, Zvonko Bušić ostavio u jednom od prijatjinskih pretinaca na željezničkoj postaji Grand Central u New Yorku. Druga točka federalne optužnice odnosi se isključivo na opticnicu zrakoplova, a treća na zavjelu.

Odluka porote sama po sebi još nije osuda, već samo utvrđuje kriviju ili nedužnost optuženih. Vismu kazne, i uopće osudu, ma kakva bila, izreći će sudac u skladu sa zakonskim odredbama, ili ukoliko mu zakon dopušta veći prostor za vlastito progovaranje, u skladu sa svojim pretečenjima.

Prva točka federalne optužnice predviđa ili smrtnu kaznu ili doživotnu tamnicu. Kako pak je unaprijed utvrđeno da tužitelji neće zahtijevati smrtnu kaznu, federalnom sucu Johnu A. Bartelsu u odnosu na Zvonka i Julianne Bušić preostaje jedino da formalno potvrdi slovo zakona.

U slučaju Petra Matanića i Frane Pešute, koji su, prema odluci porote, krivi samo za drugu i treću točku federalne optužnice, zakonske su odredbe daleko gipkije i s njima uloga suca Bartelsa daleko znacajnija. Kazna za drugu točku kreće se od 20 godina do doživotne tamnice, a za treću točku zakon predviđa zakonsku kaznu od 5 godina. Kad je riječ o vremenskim kaznama u kaznenom postupku američke federacije, sve kazne teku od nule do potencijalno određene nominalne kazne. Drugim riječima, za razliku od kaznenih sustava u pojedinim državama SAD, federalni sustav ne predviđa određenje minimalne granice do koje osuđenik mora izdržati kaznu. Osim toga, za ispravnu ocjenu odluke porote i moguće osude suca Bartelsa, treba također imati na umu da stvarna kazna obično iznosi trećinu nominalne kazne, a u slučaju doživotne tamnica, kojih desetak godina zatvora.

U svojim završnim govorima branitelji su nastojali razvjetliti neke značajne momente koji bi kod porotnika mogli izazvati sumnju. U tom smislu je, npr., branitelj Franje Pešuta, koji je govorio prvi, obrazložio porotu prijateljstvo između Zvonka Bušića i njegovih sudruge. To ničim narušeno prijateljstvo zasniva se na cijenici da i Petar Matanić i Fran Pešut, i sami svjesni hrvatski rođaju, ne zamjeravaju i ne može zamjeriti Zvon-

Zvonko i Julianne Bušić

ku Bušiću što se poslužio njima u izvršenju svoga plana otmice, jer Bušić to nije učinio iz koristoljubija ili bilo kakve osobne dobrobiti, nego u dubokoj vjeri da time potpomaže i posporije hrvatsku narodnu borbu za slobodu i dostojanstvo.

Vijećanje od 27 sati

Porota se povukla na odvojeno vijećanje u utorak 3. svibnja, pošto je u troštanom izlaganju suca Bartelsa saznašla končane upute o samom postupku, svojoj ulozi, i momentima u kojima mora odlučivati. U času povlačenja porote nitko nije očekivao da će za nejzinu odluku trebati više od dva tri sata. A trajala je ukupno 27 sati. Sva dramatičnost te odluke vidi se najbolje po tome da je porota po zadnji put ušla u sudniju u 11 sati i 13 minuta navečer te da se u to vrijeme nalazio u sudnici stotinjak Hrvata. U međuvremenu porota se nekoliko puta vraćala u sudnicu da ponovno saznašla citanje raznih svjedočanstava i zapisnika.

Iščekivanje je trajalo dugo. Još oko osam sati te večeri sudac je izšao u sudnicu i obavijestio članove obrane i optužnje da mogu oteti na večeru, jer porota vjerojatno neće donijeti svoju odluku, s obzirom na to da je preko policije većima porotnika poručila svom obiteljima da ih ne većer ne očekuje kod kuće. Ali hodnici pred sudnicom se niti tada praznili. Litovali su nepristano spašavaju u prizemlju i daju na četvrti kat. Pje se u tržištu, muzika u automatu, mada rastu i padaju, nagadanja troše zvice.

I onda — neочекivana odluka Bartelsa. Porote, u rasponu od 12 do 14 sati, učinjeno je da se potpuno zanemari bilko kaznica na Vrhovnom sudu države New York, budući da je za iste stvari optužen Hrvat. Zahvaljujući da se potpuno zanemari bilko kaznica na Vrhovnom sudu države New York, budući da je za iste stvari optužen Hrvat, već bilo sudjeno na Federalnom sudu.

Dne 12. svibnja pojavio se na Vrhovnom sudu države New York i Slobodan Vlašić radi formalnog izricanja osude. Kako smo prije javili, Slobodan Vlašić bio je priznato da je krv za opticnicu zrakoplova, i zato njemu nije sudjeno s ostatim optuženicima, nego će na temelju unaprijed dogovorenog kazne između tih suđenja i njegovih branitelja morati provesti u zatvoru minimalne sed godine. Sama pak osuda na Vrhovnom sudu države New York iznosi osamsta godina. S obzirom na prenatrpane zatvore, zatvorenici rijetko izdržavaju više od dvije trećine minimalne kazne. To bi u slučaju Slobodana Vlašića moglo značiti možda četiri godine zatvora.

B.M.

I JUGOSLAVIJA BILA UMIJESANA U ANGOLI

Njemački tjednik "Bildpost", u seriji o građanskom ratu u Angoli, piše među ostalim i o jugoslavenskom pomaganju komunističkih snaga MPLA. Tu se kaže da je u travnju 1975. uplovio u luku Luandi jugoslavenski teretni brod "Postojna" s teretom vojnih vozila i sovjetskih raketa SA-7 te veće kočićne ruskog ručnog vatrenog oružja. Dva tjedna kasnije pristala su u Luandi druga dva jugoslavenska teretna broda, "Jaldo" i "Mila Gojsalić", koji su za MPLA istovrati 400 tona vojne opreme.

Vijest u Novoj Hrvatskoj br. 10/1977.

postale sterilne. Povijest hrvatskoga naroda zorno pokazuje da je geografija suzbina, jer naš je narod na toj razdjelnici svjetova, sve tamo od starorimskih vremena, bio žrtvom raznih okupacija i tuđih tiranija. Nedvojbeno je da je on zahvaljujući svojoj vitalnoj i zdravoj ruralnoj sredini, mogao sve to nadživjeti i sačuvati svoj narodni identitet.

Hrvatski je narod lekcije iz tragične prošlosti dobro naučio

Kad se sve to ima u vidu, doista je zaprepašćujuće da našu današnju intelektualnu i političku elitu tako malo zabrinjava ta pogubna demografija i umiranje hrvatskih sela. Također je tragikomično da većina tvoraca javnoga mijenja i dosta političkih djelatnika troši toliko vremena, pameti i energije tumačeći (na svoj način) lekcije prošlosti, kao da su svi odreda vrsni povjesničari i filozofi povijesti. Hrvatski je narod te lekcije iz svoje tragične prošlosti dobro naučio i uspješno položio ispit u Domovinskom ratu, kada su se rame uz rame borili i zajedno ginuli sinovi partizana i ustaša. Dovoljno je samo malo mašte i dobre volje da bi se moglo zaključiti kako je u proteklome veleratu nesretna podjela Hrvata nastala zbog nametnutih tuđih ideologija i da velika većina hrvatskih sinova, koji su ginuli na obje strane tragičnih bojišta, nije ni razumjela te ideološke razlike, nego su i jedni i drugi bili uvjereni da se bore za bolju i sretniju budućnost svoga hrvatskoga naroda.

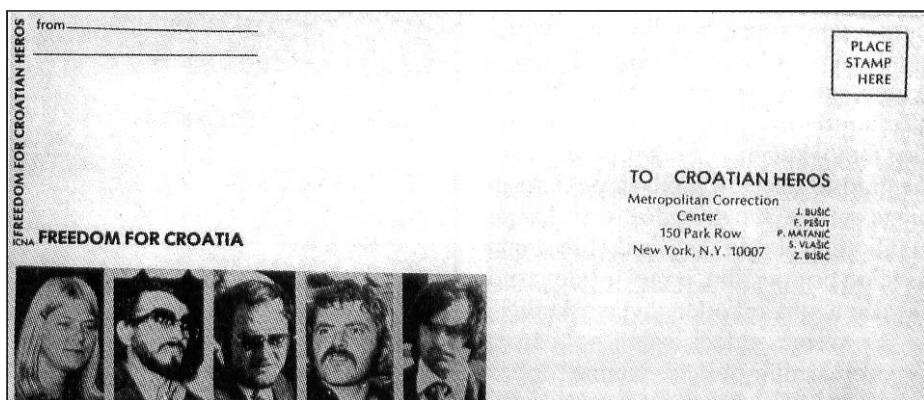
Za sve dobromjerne ljude takvi su zaključci zajedno s poučnim iskustvom iz Domovinskoga rata sasvim dovoljni da se zauvijek zalijeće tragične podjele Hrvata iz prošloga velerata. Očito je da među te dobromjerne ljude ne spadaju ona novinarska zabadala i javni djelatnici koji tim starim ranama ne dopuštaju zacijeliti, jer bi inače morali biti svjesni, da mi kao brojčano mali narod i mlada država ne možemo dopustiti da nam davne podjele toliko zagonjavaju sadašnjost i opterećuju budućnost.

Također, budući da su o sukobima u prošlom veleratu uglavnom pobjednici pisali povijest, vrlo je teško razlučiti stvarne činjenice od ratne propagande. Zapravo, istinu je bilo gotovo nemoguće spoznati, jer su zbog svoje prljave savjesti i ideološke pristranosti pobjednici dugi niz poratnih godina

nastavili uporno i sustavno ocrnjivati poraženu stranu i bezobzirno tovariti joj zločine. Tako su mladi naraštaji, a naročito pripadnici srpske manjine u Hrvatskoj, odrastali u uvjerenju da su vojnici NDH uistinu bili krvoločni zločinci i rogati vragovi koji su zaslužili najveća poniženja, najgore muke i najteže kazne. Zato je, kao i zbog ljudske prirode i taštine, još uvijek u javnosti nemoguće trijezno raspravljati o tim zamršenim i osjetljivim temama, pa je najpametnije rješenja tih stvari prepuštiti stručnjacima i dodatnomu protoku vremena. Treba se nadati da će u idućih deset do dvadeset godina, kada se odpečate svi tajni dokumenti, povjesnim stručnjacima poći za rukom odvojiti istinu od laži i činjenice od ratne

u tom gradu nekada živio ili tamo imam osobite prijatelje. Moram reći da me ta pisma trgnu iz zatvorske letargije i makar mi nakratko rastjeraju sumornu zatvorskiju apatiju, ali se ona ponovno ušulja. Tako je na moju žalost većina tih pisama ostala bez odgovora, pa se ovim putem želim ispričati svima kojima nisam osobno odgovorio. Nadam se da će makar donekle razumjeti moju situaciju i oprostiti mi.

Pa, meni je nekako prihvatljivije potpuno se oglušiti i na vrlo lijepa i osjećajna pisma, negoli na njih samo formalno i površno odgovoriti. Tako sam, naročito posljednjih godina, na dosta takvih pisama često započimao odgovoriti da bih nakon nekoliko pokušaja odustajao. Problem je i u

Tiskana poštanska omotnica naslovljena na hrvatske junake

propagande te konačno napisati nepristranu povijest toga tragična razdoblja. Vjerojatno će tada svima postati jasno da nijedna strana nije bila bez grijeha, da bi imala pravo drugu toliko difamirati i bezdušno kamenovati.

Dragi moji vankuverski prijatelji, izgleda da je ovaj tradicionalni banket koji priređujete meni u čast, postao poznat mnogim Hrvatima u domovini i diljem svijeta. Naime, u posljednjih nekoliko godina moja se pozdravna pisma na razne načine objavljuju i umnožavaju, i tako se krug čitatelja stalno širi. To vidim i iz pisama koje sam tijekom ove godine primio uglavnom od mlađih čitatelja. Jedni mi pišu kako su iz mojih pisama vankuverskim Hrvatima zapazili, da je patnja glavna misao mojega svjetonazora, a drugi pišu na koji bi način oni mogli pomoći da što prije izadem na slobodu. Neki se opet raspituju što je specifično za Hrvate Vancouvera da mi baš oni priređuju banket i žele znati jesam li ja

tome što je meni danas teško naći zajednički jezik ne samo s tim mlađim ljudima, nego uopće s ljudima čije se životne suzbine uveliko razlikuju od moje, koji u svojim životima nisu patili niti putovali «kroz trnje prema zvijezdama». Zato strahujem da bi se iz tih pismenih razgovora mogao steći pogrješan dojam, tj. da me čitatelj dobro ne shvati te pomici, da sam zbog dugogodišnje robije već skrenuo s pameti i utočište pronašao u fantazijama. Vjerojatno ću, ako ikad izidem na slobodu, imati sličnih problema u komuniciranju s ljudima koji su normalno živjeli i onima koji su po svaku cijenu tražili samo sunčanu stranu života. Jer, njima je ostala sasvim nepoznata ona druga, tamna i tragična, puno dublja i mnogo bogatija strana ljudskoga života.

Sloboda je duševna potreba

Paradoksalno je ali istinito da su me upravo te moje fantazije spasile da ne izludim i bile mi glavna duševna hrana

u ovoj duhovnoj pustinji. Na robiji se duša doista pati, jer sloboda nije tjelesna nego duševna potreba, ali je duši nostalgija za domovinom i zavičajem još bolnija od čežnje za slobodom. Svi oni koji su nakon dugo vremena posjetili rodni kraj, gdje su proveli svoje djetinjstvo i mladost, dobro znaju da ništa na ovom svijetu ne može tako osvežiti naše duše i toliko nas animirati kao ta poznata nam i draga mjesta zavičajnog podneblja.

Zato su još u davna vremena veliki umovi i poznavatelji duša bili u pravu kad su trajno progonstvo čovjeka iz njegova naroda i domovine uspoređivali sa smrtnom kaznom. Meni je tek sada u potpunosti jasno zašto su mnogi radije izabrali smrt, nego progonstvo, iako su u tuđini, što se tjelesnih potreba tiče, mogli raskošno ili dosta udobno živjeti. Čovjekova duša svoju hranu crpi samo iz vlastitih korijena, a njegovo srce najbolje grije ono zavičajno sunce i nigdje mu zvijezde tako ne sjaju kao na njegovu zavičajnom nebnu.

Ako se ima na umu da ja već punih 28 godina nisam vidio nikakvih zvijezda niti mjeseca, može se barem donekle shvatiti koliko mi je trebala imaginacija da duša potpuno ne uvene. Još uvijek se vrlo dobro sjećam da je u jednoj od školskih učionica na zidu visio plakat, na kojem je pisalo «Knjige su prozori kroz koje nam se pruža pogled u svijet stvarnoga života». Mogu reći da sam se uistinu dosta nagledao kroz te prozore, jer sam volio čitati knjige, a samo na robiji, po konzervativnim procjenama, pročitao sam dvije do tri tisuće lijepeh, dobrih i poučnih knjiga. Knjige su povećale moju imaginaciju da sam se mogao družiti s bezbrojnim ratnicima, junacima i svećima, sve tamo od starogrčkih vremena do naših dana, diviti se njihovim značajevima i suočjećati s njihovim porazima i mučeništvom. Uživam čitajući, jer su mi knjige dragi razgovori s velikim misliocima, razgovori koji proširuju moje horizonte i produbljuju spoznaje o životu i ljudskoj prirodi. Knjige su mi također otkrile snagu vjere i kakve je sve uloge religija imala u međuljudskim i međunarodnim odnosima, što mi je pomoglo da svoju osobnu zlu sudbinu uzmognem pretvoriti u dragocjeno bogatstvo. Tako da sam danas u stanju prihvatići sve što novi dan sa sobom donese bez gorčine i mržnje u svom srcu, čak i prema onima

koji su mi nekada pokušali život oduzeti, kao niti prema onima koji su me svojedobno doista bezdušno difamirali. Jer, sve u svemu, oni mi nisu nanijeli zlo, iako mi nisu željeli dobro.

Na koncu bih dodao da me iskustvo i saznanja uvjeravaju, da je povijest svijeta povijest različitih kultura i civilizacija. Da je određena religija sjeme i temelj svake kulture i da su specifične moralne vrijednosti anđeli čuvari zdrava razvoja i napredka kulture. Da se kasnije, kad kultura preraste u civilizaciju, počnu zanemarivati vjerski temelji koji su joj dali život, i postupno srozaju moralni kriteriji koji su čuvali njezino zdravlje. Danas je očito da je i naša zapadna civilizacija već duboko zagazila u senilno i opasno razdoblje. Ne treba se čuditi što su prioriteti današnjim potomcima negdašnje kršćanske Europe, ako se znade da u svima njezinim narodima na vlast dolaze samo oni ljudi i stranke koji se novom zlatnom teletu najodanije klanjaju.

Možda bih se i ja sam s vremenom utopio u toj suvremenoj žabokrečini i idolopoklonstvu, da stjecajem okolnosti nisam završio na robiji. Sretan sam da je danas moja savjest potpuno čista i zahvalan da sam i u onim opasnim vremenima i teškim kušnjama odano i ustrajno slijedio svoj unutarnji glas i uzvišene ideale te prema svojim ondašnjim mogućnostima i sposobnostima makar pokušao pomoći da se naš hrvatski narod osloboди vladavine bezbožnoga komunizma i hibridnoga jugoslavenstva. A to da me nakon tolikih godina robije i nakon veličanstvenih hrvatskih pobjeda u Domovinskom ratu, kršćanska Amerika još uvijek drži u zatvoru, daleko više govori o njezinu kršćanstvu, negoli o meni. Meni je zbog mojih mrtvih i živih prijatelja i rodbine posebno žao da su se Amerikanci oglušili na sve njihove ponude i molbe da me se oslobođi ili makar prebac u hrvatski zatvor, jer što se mene osobno tiče, ja sam sebe već davno ostavio i otišao pa ču moći žrtvovati i ovo malo što mi je još ostalo od života.

Također sam svjestan da u međuvremenu moram ljudski i dostojanstveno izdržati do kraja, jer ne mogu i ne smijem iznevjeriti i razočarati sve one koji me vole i za me se Bogu mole. Moram izdržati zbog svoje tužne starice

majke i svoje vjerne životne družice, zbog cijele moje rodbine i starih i novih prijatelja. Moram izdržati zbog nade da još jedanput prošetam stariм stazama moje mladosti i da se moje grudi napiju zraka hrvatskoga. Moram izdržati zbog želje da poljubim onaj moj tvrdi hercegovački kamen, da zagrlim staro stablo i u tihoj se noći nagledam sjajnih zvijezda na vedrome zavičajnom nebnu. Moram izdržati zbog svih pokojnih prijatelja čije se nade i želje nisu ispunile, i zbog uspomene na moga pokojnoga oca koji je po zvijezdama znao ocijeniti koja su doba noći. I konačno, moram izdržati zbog vas, dragi moji vankuverski prijatelji koji ste me, evo, opet trgnuli iz robijaške monotonije i nadahnuli da napišem ovo prilično dugačko i dosta teško pozdravno pismo.

Svima vam se iskreno i od srca zahvaljujem na pažnji i potpori i da me tako ustrajno i prijateljski častite. Svima također iz dubine moga srca želim sretnu Novu 2005. godinu te da vam sjećanje na davne i veselije Božiće i ovih dolazećih blagdana u vaša srca donesu dovoljno vadrine, mira i radosti.

Vaš odani Zvonko Bušić

Ustajte moji mrtvi

*tužna zemljo
u kojoj počivaju
moji mrtvi
umorni od života*

*u kojoj počivaju
moji mrtvi
umorni od ležanja*

*u kojoj počivaju
moji mrtvi
umorni od snova*

*ustajte
moji mrtvi
na ovu zemlju
života i smrti*

ustajte

*da budemo zajedno
opet
na prvoj crtici*

Mario BILIĆ

PRILOZI ZA BIOGRAFSKI LEKSIKON HRVATSKIH POLITIČKIH UZNIKA (XXXII.)

2332. NIKOLIĆ, Lidija (Mario) - rođ. 06.05.1930. u Rijeci. Osuđ. 1951. presudom Kotarskog suda Rijeka po KZ čl.303, na 3 god. zatvora.

2333. NIKOLJAČIĆ, Katica (Luka) - rođ. 16.04.1927. u Vrbanji. Osuđ. 1946. presudom Div. vojnog suda Osijek po ZPND čl. 1,2,5,8,9 i 10 na 3 god. zatvora.

2334. NIKOLJAČIĆ, Katica (Pero) - rođ. 07.12.1923. u Soljanima, Sl. Brod. Osuđ. 1947. presudom Okr. suda Sl. Brod po ZPND čl. 3. t. 14. na 10 mjes. zatvora.

2335. NIKŠIĆ, Ivka (Josip) - rođ. 07.12.1899. u Otočcu. Osuđ. 1947. presudom Kot. suda Otočac po ZPND čl.3.t.14, na 10 mjes. zatvora.

2336. NIKŠIĆ, Katica (Tomo) - rođ. 01.01.1910. u Ličkom Lešću. Osuđ. 1948.. presudom Kot. suda Otočac po ZPND čl. 3.1.3. na 15 mjes. zatvora.

2337. NIKŠIĆ, Roža (Tomo) - rođ. 01.01.1899. u Kuli, Gospić. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda XI. Korpusne Vojne oblasti po ZPND čl. 13 i 14, na 10 god. zatvora.

2338. NIMAC, Ika (Danica) - rođ. 01.01.1895. Osuđ. 1947. presudom Okr. suda Šibenik po čl. 28/2 I 32/1 na 3 god. zatvora.

2339. NIMAC, Ika (Pavao) - rođ. 01.01.1910. u Radaljima. Osuđ. 1947. presudom Okr. suda Šibenik po ZPND čl. 28/2 i 32. na 8 god. zatvora.

2340. NITKOVIĆ, Marija (Viktor) - rođ. 06.09.1899. u Ljubljani. Osuđ. 1946. presudom Okr. suda za grad Zagreb po ZPND čl. 3. t. 2, 8.i 9. na 6 mjes. 15 DANA zatvora.

2341. NOVAK, Ankica (Vinko) - rođ. 01.01.1908. u Zagrebu. Osuđ. 03.12.1945. presudom Kot. nar. suda Zagreb po čl. 1.t.10.,čl,10, na 18 mjes. zatvora.

2342. NOVAK, Dragutin (Stjepan) - rođ. 02.02.1906. u Varaždinu. Osuđ. 1947. presudom Div. vojnog suda Bjelovar na 18 god. zatvora.

2343. NOVAK, Eva (Ignac) - rođ. 17.12.1928. u Paklenici. Osuđ. 1947. presudom Vojnog suda Bjelovar po ZPND čl.3 t. 14. na 4 god. zatvora.

2344. NOVAK, Jana (Mate) - rođ. 01.01.1896. u Prnjavoru. Osuđ. 1947. presudom Okružnog suda Bjelovar po ZPND čl. 3. t. 14. na 1 god. zatvora.

2345. NOVAK, Julijana (Jakob) - rođ. 23.12.1921. u Kaštelancu. Osuđ. 1946. presudom Div. vojnog suda Bjelovar po ZPND čl.3.t.14. na 2 god. zatvora.

2346. NOVAK, Kata (Đuro) - rođ. 01.01.1913. u Jalkovcu. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Zagreb po ZPND čl. 13. i 14 na 20 god. zatvora.

2347. NOVAK, Kata (Pavle) - rođ. 01.01.1905. u Bolji. Osuđ. 1947. presudom Okružnog suda Bjelovar po KZ čl.107. na 20 god. zatvora.

Priredio:

Jure KNEZOVIĆ

2348. NOVAK, Milka (Franjo) - rođ. 25.08.1924. u Velikoj Trnovici, Bjelovar. Osuđ. 1947. po ZPND čl.3.t.14. na 6 god. zatvora.

2349. NOVAKOVIĆ, Elizabeta (Ivan) - rođ. 29.05.1904. u Sladojevcima. Osuđ. 1946. presudom Vojnog suda Požega po ZPND čl. 11. t. 1 na 20 god. zatvora.

2350. NOVAKOVIĆ, Branka (Petar) - rođ. 26.09.1923. u Zagrebu. Osuđ. 1950. presudom Okr. suda Zagreb po ZPND čl. 3. t. 14. na 2 god. zatvora.

2351. NOVAKOVIĆ, Ljerka (Ivan) - rođ. 06.12.1926. u Zagrebu. Osuđ. 1945. presudom Okr. nar. suda Zagreb po ZPND čl. 8. t. 3. na 3 god. zatvora.

2352. NOVAKOVIĆ, Marija (Stjepan) - rođ. 01.01.1912. u Osuđ. 1946. presudom Vojnog suda Osijek po ZPND čl. 3. t. 14. na 2 god. zatvora.

2353. NOVAKOVIĆ, Marija (Stjepan) - rođ. 26.09.1921. u Slanovcu. Osuđ. 1949. presudom Vojnog suda Zagreb po KZ čl. 303 na 5 god. zatvora.

2354. NOVAKOVIĆ, Milka (Grgur) - rođ. 21.02.1898. u Zadru. Osuđ. 1947. presudom Okružnog suda Zadar po ZPND čl.3. t. 14. na 1 god. zatvora.

2355. NOVOSEL, Ljubica (Stjepan) - rođ. 09.11.1920. u Brezinama. Osuđ. 1947. presudom Okr. suda Bjelovar. po čl. 3. t. 14. na 15 god. zatvora.

2356. NOVOSEL, Nada (Barica) - rođ. 05.08.1926. u Zagrebu. Osuđ. 1947. presudom Vojnog suda Zagreb po ZPND čl. t. 3. na 2 god. zatvora.

2357. NOVOSEL, Roza (Ilija) - rođ. 01.01.1909. u Novakima, Karlovac. Osuđ. 1944. presudom Vojnog suda Karlovačkog područja po UVS čl. 14. na 3 god. zatvora.

2358. NOVOSEL, Zora (Gavro) - rođ. 29.02.1908. u Sv. Ivan Zelinu. Osuđ. 1947. presudom Vojnog suda Bjelovar po ZPND čl. 3. t. 14. na 18 mjes. zatvora.

2359. NOVOSEL KOPRI, Mara (Alojz) - rođ. u Gornjem Prnjavoru, Banja Luka. Osuđ. 1947. presudom Vojnog suda Bjelovar po ZPND čl. 3. t. 14. na 10 god. zatvora.

2360. NOVOSELIĆ, Ankica (Šimun) - rođ. 25.11.1913. u Osijeku. Osuđ. 1945. presudom Okružnoga nar. suda Sl. Brod na 4 god. zatvora.

2361. NOŽINIĆ, Stana (Restor) - rođ. 01.01.1913. u Rađulju, Segestina. Osuđ. 1944. presudom Vojnog suda IV. Korpusa po UVS čl. 14. na 1 god. zatvora.

2362. NUKELIĆ, Pepa (Franjo) - rođ. 13.06.1923. u Ličkom Novom, Gospić. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Kom. Ogulinskog Područja po ZPND čl. 11. na 2 god. zatvora.

2363. NUMAN, Vesna (Vinko) - rođ. 01.01.1930. u Splitu. Osuđ. 1952. presudom Kot.suda Split po KZ čl.303 na 1 g. i 3 mjes. zatvora.

(nastavit će se)

IVO PILAR, ZNANSTVENIK, POLITIČAR, POLITIČKI UZNIK (IV.) POLITIČKE KONCEPCIJE I DJELOVANJE IVE PILARA U SUTON AUSTRO-UGARSKE MONARHIJE (1918.)

Prilikom Spitzmüllerova odlaska 27. rujna 1918. iz Sarajeva u Beč, s nadom da će se uskoro vratiti, na željezničkom se kolodvoru zatekao i dr. Pilar. Prema novinskoj vijesti: «Ministra ga zovnuo k sebi u vagon i pozvao ga, da dođe u Beč, da razloži svoje stanovište o riješenju bosanskog pitanja odnosno cijelog jugoslavenskog problema». Još za vrijeme Spitzmüllerova posljednjeg dana boravka u Sarajevu 27. rujna 1918. u Beču se, pod predsjedanjem cara Karla, sastalo Krunko vijeće. Na dnevnom se redu, među ostalim, našlo i pitanje rješavanja «južnoslavenskog pitanja». Car je, otvarajući sjednicu, izjavio da se «u vezi s vanjskopolitičkom situacijom nameće nužnost unutrašnjeg preuređenja, osobito s obzirom na 'jugoslavensko pitanje'». Nakon što su svoje mišljenje iznijeli ministar vanjskih poslova Burián, predsjednici austrijske i madarske vlade Weckerle i Hussarek, Karlo je raspravu sažeо na sljedeći način: «Donijeti deklaraciju austrijske i ugarske vlade o jugoslavenskom pitanju, s tim da donošenje konačne odluke o pripadnosti Bosne i Hercegovine kao i Dalmacije pripada njihovim saborima». To je, naravno,

Piše:

Dr. sc. Zlatko MATIJEVIĆ

bilo samo još jedno odlaganje rješenja problema.

Dva dana kasnije, 2. listopada 1918., na sjednici zajedničke vlade, kojoj car nije prisustvovao, nastavljena je rasprava o «južnoslavenskom pitanju» te se tražilo rješenje: «koje bi moglo biti početak u rešavanju jugoslovenskog južnoslavenskog pitanja». Na sastanku je prisustvovao i ministar Spitzmüller, koji se tom prilikom suprotstavio subdualističkom rješenju, za koje se ranije zalagao, jer «ono neće moći zadovoljiti Južne Slavene» te se zauzeo za - trijalizam. Budući da se nije moglo doći do odgovarajućeg rješenja, odlučeno je da se osnuje «redakcijski odbor», koji će pripremiti tekst izjave o «južnoslavenskom pitanju» i podnijeti ga zajedničkoj vladi na razmatranje i, eventualno, prihvatanje. Međutim, «redakcijski odbor» nikada nije obavio povjerenu mu zadaću.

Neminovan raspad Monarhije

U posebnoj audijenciji kod cara Karla, ministar Spitzmüller je 4. listopada 1918. predlagao rješenje «južnoslavenskog pitanja» na trijalističkoj osnovi. Car se, navodno, suglasio sa svojim ministrom, ali nije ništa poduzeo zbog otpora madarskog predsjednika Weckerlea.

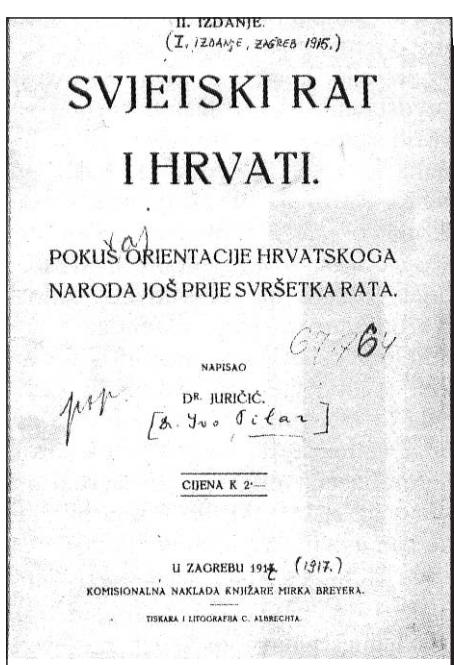
Prilikom svog boravka u Beču, Sar-kotić se 5. listopada 1918. sastao s ministrom Spitzmüllerom. Prema njihovu mišljenju, glavni je krivac za neuspjeh u rješavanju «južnoslavenskog pitanja» bio Weckerle, koji se tvrdoglavu protivio bilo kakvom rješenju koje bi narušilo dotadašnji dualistički sustav na štetu Ugarske. Nepovoljna vojno-politička situacija prisilila je grofa Tiszu da upravo tih dana - 11. listopada 1918. - u budimpeštanskom Parlementu izjavi da Austro-ugarska nagodba (1867.) nema više uvjeta za održanje. Još je zlokobnije odjeknula

njegova izjava da je Monarhija - «izgubila rat».

U tmurnom ozračju posljednjih tjedana postojanja Austro-Ugarske Monarhije, dr. Pilar je stigao u Beč, gdje je održao predavanje u «Austrijskom političkom društvu». On je na početku svog predavanja, namijenjenog austrijsko-njemačkoj političkoj javnosti, ustvrdio da je «aktualnost južnoslavenskog pitanja» u tome što rat, «koji je 'potpaljen' tim pitanjem», prijeti da «za Monarhiju dobije krajnje neugodan završetak». Prema Pilarovu mišljenju, postojala su tri glavna problema odgovorna za teško stanje «južnoslavenskog pitanja»:

«1. Austrijsko pravno shvaćanje državnopravnog pitanja Dalmacije. ... Austrijske su vlasti zastupale legitimističko stajalište da Dalmacija pripada austrijskom caru, tj. da mora ostati u okviru kraljevina i zemalja zastupanih u Carevinskom vijeću. Ta ideja, koju je promovirao ministar Johann Thugut ... povezuje se s jednom idejom prometno-tehničke prirode. Kaže se: 'Austrija je kontinentalna država, ima malo obale, ali Dalmacija ima stotine kilometara dobro razvijene obale; stoga Austrija neodvlačno treba Dalmaciju i ne može ju pustiti. Pri tome se potpuno previdjelo da Austrija 1.) nema s Dalmacijom nikakvu kopnenu vezu i da ona već samo zbog toga može imati veoma problematičnu vrijednost kao obala. 2.) Dalmacija za Austriju, gledajući prometno-tehnički, čak i nije obala; prvo, jer prilazne linije od Austrije idu usporedno sa smjerom obale i stoga nemaju nikakvu privlačnu snagu. Drugo, jer je pristup Dalmaciji, zbog brdovitih i teško prohodnih dijelova južne Hrvatske (Lika), otežan, usporen i skup. Treće, jer pomorskim prometom vlada zakon najkraće crte na moru, te stoga samo istarska luka Trst i Rijeka mogu za Austriju doći u obzir kao luke. ... ».

Drugi glavni problem, koji je Pilar istaknuo, jest Austro-ugarska nagodba iz 1867. godine, koja je bila «sklopljena bez Hrvata». Pravni položaj u kome se tada našla Dalmacija, koja nesumljivo

Jedno od poznatih Pilarovih djela

pripada Hrvatskoj, postao je jedinstven u svijetu: « ... prema Prosinačkom ustavu (21. XII. 1867.) Dalmacija je pripadala Austriji, a prema ranije skopljenoj Nagodbi – Ugarskoj».

Treći glavni problem stvorio je Gyula Andrássy, prvi ugarski ministar predsjednik u Dvojnoj Monarhiji:

«On je zauzeo Bosnu i Hercegovinu, da bi sprječio osnivanje veliko-srpskog carstva. Nažlost, on je o biti i o snazi velikosrpske ideje imao djelomično nedostatne, a djelomično pogrešne predodžbe. On je stoga želio suzbiti u Bosni veliko-srpski pokret, ali nije htio dopustiti, polazeći od mađarskog stajališta, drugo moguće rješenje - hrvatsko. Htio je, dakle, stvoriti u Bosni nacionalno-politički vakuum. To je bio režim, koji je od samog početka bio osuđen na potpuni neuspjeh, a rezultat pokazuje da se sada protiv Monarhije spremi ostvariti veliko-srpska ideja. Taj je rezultat stvoren time što je Andrássy Bosnu tako organizirao da postupno prevlada mađarski utjecaj; s Bosnom se, dakle, postupalo kao s mađarskim interesnim područjem. ... Zajedno s mađarskim utjecajem prevladalo je, Hrvatima neprijateljsko, mađarsko srbofilstvo, a uskoro će se vidjeti što će biti konačni rezultat».

«Tako je», prema Pilarovu mišljenju, «politika Monarhije, kako to pokazuju ove tri točke, dospjela na potuno krivi kolosjek». Stoga je «najkobnije je u cijelom državno-pravnom i političkom zapletaju na jugu Monarhije bilo to, što se južnoslavensko pitanje s postojećim pravnim osnovama i odnosima moći, ne može više uopće riješiti na zakonit način». Unatoč toj poražavajućoj konstataciji, Pilar je nudio rješenje:

«Ipak, južnoslavensko se pitanje mora riješiti. Ja zastupam stajalište da Monarhija ne smije, iz važnih praktičnih razloga, doći za zeleni stol, a da nema riješeno južnoslavensko pitanje. Ići ću tako daleko, pa ću ustvrditi: ako Austro-Ugarska ne može riješiti južnoslavensko pitanje, koje je sada njezino najvažnije životno pitanje, ona je izgubila razlog svog postojanja. Organizam koji ne može riješiti svoje životno pitanje mora propasti. To je zakon prirode. Ako Monarhija dođe za pregovarački stol bez jednog razumnog rješenja južnoslavenskog pitanja, na nju će se neotklonjivo i automatski primijeniti naprijed spomenuti pri-

rodni zakon. Dakle, što treba učiniti? Južnoslavensko se pitanje mora riješiti. Monarhija mora doći na mirovnu konferenciju s gotovim planom. S provođenjem plana mora se početi sada, da se on na konferenciji može okončati. Rješenje se može provesti samo unutar opće rekonstrukcije Monarhije. Nova izgradnja Monarhije može biti samo tada uspješna i svrhovita, ako ona uzima u obzir narav Monarhije. Monarhija je prema svom povijesnom nastanku jedan konglomerat, jedno pribježište ostataka raznih država i naroda, koji su zbog žestokih udaraca valova povijesti, ovdje u prolazu između Istoka i Zapada, doživjeli brodolom, a zaklon su našli u okviru Monarhije. Monarhija može ispuniti svoju životnu zadaću samo onda, ako za sve te ostatke država i naroda, koji još imaju životnu snagu, i nadalje ostane sigurno utočište. Nažlost, zastarjela Monarhija je propustila ispuniti tu zadaću i stoga mora, u svom današnjem obliku, doživjeti slom. ... Nemojmo se obmanjivati! Monarhija je u svom starom obliku - mrtva. ... Vjerujem ... da se nova izgradnja Monarhije može provesti samo na federalističkom temelju. Postojeća Monarhija može sada biti samo federalativna država sastavljena od više malih nacionalnih država. U okvir te feda-

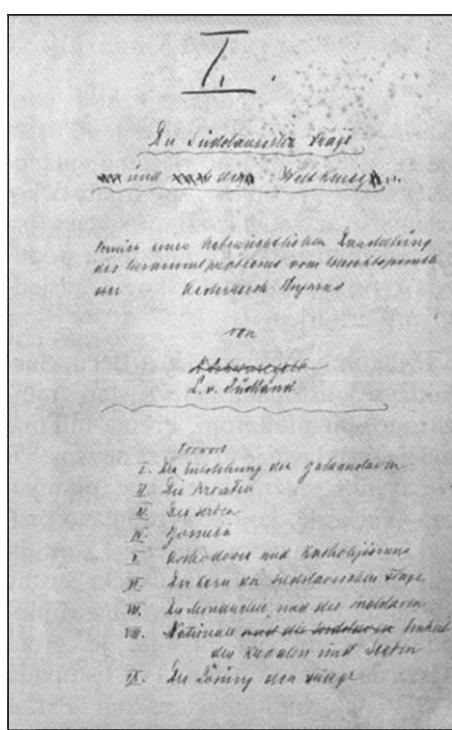
tivne države ulazi i jedna južnoslavenska federalna država. Sada se postavlja pitanje - kako? Postoje dvije mogućnosti: 1. od južnoslavenskih se zemalja mogu stvoriti dvije male federalne države - Hrvatska i Slovenija; 2. od svih se južnoslavenskih zemalja Monarhije može stvoriti jedinstvena južnoslavenska država 'Südostslawien'. Osobno držim da je danas ovo drugo rješenje aktualno, jer mislim da prva država Hrvatska ne bi bila prihvaćena niti od Antante niti od naroda na jugu Monarhije ».

Pilar je svoj govor završio sljedećim riječima: «Svi narodi trebaju Monarhiju na svojim današnjim područjima, a ako bi trenutno na nju zaboravili, tada će je uskoro naučiti cijeniti u oporovi školi života. Postavljeni su naime temelji za geslo Austria erit in orbe ultima «Austrije će biti dok je svijeta i vijeka!» ».

Pilar je u predavanju radikalizirao svoje poglede o mogućem rješenju ne samo «južnoslavenskog pitanja», nego i opstanka cijele Monarhije. Njegovo napuštanje subdualističkih, odnosno «nepotpuno trijalističkih» rješenja «južnoslavenskog pitanja» u korist federalizacije Monarhije, bili su samo još jedan - «glas vapijućeg u pustinji».

Istog dana kada je Pilar održao svoje drugo predavanje u «Bečkom političkom društvu» - 12. listopada 1918. - car Karlo je pozvao k sebi u Baden političke predstavnike naroda iz austrijskog dijela Monarhije da se s njima posavjetuje glede njezine moguće federalizacije. Tom su prilikom gotovo svi predstavnici nenjemačkih naroda govorili samo o - vlastitim državama. Tri dana kasnije, 15. listopada 1918. godine, Karlo je u Hofburgu sazvao Krunsko vijeće i objavio prisutnima svoju odluku o preuređenju austrijskog dijela države na federalativnoj osnovi. Na odlučno traženje mađarskog premijera Weckerlea, u carev «Manifest», koji je objavljen 16. listopada 1918., ušla je klauzula o čuvanju teritorijalnoga integriteta Ugarske. Planirana federalizacija mogla se, dakle, odnositi samo na cislitavski dio Monarhije, ali ne i na njezin translitavski dio.

Na sjednici Krunskog vijeća 21. listopada 1918. prisutni su političari, raspravljajući uglavnom o «južnoslavenskom pitanju», zaključili da će: «Weckerle govoriti s mađarskim po-

Rukopis naslovne stranice ključnoga
Pilarova djela

litičarima da pristanu na to da se Karlo razriješi zakletve o čuvanju integriteta ugarskog kraljevstva kako bi tako napokon mogli pristupiti rješavanju jugoslavenskog pitanja ujedinjavanjem južnoslavenskih zemalja u nezavisnu državu u okviru Monarhije».

Pokušaj dr. Aleksandra Horvata

Predsjednik Stranke prava **dr. A. Horvat** pokušao je također svojom političkom akcijom sprječiti raskid Zagreba s Monarhijom. On je 21. listopada 1918., dakle, tjedan dana prije nego što je Hrvatski sabor donio odluku o raskidu svih državnopravnih veza s Austro-Ugarskom Monarhijom, bio primljen u audijenciju kod cara Karla, kojeg je želio pridobiti za trijalističko rješenje «južnoslavenskog pitanja». Složivši se s Horvatovim mišljenjem, Karlo ga je uputio na grofa Tiszu, obećavši da će ispuniti sve ono što se njih dvojica dogovore glede preustrojstva državnopravnih odnosa u ugarskom dijelu Monarhije. Sljedećeg dana - 22. listopada 1918. - Horvat i njegov stranački drug **dr. Ivo Frank** sastali su se s grofom Tiszom i knezom **Ludwigom Windisch-Grätzom**. Tisza je tom prilikom priznao dvojici «frankovačkih» političara da je madarska politika prema Hrvatima bila pogrešna te je zamolio Windisch-Grätzu da obavijesti cara Karla da je u potpunosti suglasan s Horvatovim prijedlozima. Istog je dana premijer Weckerle, navodno, saopćio Horvatu da se vlada slaže s Tiszinim mišljenjem te da će svi detalji biti uređeni sljedećih dana.

Na sjednici Krunkog vijeća održanoj 22. listopada 1918. car Karlo govorio je i o rješavanju «južnoslavenskog pitanja». Prema njegovu mišljenju: «Ugarska vlada stoji na stanovištu da treba očuvati integritet i jedinstvo Ugarske. Tome treba dodati da između ugarskog kraljevstva i 'pridruženih dijelova' (*partes adnexae*) postoji razlika koju bi trebalo razmotriti pri obradi jugoslavenskog pitanja. Kako danas stvari stoje, može se još samo pomicati na ujedinjenje Južnih Slavena 'u okviru Monarhije pod ţezlom Habsburga'». Saslušavši cara, Weckerle je izjavio: «Unutar okvira krune sv. Stjepana treba u znatnoj mjeri zadovoljiti težnje Južnih Slavena

za nezavisnošću». Te Weckerleove riječi nisu bile u suglasnosti s «frankovačkim» nastojanjem da se državu preuredi na trijalističkoj osnovi. Ministar Spitzmüller upozorio je prisutne da se: «sada radi o spasu Monarhije, a ne da se nastoji pošto-poto spasiti dualizam. Nemoguće je danas riješiti jugoslavensko pitanje u okviru krune sv. Stjepana ... ».

Na kraju je car Karlo na sljedeći način sažeo raspravu vezanu uz južnoslavensko pitanje: «obje se vlade pozivaju da - stavljajući po mogućnosti u drugi plan teoretske državnopravne rezerve - hitno donesu potrebne mjere, posebno u jugoslavenskom južnoslavenskom pitanju, prikladne da zaustave daljnji razvoj u centrifugalnom pravcu».

Sljedećeg je dana, 23. listopada 1918., general Sarkotić brzojavno uputio ministru Spitzmülleru tekst kon-

... inače će i za trijalističko rješenje biti prekasno».

Zanimljivo je da je Sarkotić 24. listopada 1918. godine u svom izvješću obavijestio ministra Spitzmüllera o trenutnim političkim razmišljanjima dr. Pilara: «... čini se da se stranka nadbiskupa **Stadlera** Stranka prava za Bosnu i Hercegovinu nalazi u procesu preobražaja u ograničeno jugoslavenskom smislu. Dr. Pilar, koji je danas 24. listopada obišao vladu, izjavio je da će Stadlerova stranka postati barem nacionalno-konzervativna, no koja želi već sada ići preko okvira hrvatskog rješenje kako smo ga mi Sarkotić i Spitzmüller definirali, jer može više postići. Govorio je o nekom narodnom vijeću, koje bi moglo stajati uz vladu». Očito su novonastale vojno-političke okolnosti prisiljavale dr. Pilara da im prilagodi svoje političko djelovanje u interesu hrvatskog naroda i njegove državne samobitnosti.

Obitelj Ivo Pilara

cepta «Izjave», koju bi ugarska vlada trebala dati glede preuređenja državnopravnih odnosa na jugu Monarhije u «hrvatskom smislu», pogotovo što ugarska vlada, navodno, više nije bila nesklona «jednom trijalističkom rješenju». General je bio odlučan: «Eventualni otpor Weckerlea, Tisze i možda Buriána mora se odmah slomiti i u interesu Krune i u interesu Ugarske

Sva nastojanja dr. Pilara i njegovih političkih istomišljenika da do posljednjeg trenutka pokušaju preuređiti unutarnjopolitički ustroj Monarhije i na taj je način spasiti od skore propasti, ali i Hrvatskoj osigurati povoljan državnopravni položaj, nisu urodila plodovima. Još prije formalnog završetka Prvoga svjetskog rata Austro-Ugarska Monarhija nestala je s

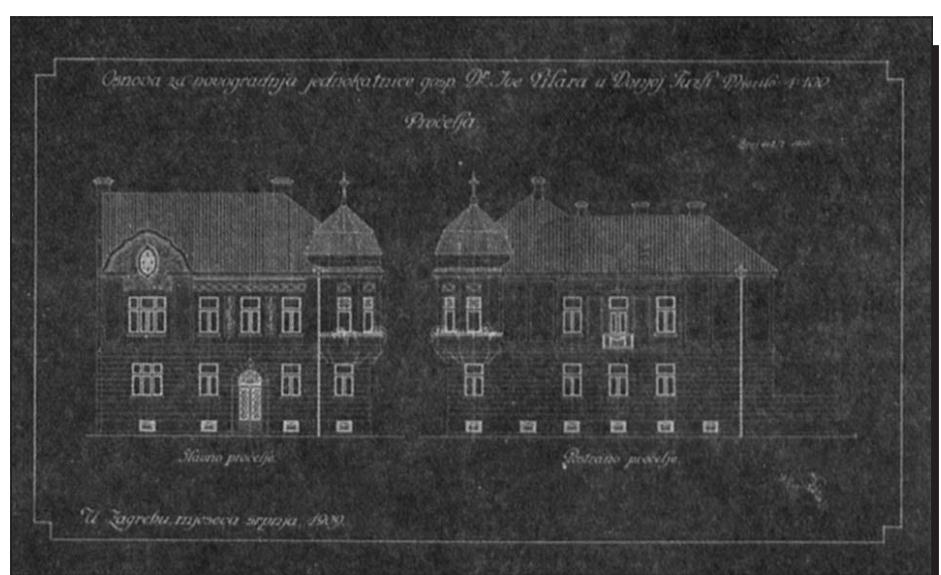
političke pozornice Srednje Europe, prepustajući svoje mjesto novim državama koje su nastale na njezinim ruševinama.

LITERATURA I IZVORI:

a) knjige:

- Ernest BAUER, *Der letzte Paladin des Reiches. Generaloberst Stefan Freiherr Sarkotić von Lovćen*, Graz-Wien-Köln, 1988.;
- Srđan BUDISAVLJEVIĆ, *Stvaranje države Srba Hrva i Slovenaca. Povodom četrdesetgodišnjice jugoslovenskog ujedinjenja*, Zagreb, 1958.;
- Luka ĐAKOVIĆ, *Položaj Bosne i Hercegovine u austrougarskim koncepcijama rješenja jugoslavenskog pitanja 1914-1918.*, Tuzla, 1980.;
- Zoran GRIJAK, *Politička djelatnost vrhbosanskog nadbiskupa Josipa Stadlera*, Zagreb, 2001.;
- Mirjana GROSS, *Povijest pravaške ideologije*, Zagreb, 1973.;
- Josip HORVAT, *Politička povijest Hrvatske*. Drugi dio, Zagreb, 1989.;
- Jure KRIŠTO, *Prešućena povijest. Katolička crkva u hrvatskoj politici 1850.-1918.*, Zagreb, 1994.;
- B. KRIZMAN, *Hrvatska u Prvom svjetskom ratu. Hrvatsko-srpski politički odnosi*, Zagreb, 1989.;
- Ivo KRŠNJAVA, *Zapisci iza kulisa hrvatske politike*, knjiga druga, Zagreb, 1986.;
- Z. MATIJEVIĆ, *Slom politike katoličkog jugoslavenstva. Hrvatska pučka stranka u političkom životu Kraljevine SHS /1919.-1929./*, Zagreb, 1998.;
- Karl Friedrich NOWAK, *Der Sturz der Mittelmächte*, München, 1921.;
- Alexander SPITZMÜLLER, «*Und hat auch Ursach, es zu lieben*», Wien - München - Stuttgart - Zürich, 1955.;
- L. v. SÜDLAND Ivo PILAR, *Die Südslawische Frage und der Weltkrieg. Übersichtliche Darstellung des Gesamt-Problems*, Wien, 1918.;
- L. von SÜDLAND, *Das südslavische Problem im Habsburgerreich*, Zagreb, 1918.;
- Petar VRANKIĆ, *Religion und Politik in Bosnien und der Herzegowina (1878-1918)*, Paderborn-München-Wien-Zurich, 1998.;
- b) Rasprave, članci i referati:
- Šefik BEŠLAGIĆ, «Povodom dolaska grofa Tisze u Sarajevo 1918. godine (i rasprava dr. Ć. Truhelke)», *Osječki zbornik*, Osijek, 1987., br. 18-19;
- Hamdija KAPIDŽIĆ, «Austro-ugarska politika u Bosni i Hercegovini i jugoslovensko pitanje za vrijeme prvog svjetskog
- rata», *Godišnjak Istoriskog društva Bosne i Hercegovine*, Sarajevo, 9/1957.;
- H. KAPIDŽIĆ, «Austro-ugarska politika u Bosni i Hercegovini i jugoslovensko pitanje za vrijeme prvog svjetskog rata. Referat održan na II kongresu historičara Jugoslavije», *Pregled*, Sarajevo, 10/1958., knj. 2, br. 11-12;
- H. KAPIDŽIĆ, «Položaj Bosne i Hercegovine za vrijeme austro-ugarske upave (državnopravni odnosi)», *Prilozi*, Sarajevo, 4/1968., br. 4;
- Bogdan KRIZMAN, «Stvaranje jugoslavenske države. (Referat na Drugom kongresu historičara Jugoslavije)», *Historijski pregled*, Zagreb, 4/1958., br. 3-4;
- B. KRIZMAN, «Stvaranje jugoslavenske države. (Povodom 40-godišnjice)», *Pregled*, 10/1958., knj. 2, br. 11-12;
- B. KRIZMAN, «O putu grofa Stj. Tisze po jugoslavenskim zemljama u septembru 1918.», *Historijski zbornik*, Zagreb, 11-12/1958.-59.;
- B. KRIZMAN, «Austrougarska diplomacija u danima raspadanja Dvojne Monarhije 1918. god.», *Historijski pregled*, 8/1962., br. 1;
- B. KRIZMAN, «Bosna i Hercegovina i jugoslovensko pitanje u 1918. godini», *Prilozi*, 4/1968., br. 4;
- Z. MATIJEVIĆ, «Odjeci Svibanske deklaracije Jugoslavenskog kluba u Hrvatskoj, te Bosni i Hercegovini (1917.-1918. godine)», u: Mira KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, ur., *Spomenica Ljube Bobana 1933.-1994.*, Zagreb, 1996.;
- Z. MATIJEVIĆ, «Izjava' vrhbosanskoga nadbiskupa dr. Josipa Stadlera iz studenoga 1917. godine», *Casopis za suvremenu povijest*, Zagreb, 31/1999., br. 1;
- Nikola PETROVIĆ, «Zajednički austro-ugarski kabinet i jugoslovensko
- pitanje 1912-1918.», u: Vasa ČUBRILOVIĆ, ur., *Jugoslovenski narodi pred prvi svetski rat*, ZR, Beograd, 1967.;
- I PILAR, «Politische Geographie der kroatischen Länder.» I.-III. , *Kroatische Rundschau*, Zagreb, 1/1918., br. 5, 6-7 i 10-11;
- Bernard STULLI, «Oko jedne turneje grofa Tisze po jugoslavenskim zemljama u septembru 1918. (Prilog historiji 1918-e u jugoslavenskim zemljama)», *Pregled*, 11/1959., br. 1;
- c) Objavljeno gradivo:
- Ferdo ČULINOVIĆ, *Dokumenti o Jugoslaviji. Historijat od osnutka zajedničke države do danas*, Zagreb, 1968.;
- H. KAPIDŽIĆ, «Bosna i Hercegovina za vrijeme prvog svjetskog rata. (Držanje austrougarskih vlasti prema jugoslovenskom pitanju i stvaranju jugoslavenske države)», *Glasnik arhivâ i društava arhivskih radnika Bosne i Hercegovine*, Sarajevo, 6/1966., knj. 6;
- B. STULLI, «Prilozi gradi za historiju jugoslavenskog pitanja 1918. godine», *Arhivski vjesnik*, Zagreb, 2/1959., sv. 2;
- Ferdo ŠIŠIĆ, *Dokumenti o postanku Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca 1914.-1919.*, Zagreb, 1920.;
- d) Neobjavljeno gradivo:
- Hrvatski državni arhiv, Zagreb, Osobni fond generala Stjepana Sarkotića, «Sarkotićev dnevnik» (1918.);
- Nacionalna i sveučilišna knjižnica, Zagreb, Ostavština I. Pilara.
- e) Tisak:
- Hrvatska* (Zagreb), *Hrvatska Država* (Zagreb), *Kroatische Rundschau* (Zagreb), *Novine* (Zagreb), Obzor (Zagreb).

(svršetak)

Nacrt Pilarove jednokatnice u Tuzli

BLAŽENI ALOJZije STEPINAC I HRVATSKA DRŽAVA (XI.)

USTAŠKI POKRET I STEPINČEV ODнос PREMA NJEMU

Već je navedeno, da je Stepinac bio odlučan protivnik nacionalsocijalizma, ali i fašizma. Kako je Ustaški pokret sticajem povijesnih okolnosti, pogotovo za vrijeme Drugoga svjetskog rata, dolazio u tječnji dodir s tim pokretima, njegovi mu protivnici pripisuju fašističko, a ponekad i nacionalsocijalističko obilježje. Stoga je nužno raspraviti, jesu li opravdana takva etiketiranja. Time se ujedno pomaže što boljemu rasvjetljavanju lika bl. Alojzija Stepinca.

U međusobnom uspoređivanju društvenih pojava, pa i političkih pokreta, mora se poći od konkretnih prilika, u kojima su one nastale i u kojima su se razvijale i djelovale. Bez toga ih se ne može razumjeti ni ispravno ocijeniti a ni usporediti. Ako su te prilike bitno različite, ne može se govoriti o njihovoj jednakosti, pa makar koliko neke njihove manifestacije izgledale jednakane. Uspoređujući Ustaški pokret s fašizmom i nacionalsocijalizmom, nužno je razlikovati razdoblje do 10. travnja 1941. i razdoblje nakon toga dana. U prvomu razdoblju su ustaše djelovale ilegalno, a u drugomu su nositelji vlasti u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj.

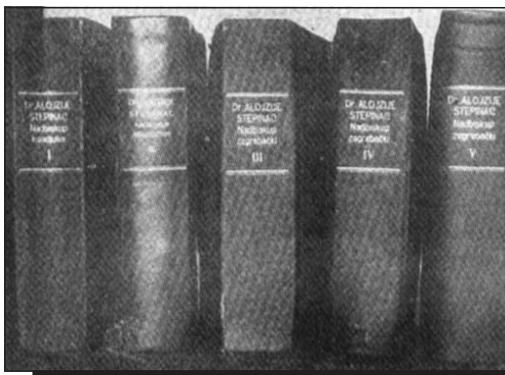
Ustaški pokret prema fašizmu i nacionalsocijalizmu

Fašistički i nacionalsocijalistički pokret od svoga početka pa do svršetka, izuzevši jedno kratko razdoblje za nacionalsocijalizam, djelovali su legalno, dakle slobodno i javno, u vlastitim nacionalnim državama u okviru demokratskih institucija tih država. Njihovi politički svjetonazori plod su njihovih razmišljanja i pogleda o životnim problemima talijanskoga odnosno njemačkoga naroda, što su ih razvijali, širili i primjenjivali u punoj slobodi. Ova tvrdnja vrijedi i za razdoblje Drugoga svjetskog rata, u koji su svjesno ušli i u kojemu nitko nije dovodio u pitanje opstanak njihovih država niti je iznutra oružanom silom ugrožavao njihovu vlast. Nasuprot tomu, Ustaški je pokret od svoga nastanka pa do 10. travnja 1941. morao djelovati ilegalno, dakle tajno, jer mu

Piše:

Ivan GABELICA

je bio onemogućen svaki oblik legalnoga djelovanja. Kada je uspostavljena Nezavisna Država Hrvatska, protiv nje je stalno sve do njezina sloma vođen totalan rat za njezino rušenje. Taj totalni rat vođen je iznutra i izvana upotrebljom svih mogućih ratnih sred-

Dnevnik nadbiskupa Stepinca

stava od strane brojnih protivnika hrvatske državne nezavisnosti. Stoga je Ustaški pokret svoje djelovanje morao prilagodavati borbi za uspostavu Nezavisne Države Hrvatske u prvome razdoblju, a u drugome borbi za njezinu obranu od posvemašnjega uništenja. Dakle, mnogi njegovi politički postupci, politička stajališta, pa i sama organizacija državne vlasti posljedica su potrebe za preživljavanjem, a ne plod neke smišljene političke ideologije, koju je on tobože zastupao.

Fašizam i nacionalsocijalizam su dva srođna, ali u nekim stvarima i različita pokreta. Oba su nastala neposredno nakon Prvoga svjetskog rata i na vlast su došla legalnim putem. Prije fašističkoga preuzimanja vlasti, Italija je bila potresana štrajkovima, kaosom i anarhijom. Nacionalsocijalizam je nastao, razvijao se i preuzeo vlast u uvjetima podpune depresije i poniženja njemačkoga naroda, izazvanih gubitkom rata i posljedicama, što ih je taj gubitak donio. U obje države prijetila je pogibelj, da vlast padne u ruke komunista. Ni u Italiji ni u Njemačkoj nastalu državnu i

društvenu krizu nije mogla riješiti tadašnja liberalno-demokratska vlast, pa su u pomoć pozvani fašisti, odnosno nacionalsocijalisti. Glavni cilj tih pokreta bio je "jačanje jedinstva i snage vlastitoga naroda" i vlastite države. To su u "prvom redu politički pokreti, koji rade svojim naročitim metodama na političkom preuređenju države prema svojim posebnim koncepcijama". No, oni "nužno moraju da se bave i pitanjem uređenja društvenih i gospodarskih odnosa, jer je upravo nezadovoljstvo s postojećim socijalnim i gospodarskim sistemom i dovelo do socijalističko-komunističkih pokreta". Stoga su fašizam i nacionalsocijalizam i socijalni pokreti (166). Kako idu za reformom političkoga i socijalnoga života u već postojećim državama, oni su i reformatorski pokreti.

Ustaški je pak pokret nastao neposredno nakon proglašenja šestosiječanske diktature, u uvjetima podpune političke i nacionalne obespravljenosti hrvatskoga naroda, koji nije imao svoje države, pa mu je čak bio zabranjen svaki oblik isticanja nacionalnoga identiteta i svako političko djelovanje u hrvatskome smislu. I kasnije, kad je diktatura popustila ili bila uklonjena, hrvatski je narod bio u neravnopravnu položaju i nije mu bio dopušten nikakav legalan politički rad za uspostavu državne nezavisnosti. Stoga je jedini cilj Ustaškoga pokreta bio uspostava hrvatske državne nezavisnosti oružanim putem i njezina obrana, kad ona bude uspostavljena. Nikakvih ideoloških ciljeva on nije imao. To je bio isključivo politički i osloboditeljski, revolucionarni pokret.

Za fašizam i nacionalsocijalizam je značajan stil njihova djelovanja. "Njihovi nastupi u javnosti uvek su u znaku militantnog stila: parade, orkestri, zastave, pratnje ...". Iako slobodno deluju u svojim državama, prema svojim protivnicima služe se nasiljem (167). Oni se općenito zanose idejom "ostvarenja postavljenih ciljeva putem sile" i idejom "razvijanja snage i jakosti u svojem narodu, da bi narod mogao snagom svoje sile zauzeti bolje mjesto na

suncu"(168), pa dolaskom na vlast provode militarizaciju cijelog društva u svojim državama. Načelno su protivnici svakoga pacifizma i zagovornici borbe i osvajanja. Po njima, narodi u miru propadaju, a u ratu napreduju.

tim državama. Ona je sredstvo za ostvarenje njihove imperijalističke politike. Fašizam propovijeda "mit o starome Rimu, a svojim povijesnim zadatkom smatra, da učini Italiju nasljednicom staroga Rima na Sre-

sačuvano nekoj od ređenoj naciji ili rasi kao rezervirana površina za budućnost, nego je to zemlja i tlo za onaj narod koji raspolaže snagom uzeti ga i marljivo obradivati". Kako "priroda ne zna ni za kakve političke granice", to narod, koji je "najjači u hrabrosti i marljivosti stiće tada", kao najmilije dijete prirode, "obećano pravo gospodarenja" tim zemljишtem. Takva politika po nacional-socijalizmu, može se voditi samo na račun Rusije, gdje još ima golemih površina neobrađenoga zemljista(170).

Ustaški pokret je protivnik bilo čijega imperijalizma. On je i nastao da se bori protiv srpskog imperijalizma. Cilj mu je bio obnoviti nezavisnu hrvatsku državu na cijelome hrvatskom povijesnom i narodnom prostoru. U taj prostor svakako je spadala i Bosna i Hercegovina. Geopolitički ona je sastavni dio hrvatskih zemalja. Povijesno je nedvojbeno hrvatska. Bosansko-hercegovački muslimani hrvatskoga su podrijetla. Od prelaska na islam pa kroz sva dalja stoljeća među njima je neprekidno živjela hrvatska narodna svijest. U vrijeme djelovanja Ustaškoga pokreta pretežno su se osjećali Hrvatima. Svoju privrženost hrvatstvu pokazali su masovnim prihvaćanjem Nezavisne Države Hrvatske. Dakle, u Bosni i Hercegovini je tada živjela muslimansko-katolička hrvatska većina, pa je bio opravдан zahtjev, da ona uđe u sastav hrvatske države. Pavelić je bio odlučan protivnik osvajanja tuđih područja. U listopadu 1932. pišao je, da se hrvatska ustaška vojska ne bori za osvajanje tuđega teritorija, nego za to "da sa svoje rodene grude istjera dušmanina, koji ju je zaposjeo i po njoj hara i tamani". Ona se, dakle, bori, da "sve hrvatske zemlje oslobođi ispod tuđinskoga gospodstva, i da uspostavi samostalnu i nezavisnu hrvatsku državu"(171). U govoru, što ga je održao u Zagrebu 7. siječnja 1944. povodom 15. obljetnice osnutka Ustaškoga pokreta, izjavio je, da hrvatski narod ne traži niti će ikada tražiti "ni pedalj tuđe zemlje"(172). Mnoštvo takvih primjera moglo bi se još navesti.

Naplata troškova smaknuća – Ivan Varga iz Donje Dubrave obvezan na platež troška pet puščanih hitaca

I Ustaški se pokret služi nasiljem, ali radi posve drugih razloga. Kako nije postojala ni teoretska mogućnost, da se za svoje ciljeve bori javno i demokratskim metodama, morao je djelovati strogo tajno, konspirativno, ilegalno, a u borbi se služiti, osim promidžbom, i atentatima na najviše nositelje jugoslavenske državne vlasti i njihove istaknute suradnike, napadajima na redarstvene i oružničke postaje i druge državne ustanove, ugrožavanjem prometnica, nastojeći izazvati prometni kaos u državi i sl. Ti oblici nasilja nisu bili plod nikakve posebne političke doktrine, nego izraz nužde, u stvari odgovor na državnu silu koja je hrvatski narod držala u ropstvu, i priprema oružanoga ustanka, kako bi se zbacilo tuđinsku državnu vlast a hrvatski narod oslobođilo uspostavom njegove državne nezavisnosti. To je bitna razlika od fašizma i nacional-socijalizma.

Ustašto je obrambeni, a ne imperijalistički pokret

Sila, kojom se služe i koju zagovaraju fašizam i nacional-socijalizam, nije samo u službi osvajanja vlasti u vlasti-

dozemlju". To u stvari znači širenje na račun drugih naroda, koji po njegovu shvaćanju nisu sposobni "za viši civilizirani život (kolonije), zatim na račun naroda, kojima je presahnula životna snaga, te ne mogu biološki ispuniti prostor, što ga pravno posjedu, i konačno na račun različnih manjih narodnosnih skupina, koje ili nemaju nikakva osobitoga povijesnog poziva ili su se pokazale nesposobnima da ga izvrše ..." (169). Jednako tako i nacional-socijalizam otvoreno zagovara imperijalizam. On je protivnik ograničavanja rađanja, ali i osiguranja prehrane njemačkom narodu osvajanjem kolonija u Aziji i Africi. Onaj, naime, tko "njemačkom narodu hoće osigurati opstanak, putem vlastitog ograničavanja njegovog razmnožavanja, time mu otima budućnost". Ali za tako povećano njemačko stanovništvo treba osigurati dovoljne količine kvalitetne hrane. To se može postići samo osvajanjem novih područja u Europi, gdje "još ima ogromnih površina neiskorištenoga tla koje željno očekuje obradivače". To "tlo nije od prirode, ili po sebi,

odnosima u svijetu. Uviđalo se je nepravednost, jednostranost i nemoralnost liberalizma, pogotovo njegovih gospodarskih načela, što je izazvalo reakciju u obliku marksizma, koji je opet predstavljao pogibelj za sve ljudske vrijednosti. Pred jednom i drugom pojavom čovječanstvo je streljalo, pa se je tražio izlaz iz krize. Odlučno odklanjajući i liberalizam i socijalizam kao dva ekstrema, reagirala je i Katolička crkva enciklikama "Rerum novarum" **Lava XIII.** od 15. svibnja 1891. i "Quadragesimo anno" **Pia XI.** od 15. svibnja 1931., nudeći srednji put za rješenje nastalih poteškoća. Na tim enciklikama počiva katolički društovni nauk. Slično su reagirali i mnogi drugi istaknuti pojedinci. Svi su se oni bilo prešutno bilo izričito pozivali na kor-

marksizam i liberalizam. Uz ostala stajališta, bili su protivnici razredne (klasne) borbe, zastupali su načela suradnje svih društvenih razreda i staleža u gospodarskom životu države, ravnoopravnost rada i kapitala i uređenje njihovih međusobnih odnosa na temelju društvene pravednosti i posredovanje države u društvenim i gospodarskim sporovima između pojedinih društvenih skupina. Zadržali su posebničko (privatno) vlasništvo, ali se je pri njegovoj upotrebi moralo voditi računa o općim probitcima i o zaštiti položaja države i gospodarski slabijih osoba i skupina. Ostavljena je široka mogućnost posebničkoga poticaja (privatne inicijative), kojega se je držalo velikom stvaralačkom silom. Nad svim ovim vodila je nadzor

staleške organizacije podpuno u sustav državne uprave i tako im je oduzeo posve korporativni značaj(174).

Ideologija Ustaškog pokreta sadržana je u Načelima

Podrijetlo Ustaškoga pokreta bitno je različito od fašističkoga i nacionalsocijalističkoga. Jednako mu je tako različita društvena sredina u kojoj je djelovao, ali i izvori za oblikovanje stajališta o društvenim i gospodarskim odnosima. Njegovu jezgru činilo je pravaštvo, koje je oduvijek imalo negativan odnos prema socijalizmu i komunizmu i nikad se nije služilo tim imenima. U hrvatskim zemljama u to vrijeme osamdeset posto pučanstva sastojalo se je od seljaštva. Svi ciljevi Ustaškoga pokreta, pa i pogledi na društovne i gospodarske odnose, sadržani su u Ustaškim načelima. Prema tim Načelima, "seljaštvo je temelj i izvor svakoga života, pa je kao takvo prvi nosilac svake državne vlasti u hrvatskoj državi". Osim toga, svi "stališi hrvatskoga naroda sačinjavaju jednu narodnu cjelinu"(točka 12.). "Sva tvarna (materijalna) i duhovna dobra u hrvatskoj državi vlasništvo su naroda", koji je "jedini vlastan njima raspolagati i njima se koristiti". Posebno je naglašeno, da "prirodna bogatstva hrvatske domovine, napose njezine šume i rude ne mogu biti predmetom posebničke (privatne) trgovine" i da "zemlja može biti vlasništvo samo onoga, koji je obrađuje sam sa svojom obitelji, to jest seljaka"(točka 13.). Naročito je značajna 14. točka Načela, prema kojoj "temelj svake vrijednosti jest samo rad, a temelj svakog prava jest dužnost" i da "u hrvatskoj državi rad označuje stupanj vrijednosti svakog pojedinca i ima predstavljati temelj cjelokupnog narodnog blagostanja". U skladu s ovim točkama sadržano je u 16. točki Ustaških načela, da gospodarska snaga hrvatskoga naroda leži "u seljačkom gospodarstvu, zadružnom životu i prirodnom bogatstvu hrvatske zemlje", a "veleobrt, obrt, kućno rukotvorstvo i trgovina imaju bitu ruka pomoćnica sveukupnom seljačkom i općem narodnom gospodarstvu" i trebaju poslužiti kao "polje časnoga rada i vrelo dostojnoga života radnika, a ne sredstvo gomilanja narodne imovine u rukama glavniciara (kapitalista)"(175).

Nadbiskup prima izaslanstvo Hrvatskoga državnoga kazališta, na čelu s intendantom Dušanom Žankom

porativizam. Korporativizam vuče svoje podrijetlo još iz staroga vijeka, a naročito je bio razvijen u srednjem vijeku pa sve do Francuske revolucije, kada je bio potisnut liberalizmom i individualizmom, ali je i nakon toga imao pristalica.

I fašizam i nacionalsocijalizam su krenuli srednjim putem. Zanimljiva je geneza ovih dvaju pokreta. **Mussolini** je svojedobno čak bio zagovornik i promicatelj marksizma, ali ga je kasnije napustio. Nacionalsocijalizam je i u svom nazivu zadržao riječ socijalizam, kako bi što lakše pridobio njemačko radništvo. Ali ova ta pokreta su odbacivala kao lažne i nehumane i

država, pa se takav sustav naziva upravljanim (dirigiranim) gospodarstvom. U stvari, sva su ta načela, što su ih oni zastupali u teoriji i primjenjivali u praksi, sadržana u korporativizmu i u papinskim enciklikama(173).

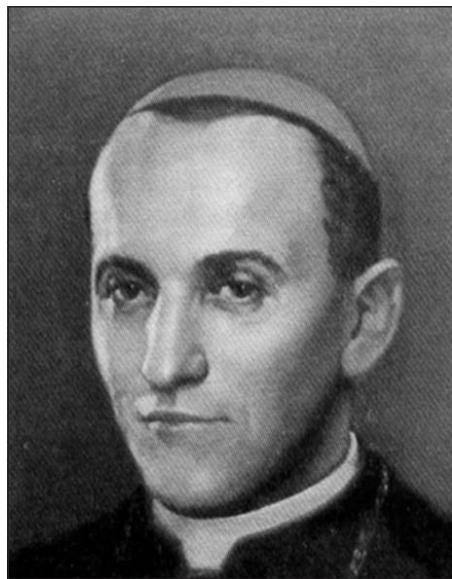
U organizacijskom smislu fašizam i nacionalsocijalizam su se dosta udaljili jedan od drugoga. Fašizam je uveo i dobroim dijelom izgradio korporativni sustav, ali je korporacije pretvorio u tijela državne vlasti i time im oduzeo samoupravni i demokratski značaj, na čemu su počivali izvorni korporativizam i papinske enciklike. Nacionalsocijalizam se je izjasnio za staleško uređenje države, uklopivši pojedine

Ta Načela odgovaraju potrebama jedne izrazito poljoprivredne, seljačke sredine, za razliku od fašizma i nacionalsocijalizma, koji su odraz potreba industrijski razvijenih država. U Ustaškim načelima, pa ni u njihovu društvenome i gospodarskom dijelu, nema ni jedne jedine misli, koja ne bi bila sadržana u **Starčevićevu** nauku i, naravno, prilagođena prilikama političkoga trenutka, u komu su nastala. Taj nauk se protivi neobuzdanoj tržišnoj utakmici i razrednoj (klasnoj) borbi, rad mu je etička vrijednost i temelj blagostanja, a seljaštvo najlemenitiji dio naroda, posebničko (privatno) vlasništvo je osnovica gospodarstva, ali pri njegovoj upotrebi mora se voditi računa o općim probitcima(176). Nastao je prije papinskih enciklika, a pogotovo daleko prije fašizma i nacionalsocijalizma.

Ustaška načela su samo sažetak Starčevićeva nauka, kojega su kasnije pravaški političari (**Frank, Prebeg, Pavelić**) i književnici (**Kranjčević, Budak**) svojim radom i književnim djelima dalje razrađivali i promicali. Tako se u programu Hrvatske stranke prava od 1. ožujka 1919. što su ga izradili dr. Vladimir Prebeg i dr. Ante Pavelić, zahtijeva sudjelovanje radnika u diobi dobiti poduzeća i osnivanje radničkih odbora, koji će zajedno s poslodavcima upravljati poduzećima. To je logična posljedica načela, što su ga zastupali, da su rad i kapital ravnopravni u sticanju dohodka poduzeća. A godine 1920. Pavelić je, zajedno s još deset radnika, osnovao Hrvatski radnički savez(177). Na Starčevićevu nauku, pravaškim političkim stajalištima nastalim na tomu nauku i Ustaškim načelima temeljio se je društveni i gospodarski sustav u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj, koji je sadržajno bio podudaran s iznesenim korporativističkim učenjem i papinskim enciklikama, ali po postanku ipak izvorno hrvatski. No, u organizacijskom smislu bio je nedovršen. Stalo se je na početku njegove izgradnje.

Izgleda, da su među najvišim hrvatskim državnim dužnosnicima o tome postojala različita, suprostavljena mišljenja. Dana 25. studenoga 1941. donesena je Odredba o osnutku staliških i drugih postrojbi u okviru Hrvatskog ustaškog oslobođilačkog pokreta, a zatim još neko-

liko propisnika o osnutku nekih staliških saveza. Kako su tada tvrdili najmjerodavniji ljudi na tomu području, **prof. Aleksandar Seitz**, koji je bio na čelu Glavnoga saveza staliških postrojbi, i **dr. Vilko Rieger**, ekonomist i stručnjak za ovu problematiku, hrvatsko "društveno zakonodavstvo i društvene postrojbe još su u svojim početcima", odnosno usprkos svih poduzetih mjera" ne može se reći da bi novi društveni poredak bio kod nas

već ostvaren. Naprotiv, on se nalazi istom u povojima i treba još mnogo toga učiniti, da bismo se njemu približili. To je, međutim, "ovaj čas utoliko teško, jer se nalazimo u ratnim prilikama, kada je obično vrlo nezgodno doba za provođenje velikih društvenih reformi(178). Dakle, društveni poredak u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj je bio provizorij, privremeno rješenje, nastalo u ratu, koje čeka svršetak rata, da bi se konačno oblikovalo. Sadržajno, to je bio izraz izvorne hrvatske društvene misli, nastale daleko prije fašizma i nacionalsocijalizma, pa prema tomu i nezavisno od fašizma i nacionalsocijalizma.

Prema izjavama najviših nositelja vlasti u njima, fašistička i nacionalsocijalistička država je autoritarna i totalitarna. Po modernome ustavnom pravu, autoritarizam je "naziv za režim u kome se osjetno jača vlast egzekutive (vlade) na štetu parlamenta", što "može ići tako daleko da se autoritarni režim pretvoriti u autokraciju, odnosno da se s njom podudara". Totalitarizam je pak "doktrina ili politička praksa

koja nalaže podpunu podređenost svih sfera društvenog djelovanja državi, službenoj ideologiji, određenoj političkoj organizaciji, grupi ili pojedincu na vlasti". Totalitarizam, "razvijajući do apsurga primat ideoološkog momenta, nastoji obuhvatiti sva područja društvenosti, kulturu, odgoj, umjetnost, pravo, želi ovladati pojedincem i obitelji, te sve podvesti pod funkciju države". To je, dakle, "takav sistem vlasti, koji je izvan domašaja društvene kontrole"(179). Tijekom dva i pol desetljeća djelovanja fašizma u Italiji i nacionalsocijalizma u Njemačkoj državnopravni teoretičari su razvijali teoriju autoritarizma i totalitarizma, a za vrijeme svoje vladavine ti su je pokreti provodili u praksi.

Bilješke:

166. Dr. Juraj Šćetinec: Korporativni sistem fašizma, Zagreb, 1939., str.3.
167. Ernst Nolte: Fašizam u svojoj epohi, Beograd, 1990., str.78., 221., 274., 374. i dalje
168. Dr. Juraj Šćetinec, nav. dj., str. 5.
169. Dr. Julije Makanec: Politički sustavi, Zagreb, 1943., str. 29. - 30.
170. Adolf Hitler: Mein Kampf, Zagreb, 1999., str. 151., 153., 157., 158., 635., 638. - 640.
171. Dr. Ante Pavelić: Ustaše I Nama je sudba dosudila, "Ustaša" - vjesnik hrvatskih revolucionaraca, listopad 1932., str. 1.
172. "Poglavlјnik je govorio ...", "Ustaša" - vjesnik Hrvatskog ustaškog pokreta, Zagreb, 16. siječnja 1944., str. 6.
173. Dr. Juraj Šćetinec: Socijalna organizacija fašizma, Zagreb, 1935., str. 12. - 17.; Isti: Korporativni sistem fašizma, Zagreb, 1939., str. 6. - 13.; Isti: Nacionalni socijalizam, Zagreb, 1937., str. 34. 39. i 49. - 54. te Papa Lav XIII.: Enciklika "Rerum novarum" i Papa PIO XI.: Enciklika "Quadragesimo anno", obje u knjizi "Sto godina katoličkoga socijalnog nauka", Zagreb, 1991., str. 1. - 76.
174. Dr. Juraj Šćetinec: Djela navedena u bilj. 173., stranice iste.
175. Načela Hrvatskog ustaškog pokreta, u knjizi dr. Mate Ujevića: Plodovi srca i uma, Zagreb, 1941., str. 618. - 620.
176. Ivan Gabelica: Društveni nauk dr. Ante Starčevića, u zborniku: "Starčević - znanstveni kolokvij o 180. obljetnici rođenja", Zagreb, 2004., str. 99. - 111.
177. Dr. Ante Pavelić: Putem hrvatskog državnog prava (članci - govori - izjave 1918. - 1929.), Buenos Aires - Madrid, 1977., str. 70. - 76. i 95.
178. Aleksandar Seitz: Put do hrvatskog socijalizma, Zagreb, 1943., str. 89. i dr. Vilko Rieger: Uvod u društvenu politiku, Zagreb, 1943., str. 67. - 69. i Fikreta Jelić-Butić: Ustaše i NDH, Zagreb, 1977., str. 156
179. Opća enciklopedija Jugoslavenskog leksikografskog zavoda, sv.l., Zagreb, 1977., str. 334. i sv. 8., Zagreb, 1982., str. 261.-262.

(nastaviti će se)

PRILOG ŽIVOTOPISU DRA MILE BUDAKA (V.)

(SV. ROK, LIKA, 30. KOLOVOZA 1889. — ZAGREB, 7. LIPNJA 1945.)

Budak je održavao prijateljske veze među ostalima i s turskim poklisorom **Rizvanbegovićem**, japanskim poklisorom generalom **Hiroshi Oshima** i velikim muftijom jeruzalemskim, Muhamedom Emin el Huseinom. Turski poklisor govorio je hrvatski. «Značajno je, da je Rizvan-beg, koji je bio usvojio verziju o muslimanskom porijeklu našeg prvog poslanika **dra Branka Benzona**, ovome jedamput rekao: — Prijateljstvo i suradnja NDH i Turske nije samo sentimentalne prirode, nego, i to mnogo više, stvaran politički račun!»¹¹⁰ Vjerljivo zahvaljujući Budakovim razgovorima s poklisorom Oshima, bilo je otvoreno japansko poslanstvo u Zagrebu i **Kazuichi Miura**, savjetnik poklisorstva u Berlinu, imenovan poslanikom u Zagrebu¹¹¹. Veliki muftija jeruzalemski, **Muhamed Emin el Huseini**, posjetio je Hrvatsku početkom travnja 1943.¹¹² Budak se je nastojao spriateljiti i s politički značajnim Nijemcima. Postao je među ostalim prijateljem s generalom **Gottlobom Bergerom**, glavarom glavnog ureda SS¹¹³.

Budak je doživio najveći uspjeh na polju kulturne suradnje otvorenjem velike izložbe hrvatske likovne umjetnosti koncem siječnja 1943. u Berlinu u prostorijama Pruske Akademije Umjetnosti. Bilo je izloženo 460 slikarskih i kiparskih djela od 76 slikara i 19 kipara. Za njemačku umjetničku kritiku izložba je bila pravo otkriće hrvatskog umjetničkog genija¹¹⁴. Izložba je kasnije prenesena u Beč, te onda u Bratislavu. Drugi veliki uspjeh Budakovih nastojanja bilo je gostovanje Hrvatske Opere u Beču, od 11. do 13. svibnja 1943., kada je Budak već bio ministar vanjskih poslova, ali su sve pripreme za to bile izvršene u vrijeme njegova poslanstva u Berlinu¹¹⁵. Bilo je i drugih kulturnih izmjena, koje nije potrebno posebice ovdje spominjati¹¹⁶.

MINISTAR VANJSKIH POSLOVA OD 23. TRAVNJA DO 5. STUDENOGA 1943.

Kasche je obavijestio Berlin 15. travnja 1943., da Pavelić planira promjene u vlasti, te da će ministra vanjskih poslova **Lorkovića** naslijediti Budak¹¹⁷. Hrvatsko Ministarstvo Vanjskih Po-

Piše:

*Dr. Jere JAREB,
Loretto, Pennsylvania, SAD*

slova poslalo je okružno pismo svim hrvatskim diplomatskim i konzularnim predstavništvima, 21. travnja, obavijestivši ih, da će uskoro, najkasnije 23. ili 24. travnja, Mile Budak naslijediti Lorkovića¹¹⁸. Budakovo imenovanje

odrede za druge zadatke; osigurati lifterovanje boksa i štititi prometnice koje vode preko Hrvatske». Pavelić je zatim govorio o situaciji u Hrvatskoj, te ustvrdio, «da je otpor većine partizana, **Titovih** 'bandi' slomljen. Postoje još samo pojedina žarišta nemira koja se moraju pretežno pobijati zajedničkim policijsko-vojnim metodama». Zatim je izrazio nadu, da će se moći slijedeće zime (1943/1944.) sam brinuti za mir i red u svojoj zemlji, «i da

S. Kvaternik, M. Žanić, A. Pavelić, Dž. Kulenović i M. Budak

ministrom vanjskih poslova objavljeno je 23. travnja 1943. Lorković je bio smijenjen na pritisak Talijana. Budak je ostao ministar vanjskih poslova do 5. studenoga 1943., dakle nešto više od šest mjeseci.

Prvi čin Budaka kao ministra vanjskih poslova bilo je njegovo prisustvo razgovoru između **Hitlera** i Pavelića, 27. travnja 1943., u dvoru Klessheim kod Salzburga. Prema zapisniku toga razgovora, Budak, iako prisutan, nije se mijesao u razgovor. Na prijepodnevnom sastanku generali **Kurt Zeitzler** i **Walter Warlimont** izlagali su hrvatskoj delegaciji položaje na bojištima, a onda je Hitler govorio o svojim ratnim planovima tokom 1943. Poslije ručka nastavio se razgovor, koji je uvelike bio ispunjen Hitlerovim razlaganjima, u kojima je među ostalim naglasio: «da Njemačka ima sada samo jednu bitnu želju, a ta je: vidjeti Hrvatsku smirenu; oslobođiti što je moguće brže njemačke

će njemačke jedinice tada biti slobodne». Pavelić je nadalje izlagao: «Nema u NDH gotovo nijednog unutrašnjopolitičkog pitanja. Stranačko političke teškoće postoje samo kod inteligencije. Mase se ne zanimaju za unutrašnju politiku; one žele samo da se rat pobjedosno završi i one neće stvarati nikakve teškoće»¹¹⁹.

Budak je bio prisutan — uz nekoliko drugih Hrvata i Nijemaca — **Himmlerovom** posjetu Paveliću u Zagrebu, 5. svibnja 1943. Kasche javlja svome ministarstvu istog dana: «Razgovori s Himmlerom nisu donijeli ništa nova, ali će za buduću suradnju biti korisni, prije svega zbog osobnog kontakta»¹²⁰.

Nakon toga Budak se je povratio u Berlin u oproštajne audijencije, te je, kako smo vidjeli, govorio u Berlinu hrvatskim radnicima, 9. svibnja. Tek u drugoj polovici svibnja 1943., Budak je zapravo preuzeo dužnost ministra

vanjskih poslova. Kao uvod u svoje ministrovanje održao je veliki govor hrvatskoj vladi, diplomatskom zboru, te uglednim predstavnicima hrvatskog političkog i kulturnog života¹²¹.

Na 25. srpnja 1943. došlo je do **Mussolinijevog** pada. Naslijedio ga je kao predsjednik vlade maršal **Pietro Badoglio**. Slijedećeg dana, 26. srpnja, Poglavnik je imao dva sastanka s Kascheom o novostvorenoj situaciji. Kod drugog sastanka Poglavnika s Kascheom bili su prisutni Budak, Lorković i general **Glaise**. Kod tih razgovora «pojavila se ocjena da događaji u Italiji predstavljaju prvi korak separatnom miru». Razmatralo se, koje bi mjere trebalo poduzeti. «Posebnu zabrinutost pokazuje vlada u Zagrebu zbog četnika koje su Talijani posljednjih tjedana posebno pomagali. Isto tako se pribjava da bi se partizani pri nepovoljnem djelovanju talijanskih zbivanja na ovdašnje talijanske jedinice mogli u znatnim količinama domoći oružja»¹²². Na 27. srpnja, Budak je uputio brzovaj svim hrvatskim poslanstvima: «Savezno sa promjenama u Italiji mirno prosudujemo događaje i čekamo razvoj. Naše će držanje biti u najvećem skladu sa njemačkim. Svakako držimo da je Italija na putu separatnog mira. Kakov će isti biti, može se samo naklapati bez uporišta i spremati za svaku eventualnost. Mi to činimo»¹²³.

Početkom kolovoza 1943. **Thakin Nua**, ministar vanjskih poslova novoproglasene države Burme, poslao je brzovaj Budaku, hrvatskom ministru vanjskih poslova, izrazivši želju: «da se osnuju prijateljski odnosi između Vaše zemlje i Države Burme». Budak je na to brzovavom u ime NDH priznao Državu Burmu. Na 17. kolovoza Thakin Nua zahvaljuje Budaku na priznanju Države Burme, te nastavlja: «Uvjeren sam, da će se normalni i prijateljski odnosi između naših zemalja zauviek nastaviti...»¹²⁴

Predsjednik novoproglašene Republike Filipini brzovavio je u Zagreb, da su Filipini proglašili svoju nezavisnost 14. listopada 1943. i izrazio svoju iskrenu želju: «da bi između obje zemlje obstojali najsrdačniji odnosi prija-teljstva». Budak je brzovavom predsjedniku Republike Filipini od 17. listopada priznao tu novu državu. Na 20. listopada stigao je u Zagreb brzovavni odgovor predsjednika Republike Filipini,

kojim se najsrdačnije zahvaljuje na priznanju¹²⁵.

Doznavši u 8 sati navečer 8. rujna 1943., iz vijesti «britansko-američkog radija», o talijanskoj kapitulaciji i poslije potvrde te vijesti od ministarstva u Berlinu, Kasche je odmah, u 20:30 sati sazvao hitnu sjednicu u poslanstvu, kojoj je pored njemačkih ličnosti prisustvovao i Lorković. «Na tom sastanku bile su dogovorene pojedinosti zaposjedanja talijanskih nadleštava i internacija talijanskih ličnosti. Mjere su bile provedene do ponoći. Istodobno je njemačka žandarmarija u Zagrebu razoružala bez borbe oko 500 talijanskih vojnika. U toku noći Hrvati su razoružali u Karlovcu i Jastrebarskom — usprkos malobrojnosti a brojčane premoći talijanske strane — tamošnju talijansku diviziju uključujući tu njenog komandanta i štab». Poslije te sjednice, Kasche se je uputio na Markov trg, gdje je stigao oko 22:30 sati, te razmotrio novonastalu situaciju s Poglavnikom, Budakom, Lorkovićem, **Bulatom** i generalom **Navratilom**, ministrom oružanih snaga.

Prema hrvatskom zapisniku te sjednice: «Kasche saopćava, da po nalogu Ribbentropa izlaže odluku Führera, da

Državi Hrvatskoj granice, u kojima su uključene odciepljene hrvatske zemlje na Jadranu»¹²⁶.

Već na noćnoj sjednici na Markovom trgu 8. rujna 1943., Kascheu je s hrvatske strane bilo upućeno pitanje, da se Istra prizna Hrvatskoj. «Kasche je to otklonio da tako izbjegnu dalekosežne postupke koje, uostalom, kasnije još mogu provesti. Hrvatska se akcija, dakle, odnosi na cijeli obalski prostor uključujući otoke pred obalom, i to između granice južno od Dubrovnika i uključivši Sušak»¹²⁷. Budakovo ministrovanje od 23. travnja do 8. rujna 1943. nije se ni po čemu isticalo. Bilo je to razdoblje već uhodanih odnosa između Hrvatske i Njemačke te Hrvatske i Italije. Međutim, prelaskom Italije na savezničku stranu, 8. rujna 1943., bilo je otvoreno pitanje granica Hrvatske na Jadranu i prema Italiji. Skoro svakodnevna hrvatska diplomatska akcija od 9. rujna do 25. listopada 1943., da se razjasne hrvatske južne granice — u konačnici bezuspješna — dovela je do Budakove odluke, da se povuče iz politike. Naime, on je već 25. listopada — ili koji dan prije — stvorio odluku, da dade ostavku na dužnosti ministra vanjskih poslova i da ne preuzme

Budak na izložbi hrvatske umjetnosti u Beču

Hrvatska imade pravo povratiti izgubljena područja na Jadranu». Na to je Pavelić u jedan sat iza ponoći, dakle 9. rujna, izdao proglašenje preko zagrebačkog radija, u kojem je među ostalim rekao: «Veliki vođa Reicha Adolf Hitler izjavio mi je večeras da priznaje Nezavisnoj

ponuđeno mu ministarstvo pravosuđa. Radi razjašnjenja tadašnjih Budakovih diplomatskih poteza, na slijedećim stranicama donosi se priličan broj njemačkih dokumenata, posebice izmjena brzovava između Kasche-a i Ribbentropa. Bez tih njemačkih doku-

Gostovanje Kraljevske opere iz Rima u HNK u srpnju 1941. Budak u sredini

menata nije moguće razumjeti Budakove diplomatske korake.

Da bi pripomogao razjašnjenju hrvatskog graničnog pitanja, Budak je koncem rujna i u prva tri tjedna listopada poduzeo diplomatske korake u Berlinu putem hrvatskog poslanika, profesora **Stjepana Ratkovića**. Ti Budakovi kraci u Berlinu — možda poduzeti i bez odobrenja Pavelića — nisu proizveli željeni učinak. Ratkovićeva nota od 21. listopada, predana, prema Budakovim uputama, državnom tajniku u njemačkom ministarstvu vanjskih poslova **Steengrachtu** 22. listopada, bila je od Ribbentropa proslijedena Hitleru 26. listopada. Hitler je, međutim, i nadalje ostao pri svojoj odluci od 10. rujna 1943., da područje Sušaka i okolice s otokom Krkom, koje je pripalo Italiji prema Rimskim Ugovorima od 18. svibnja 1941., ostane pod njemačkom upravom i dijelom njemačke operacione zone Jadranskog Primorja.

Pored graničnog pitanja, Budaka je posebice ozlijedio njemački postupak s hrvatskom vojskom, koja je od konca 1942. bila pod njemačkim zapovjedništvom, te nije bila dovoljno upotrebljena za brzi prodor u hrvatska jadranska područja, ili kod skupljanja hrvatske žetve. Zaplijenjeno talijansko oružje i oprema nisu bili u dostatnoj mjeri predani hrvatskoj vojsci. Konačno, njemačka vojska počela se je oslanjati na četničke elemente u hrvatskim krajevima. I ovi su problemi bili dijelom Budakove diplomatske akcije u

Berlinu preko hrvatskog poslanika Ratkovića.

Podimo sada tragom njemačkih i hrvatskih dokumenata ukoliko su nam poznati. Upozoravamo posebice na desetak Budakovih brzova i njegovo pismo njemačkom poslaniku Kascheu od 21. listopada 1943.

Bilješke:

¹¹⁰ Luka Fertilio, *nav. dj.*, 146. Prema njemačkim diplomatskim aktima, turski poklisar u Berlinu do srpnja 1942. bio je R. Hiirev Gerede. Naslijedio ga je od 14. kolovoza 1942. Safet Arian.

¹¹¹ Isto, 147. To je bilo u prosincu 1943.: Krizman, *Ustaše i Treći Reich*, 1, 253-254.

¹¹² Krizman, *Pavelić između...*, 522, 524, 526, 533 i 534.

¹¹³ Krizman, *isto*, 546, bilj. 153. Krizman citira Matu Rajkovića, «Ante Moškov o Anti Paveliću», *Vjesnik* (Zagreb), br. 9297. od 15. II. 1973. Moškov je izjavio u istrazi: «Vrlo je karakteristično uklanjanje Mile Budaka iz Berlina. Budakove riječi, koje sam i ja čuo od njega kasnije u vezi s time bile su: Ja ne znam zašto me je poglavnik smijenio iz Berlina, baš kad sam bio uhvatio vrlo dobre veze s Nijemcima, i to sa SS-ovcima (sa SS-generalom Bergerom, s kojim je bio postao per-tu, kako je kasnije sam naveo, kad je taj Berger došao u Zagreb). Prema onome, što sam čuo od Kreše Puka Budakovog tajnika za vrijeme poslanstva u Berlinu i zeta i njegove žene Nede Budakove kćerke a u vezi s Pavelićem, odnosno Marinom Poglavnikova žena stavom prema Budaku, on je smijenio Budaka baš zbog toga, jer se on uspio približiti nacističkim vrhovima i u tome gledao konkurenčiju svojim nastojanjima da stekne povjerenje Nijemaca».

¹¹⁴ Stanko Gašparović, «Izložba hrvatske likovne umjetnosti u Berlinu», *Prosvjetni Život*, II., 9.-11., ožujak-svibanj 1943., 179-183. Fertilio, *nav. dj.*, 150-151.

¹¹⁵ Dr. Hubert Pettan, «Osvrt na prošlo operno godište (1942./43.)», *Prosvjetni Život*, II., 16.-17., listopad-studeni 1943., 403. Fertilio, *nav. dj.*, 151-152.

¹¹⁶ Nada Kesterčanek, «Kulturne veze Hrvata i Niemaca od postanka Nezavisne Države Hrvatske», *Prosvjetni Život*, II., 14.-15., kolovoz-rujan 1943., 349-350. Fertilio, *nav. dj.*, 149.

¹¹⁷ Krizman, *Pavelić između...*, 534.

¹¹⁸ Krizman, *Ustaše i Treći Reich*, 1, 24, bilj. 31. Taj je hrvatski dokument pohranjen u Arhivu Vojnoistorijskog Instituta (A-VII) u Beogradu pod signaturom: NDH, kutija 256, Br. reg. 31/7 - 2. Krizman je tu i tamo, posebice od polovice 1943., upotrijebio po koji dokument iz arhiva hrvatskog ministarstva vanjskih poslova. Taj je arhiv upravo bio barbarски zloupotrebljen od komunističkih vlasti. Njegovi ostaci nalaze se raspršeni u Arhivu Vojnoistorijskog Instituta u Beogradu i u Diplomatskom Arhivu Saveznog Sekretarijata Inostranih Dela u Beogradu. Dokumenti, koji su pohranjeni u A-VII sredivani su u kutijama upravo bez ikakvog reda, te se dokumenti istog predmeta nalaze u dvije ili više kutija. Kada će hrvatski politički i povijesni predstavnici postaviti zahtjev, da se hrvatske arhivalije povrate iz Beograda u Zagreb? Slovenci poslije 1945. nisu dozvolili, da se ijdan povijesni dokument odnese iz Ljubljane u Beograd.

¹¹⁹ Krizman, *Pavelić između...*, 550-556, citati 552-553. Njemački originali, *ADAP*, E, V, Dok. 350, 713-714 i Dok. 347, 704-710.

¹²⁰ Krizman, *isto*, 561.

¹²¹ «Temelji suradnje Hrvatske i Italije. Veliki govor ministra vanjskih poslova dra Mile Budaka na primanju za članove vlade, diplomatskog zborna te ugledne predstavnike hrvatskoga političkog i kulturnog života u Trgovačkoj komori u Zagrebu, dne 18. svibnja 1943.», *HN*, V., 736., 20. V. 1943., 1-2. Nismo imali na raspolaganju tekst govora, a začudo ga ni Krizman ne spominje.

¹²² Kasche Berlinu, Zagreb, 27. VII. 1943., Krizman, *nav. dj.*, 598-599 i Krizman, *Ustaše i Treći Reich*, knj. 1, 52-53. Njemački original, *ADAP*, E, VI, Dok. 179, 305-307. Brzovaj je bio odposlan iz Zagreba 27. VII. u 1:10 poslije pola noći, a ne 26. VII., kako Krizman tvrdi.

¹²³ A-VII, NDH, kut. 257, Br. reg. 19/5-1-2, Krizman, *Ustaše i Treći Reich*, 1, 55.

¹²⁴ Oba brzova Thakin Nua sačuvana su u raspršenom arhivu hrvatskog ministarstva vanjskih poslova u engleskom originalu i službenom hrvatskom prijevodu: A-VII, NDH, kut. 310, Br. reg. 51/3-1 i kut. 260, Br. reg. 23/5-1, Krizman, *isto*, 92-93. Krizman nije pronašao Budakov brzovaj, kojim priznaje Burnu.

¹²⁵ Sva tri brzova sačuvana su: A-VII, kut. 264, Br. reg. 9/5-2, Krizman, *isto*, 180.

¹²⁶ Kasche Berlinu, Zagreb, 9. IX. 1943., hrvatski zapisnik noćne sjednice od 8. IX.

43., citira M. Rajković, «Prošlost na optuženičkoj klupi (peti nastavak)», *Vjesnik u srijedu* (Zagreb), 1. X. 1958. Poglavnik govor od 9. IX. 1943.: Krizman, *Isto*, 113-114, 117-118.

¹²⁷ Kasche Berlinu, Zagreb, 9. IX. 1943., Nr. 3816, Krizman, *isto*, 114; *ADAP*, E, VI, Dok. 295, 509-510.

(nastavit će se)

U VARAŽDINSKIM TOPLICAMA PODIGNUT SPOMENIK CIVILNIM ŽRTVAMA RATNOGA I PORATNOG TERORA

U organizaciji udruge Hrvatski domobran - ogranačka Varaždinske Toplice i Društva za obilježavanje grobišta ratnih i poratnih žrtava Varaždin, održana je 10. listopada ove godine, komemoracija i misa zadušnica za žrtve grobišta Leskovec, kao i za civilne žrtve ratnoga i poratnog razdoblja Drugoga svjetskog rata stradalih na području Varaždinskih Toplica. U prvom dijelu programa otkriven je na topičkom groblju novopodignuti spomenik civilnim žrtvama, a u drugom dijelu komemoracije služena je u župnoj crkvi Sv. Tri kralja u Svibovcu Topičkom misa zadušnica za stradale.

Nazočne je u ime ogranka udruge Hrvatski domobran V. Toplice pozdravio **Franjo Bešenić**, predsjednik ogranka, koji je između ostalog naglasio: «Ovo je peti spomenik koji od svog osnivanja 1998. podiže ovaj ogrank. Već u prve dvije godine postojanja podignuta su tri spomenika poginulim hrvatskim vojnicima na pojedinim djelovima gradskog područja za ukupno 222 žrtve. Prošle, 2003., podignut je spomenik na zajedničkom grobištu u šumi kod sela Leskovca. Prema partizanskim pisanim izvorima, tu je strijeljano i pokopano u zajedničku jamu 88 pripadnika ratne posade Varaždinskih Toplica zarobljenih, razoružanih, žicom vezanih i odvezenih na strijeljanje, kako to piše, iz osvete i odmazde, dakle bez dokazane osobne i pojedinačne krivice, što predstavlja po međunarodnom ratnom pravu – ratni zločin. To je ujedno jedno od najbrojnijih zajedničkih pogubljenja u ovom dijelu Hrvatske.

Spomenik čijem otkrivanju i blagoslovu upravo nazočimo, vezan je uz veliki protok vremena zbog čega je prikupljanje vjerodostojne dokumentacije i svjedočenja veoma otežano. Tako da smo do sada uspjeli prikupiti dokumentaciju za 59 civilnih žrtava, iako ima naznaka da dokumentacijom nisu obuhvaćene, pa se dokumentacija nastavlja prikupljati i kad se dođe do zaključka da su istom obuhvaćene sve, iste će se dopisati na spomen ploču. Da se ne bi bilo koju žrtvu povrijedilo izostavljanjem, od svih odgovornih pos-

Piše:

Franjo TALAN

tignuta je suglasnost da se za sada spomenik podigne bez navođenja imena žrtava» – istaknuo je domaćin skupa.

Na spomen-ploči novopodignutog

vremena kad se ginulo u ratnim i poratnim sukobima i progonima. Spomenik je blagoslovio **msgr. Valent Bogadi**, topički župnik, a mirozov je na trubi odsvirao **Tomislav Ratković**, profesor glazbe iz V. Toplica. Osim organizatora skupa, kod spomenika su vijence položili i brojni predstavnici ogranačaka udruge Hrvatski domobran koji su na komemorativni skup doputovali

Spomenik civilnim žrtvama Drugoga svjetskog rata i porača u Varaždinskim Toplicama

spomenika stoji zapisano: «Spomen ratnim i poratnim civilnim žrtvama 1941-1990 s područja grada Varaždinskih Toplica.

Udruga Hrvatski domobran Varaždinske Toplice i Društvo za obilježavanje ratnih i poratnih žrtava Varaždin». U podnožju spomen ploče zapisano je «Grad Varaždinske Toplice», a ispod imena grada zapisana je godina 2004.

Biranim riječima prisutnima se obratio i **Vladimir Fuček**, predsjednik udruge Hrvatski domobran iz Zagreba, a sudionike komemoracije pozdravio je i **Dragutin Kranjčec**, gradonačelnik V. Toplica, koji je zahvalio svima koji su doprinijeli podizanju spomenika i naglasio da je to posljednji spomenik koji se podiže na području Varaždinskih Toplica, jer vjeruje da su prošla

autobusima i osobnim kolima iz Duge Rese, Orahovice, Kutine, Petrinje, Križevaca, Zaprešića, Gline, Novog Marofa, Varaždina, Slatine, Sv. Ivana Zeline i Koprivnice.

Iako je protokolom bila predviđena misa zadušnica na grobištu u Leskovcu, ona je zbog kiše služena u župnoj crkvi Sv. Tri kralja u Svibovcu Topičkom, a kod spomen križa na grobištu brojna izaslanstva položila su vijence i zapalila svjeće. Prije mise održan je prigodni kulturno-umjetnički program koji su izveli učenici tamošnje osnovne škole, a skladnim pjevanjem program je upotpunio zajednički nastup župskog i topičkog kuda uz orguljašku pratnju **Antuna Pokosa**. Misu zadušnicu je uz assistenciju v.l. **Andrije Jagačića** služio i održao prigodnu propovijed **Juraj Kopjar**, svibovečki župnik.

Civilne žrtve stradale na području grada Varaždinskih Toplica

Red. broj	Stradali i okolnosti stradanja	
1.	Bahunek, Josip, nadimak „Dordela“ rođen je 2. ožujka 1912. u V. Toplicama, sin je Stjepana i Terezije rođene Belavić. Hrvat, rimokatolik, Civil, oženjen. Dne 7. svibnja 1945. odveden od Čerkeza u šumu gdje su ga ubili. Hrvat, rimokatolik, oženjen, otac jednog djeteta, po zanimanju soboslikar (maler).	15. Telepeček, Franjo rođen je u Varaždinskim Toplicama 3. kolovoza 1911., sin je Antuna i Marije. Od strane vlasti Jugoslavije uhapšen u kući i odveden u Novi Marof, zatim u zloglasni zatvor u Miličku ulicu u Varaždin, mučen i ubijen, Obavijest o smrti na jednoj ceduljici. Iz kuće odveden u zatvor najprije u Novi Marof – tamo je postojalo strašno mučilište. Zatim prebačen u Milički zatvor (Varaždin), gdje su ga partizanske vlasti ubile. Po narodnosti je Hrvat, rimokatolik, oženjen, otac dvoje djece, po zanimanju službenik.
2.	Belić, Mirko rođen je u Varaždinskim Toplicama 29. rujna 1919. Sin je Antuna i Terezije r. Grabnik. Hrvat, rimokatolik, neoženjen. Civil, konduktor na autobusu na liniji V. Toplice – Varaždin. Ubijen 29. rujna kao konduktor. Partizani su pucali na autobus kod Tonimira i pritom je smrtno stradao. Pokopan je kraj mjesta stradanja i zagrnut sa malo zemlje. Hrvat, rimokatolik, neoženjen.	16. Zorko, Josip rođen je 7. veljače 1889. u Varaždinskim Toplicama. Stradao kod napada partizana na Varaždinske Toplice, ubijen od krhotine granate. Stradao 7. svibnja 1945. godine u dobi od 56 godina. Civil, udovac, otac troje djece, po zanimanju poljoprivrednik.
3.	Bogdanić, Mirko rođen je 10. rujna 1912. u V. Toplicama, sin je Martina i Mare r. Belić. Civil, 30. rujna vozio se autobusom u Varaždin. Kod hotela Tonimir ranjen je od strane partizana koji su iz zasjede zapucali na putnike i osoblje autobusa. U pucnjavi je Mirko ranjen, a partizani iz zasjede nisu dozvolili da se prebacu u bolnicu. Morao je čekati smrt, jer nije bila dozvoljena liječnička intervencija. Hrvat, rimokatolik, neoženjen.	17. Belavić, Imbro, sin Ivana, rođen je 28. listopada 1891. u Svibovcu kod Varaždinskih Toplica. Ubijen je slučajno iz puške 7. ožujka 1944. Po nacionalnosti Hrvat, rimokatolik, oženjen, otac troje djece.
4.	Bubanić, Franjo rođen je Varaždinskim Toplicama 1922., sin je Izidora i Štefanije r Matkun. Hrvat, rimokatolik, oženjen otac jednog djeteta. Civil, novinar, radio je u Zagrebu kao novinar. Kod povlačenja hrvatske vojske prema Austriji gubi mu se svaki trag.	18. Debić, Stjepan rođen je u Leskovcu kod V. Toplica 20. ožujka 1911., sin je Imbre i Dore r. Slatki. Civil. Ubijen od partizana u šumi, uhićen i odveden u Varaždinske Toplice i pod nepoznatom okolnostima ubijen.
5.	Car, Josip rođen 16. veljače 1906. u V. Toplicama, sin je Aleksandra i Elizabete (Jaše) r. Horg. Bio je postolar. Hrvat, rimokatolik, oženjen. Kao civil povlačio se s hrvatskom vojskom prema Sloveniji i Austriji gdje mu se gubi svaki trag. Ubili su ga partizani	19. Debić, Antun, sin Imbre rođen je 1913. u Leskovcu, župa Svibovec Toplički. Uhićen, odveden na križni put gdje je nestao 1945. Hrvat, rimokatolik, neoženjen.
6.	Gluhak, Antun „Špan“, sin Marije, rođen 17. siječnja 1890. u Varaždinskim Toplicama, Hrvatska. Hrvat, rimokatolik. Otac 12 djece, bio upravitelj kaptolskog imanja, Špan. Uhapšen od strane Ozne potkraj svibnja ili početkom lipnja 1945. Odveden u zatvor u Miličku ulicu. „Osuden“ na smrt i nestao, navodno ubijen negdje na cesti od Novog Marofa prema Zagrebu. Nitko ne zna gdje i kako je likvidiran.	20. Dvekar, Stjepan, sin Jeronima i Katarine r. Belavić, rođen u Leskovcu kod Varaždinskim Toplicama 12. veljače 1921. Za vrijeme Nezavisne države Hrvatske bio je ustaša. Godine 1947. od vlasti je uhićen i odveden u Varaždinske Toplice gdje je od partizana strijeljan u prisutnosti Zvonka Župančića. Hrvat, katolik.
7.	Grkčević, Martin, rođen 1887., otac dvoje djece, učitelj u mirovini, živio u V. Toplicama. Uhapšen i zatočen u zloglasnim zatvoru u Miličkoj ulici u Varaždinu. Strašno mučen i od silnih muka umro. Hrvat, rimokatolik, oženjen otac dvoje djece, učitelj u mirovini.	21. Filipović, Stjepan, sin Martina, rođen 1926. godine u Lovrentovcu, župa Svibovec Toplički. Odveden u šumu od partizana, vezan za stablo bukve, strijeljan jer nije htio odati domaće ljude. Hrvat, katolik, oženjen, otac jednog djeteta.
8.	Joos, Petar, rođen u Varaždinskim Toplicama 5. svibnja 1897., sin Huberta i Ane. Ubijen od partizana 1945. Hrvat, rimokatolik, otac dvoje djece, oženjen, službenik po zanimanju. 1945. godine uhapšen i od tada mu se gubi svaki trag	22. Hajduk, Martin, rođen u razdoblju 1885-1889. u mjestu Svibovec Toplički. Ubijen 1945. Kod svoje klijeti u vinogradu odveden u šumu „Tri zdenci“ i ubijen od partizana, jer je vidio neka njihova zlodjela. Poslije je u šumi nađena njegova kapa i napravljen krž. Hrvat, rimokatolik, oženjen, otac 1 djeteta.
9.	Ledinski, Stjepan, rođen je u Varaždinskim Toplicama 13. srpnja 1908. Hrvat po narodnosti, oženjen, otac troje djece, zemljoradnik. Obradivao je zemlju, a kako su partizani često napadali, u jednom momentu Stjepan Ledinski je smrtno stradao. Pokopan na groblju u V. Toplicama.	23. Horvat, Đuro, sin Ljudevita i Kate r. Knapić, rođen 17. travnja 1909. u Drenovcu, župa Svibovec. Uhićen je od pripadnika 12. Udarne partizanske brigade, budući da nije htio izvršiti naređenje, odveden, masakriran i ubijen 7. srpnja 1943. godine. Hrvat, katolik, oženjen, otac dvoje djece.
10.	Mrvčić, Dragutin, rođen 23. svibnja 1930. u Lukačevcu, živio u V. Toplicama. Dne 7. svibnja 1945. godine uhapsila ga je grupa Čerkeza i u šumi u blizini Toplica nađen je zaklan u jednoj šumarku. Rimokatolik, Hrvat, neoženjen, učenik.	24. Hrženjak, Ivan rođen je 5. listopada 1935. u Lovrentovcu, župa Svibovec Toplički, sin je Josipa Hrženjaka i Terezije r. Dinjar. Nesretnim slučajem ubio se ručnom bombom. Hrvat, katolik.
11.	Nofta, Josip, rođen je 30. siječnja 1914. u V. Toplicama, sin Andrije i Julijane r. Vugrinec. Hrvat, rimokatolik, oženjen, otac dvoje djece, po zanimanju postolar. Uhapšen 1945. u Varaždinu. Kasnije završio u Miličkoj ulici u zatvoru gdje mu se gubi svaki trag.	25. Huzjak, Vladimir (Vlatko), sin Josipa i Marije, rođen u naselju Donja Poljana, župa Svibovec, grad Varaždinske toplice 1928. Poslije rata došlo je na partizanskom mitingu do svađe i pucnjave zbog koje je uhićen, odveden na Dravski most u Varaždin i ubijen. Hrvat, rimokatolik, neoženjen.
12.	Novak, Martin rođen je 29. rujna 1898. u V. Toplicama, sin Franje i Jelke r. Bručić. Od strane partizana odveden je na nepoznato mjesto i ubijen, bio u zatvoru u Miličkoj ulici u Varaždinu. Kao datum smrti naveden je 25. listopad 1945. Hrvat, rimokatolik, oženjen, po zanimanju krojač.	26. Katalenić, Petar, sin je Šimuna i Treze r. Kos, rođen 28. lipnja 1891. u Drenovcu, župa Svibovec. Zarobljen od 12. udarne brigade, pošto je odbio naređenje odveden, masakriran i ubijen u Drenovcu. Hrvat, katolik, oženjen, otac troje djece.
13.	Samobor, Stjepan rođen je 16. srpnja 1909. u Varaždinskim Toplicama, sin je Josipa i Magdalene. Civil, nakon rata uhićen i sproveden u Novi Marof, poslije u logor Jalkovec (Leitnerov dvorac, op. F. T.), gdje je umro od tifusa. Vlasti nisu dozvolile liječničku intervenciju i tako je umro. Hrvat, rimokatolik, oženjen. otac dvoje djece, diplomirani pravnik.	27. Knapić, Viktor rođen je u Drenovcu kraj V. Toplica, župa Svibovec, 5. travnja 1889., sin je Gjure i Dore r. Posavec. Uhićen od pripadnika partizanske 12. Udarne brigade i ubijen nakon mučenja 7. srpnja 1947. Hrvat, katolik, oženjen, otac 3 djece.
14.	Samobor, Barica rođena je 29. listopada 1911. u Varaždinskim Toplicama, kći je Andre i Dorice r. Bručić. Kobnoga 31. listopada obavljala je u polju poljoprivredne poslove te je bila smrtno ranjena u glavu. Nakon ranjavanja otpremljena je kući gdje je ubrzo umrla. Civil, Hrvatica, rimokatoličke vjere, udana, majka dvoje djece, po zanimanju trgovac.	28. Kolarić, Dragutin rođen je 11. lipnja 1906. u Varaždin-Bregu, živio u Lovrentovcu, u zaseoku Segled. Ubijen od partizana pred svojom kućom 16. siječnja 1944. Hrvat, rimokatolik, oženjen, otac troje djece.
15.		29. Modrić, Blaž rođen je u Leskovcu, župa Svibovec 21. siječnja 1881., sin je Stjepana i Kate rođene Novačić. Hrvat, katolik. Zarobljen od partizana i odveden u Ljubelj u šumu, poliven vrućom vodom, masakriran i ubijen. Bio godinu dana u zatvoru (među križarima). Hrvat, katolik.
16.		30. Modrić, Jerko. Vraćajući se iz mlina u Šarima, noseći vreću, čuo je pucnjavu, bacio je vreću i počeo trčati. Zamijenjen za nekog bjegunci i ubijen od ustaša. Hrvat, katolik, neoženjen.
17.		31. Novačić, Ivan rođio se 9. svibnja 1905. u Leskovcu kod Varaždinskih Toplica. Uhapšen od partizana, odveden u Slanje i tamo ubijen pod nepoznatim okolnostima. Vojni sud Varaždinske komande osudio ga na smrt strijeljanjem. Hrvat, katolik
18.		32. Novosel, Andrija (Andro) rođen je u Lovrentovcu (zaselak Segelj) 23. studenoga 1872. Kao civil ubijen je pred kućom od partizana 16. siječnja 1944. Hrvat katolik, oženjen, otac petero djece.

KOMEMORACIJE

33.	Novosel, Tomo rođio se 10. studenoga 1900. u Leskovcu kraj Varaždinskih Toplica, župa Svibovec, sin je Pavla i Treze r. Debić. Ubijen je u klijeti od puščanog metka 6. veljače 1944. zabunom od ustaša. Hrvat, rimokatolik.	51.	Kolarek, Slavko - rođen je u Horvatovcu gdje je i živio. Odveden po Ozni (partizanima) u Jalkovec zbog navodne suradnje s vlastima NDH-a i ubijen kod rijeke Drave u Varaždinu 1945. godine. Hrvat, katolik, neoženjen, posmrtni ostaci na nepoznatu mjestu.
34.	Pantaler, Ljuba rođena Svetana rođena je u Topličici kod Novog Marofa (udana u Lovrentovec, zaselak Segled). Ubijena je u 16. siječnja 1944. u obiteljskoj kući od strane partizana, metak je prošao kroz zid i ubio je. Hrvatica, katolička, udata.	52.	Kolarek, Štefanija rođena je 1921. u Horvatovcu, kći je Stjepana (Filipović?) i Jelene. Godine 1943. odvedena je po partizanima navodno u Poganac i tamo pogubljena navodno zbog suradnje (skupljanja hrane) za Hrvatsku vojsku i radnike u Hrvatskoj. Ne zna se za grob.
35.	Škrlec, Franjo zv. „Meško“ rođen je u selu Drenovec, župa Svibovec 28. svibnja 1896., sin je Marka i France r. Bahat. Od strane pripadnika 12. Udarne partizanske brigade odveden u Kalnički Ljubelj gdje je izboden nožem, masakriran i ubijen. Po narodnosti Hrvat, katolik, oženjen, otac dvoje djece.	53.	Pliberšek, Marija r. Dušak rođena je u Tuhovcu 7. veljače 1872. Poginula je u obiteljskoj kući u Tuhovcu 2. listopada od bombardiranja njemačkih aviona. Hrvatica, rimokatolička, udovica bez djece. Seljačkog podrijetla, domaćica po zanimanju.
36.	Vuk, Andrija rođen je 1924. u Donjoj Poljani, župa Svibovec, sin je Matije i Ane. Ubijen na Dravskom mostu u Varaždinu. Nakon rata 1947. na partizanskom mitingu došlo je do svade i pucnjave, zatim je zbog toga od partizana uhvaćen, odveden na dravski most u Varaždin i ubijen. Hrvat, katolik, neoženjen.	54.	Posavec, Andro (nadimak Filipec) rođen je 3. listopada 1885. u Tuhovcu kod V. Toplica, sin je Imbre i Terezije Zadravec. Poginuo je kao civil u obiteljskoj kući od granate za vrijeme borbe između njemačke vojske i partizana u Tuhovcu 49 (danas 173) dne 6. rujna 1943. Hrvat, rimokatolik, oženjen, otac petero djece. Seljačkog podrijetla, po zanimanju zidarski obrtnik. Pokopan je na groblju u Toplicama. 8. rujna iste godine.
37.	Vuk, Matija rođen je u Svibovcu Topličkom 26. srpnja 1935., sin je Stjepana i Bare r. Zorman. Ubijen kao dječak u selu Svibovec 17. siječnja 1945. Ubijen nesretnim slučajem od domobrana. Hrvat, katolik, pokopan u Svibovcu, na groblju.	55.	Posavec, Stjepan rođen je 25. kolovoza 1907. u Tuhovcu kod V. Toplica, sin je Andrije i Kate r. Detelj. Poginuo od granate za vrijeme borbe između njemačke vojske i partizana u Tuhovcu 49 (danas 173), kad i otac Andro, dne 6. rujna 1943. Hrvat, rimokatolik, oženjen, bez djece. Seljačkog podrijetla, poljoprivrednik po zanimanju, pokopan 8. rujna iste godine.
38.	Vuk, Rudolf rođen je u Donjoj Poljani kod Varaždinskih Toplica 1922., sin je Matije i Ane. Ubijen na Dravskom mostu u Varaždinu. Nakon rata 1947. godine na partizanskom mitingu došlo je do svade i pucnjave, zatim je zbog toga od partizana uhvaćen, odveden na dravski most u Varaždin i ubijen. Hrvat, katolik, neoženjen.	56.	Posavec, Stjepan rođen 24. travnja 1908. u Jarkima kod V. Toplica, sin je Vinka i Franjice r. Hrženjak. Civil uhapšen od hrvatskih vlasti (vojske) koje su ga pod optužbom da izbjegava vojsku otpremile u Lepoglavlju, gdje je završio život. Po izjavi Nade Križanić, čiji je otac bio zajedno uhićen i odveden u logor Lepoglavlja, Stjepan je u vojnoj raciji uhićen 1944. kod kuće u Jarkima. Po pričanju oca, u logoru Lepoglavlja je pilio drva i usput pratio engleske avione te ih iz dosade brojio. Stražari su to shvatili kao špijunazu i odveli ga u nepoznato, nakon čega je navodno bačen u jamu gdje se gasilo vapno ili slično. Hrvat, rimokatolik, oženjen, otac 6 djece. Po zanimanju poljoprivrednik.
39.	Vuk, Vinko, sin Martina rođen je 3. srpnja 1916. u Poljani Donjoj, župa Svibovec, s prebivalištem u Lovrentovcu (zaselak Segled). Ubijen od puščanog metka u vinogradu 2. srpnja 1944. godine. Radeći u vinogradu poginuo od zalutalog metka. Hrvat, katolik, oženjen otac dvoje djece.	57.	Ratković, Tomo, sin Tome nadimkom „Beg“ rođen je 25. prosinca 1868. u Škarniku. Civil. Poginuo je 28. listopada 1944. Tomo je na dan stradanja išao iz svog vinograda. Kako se spuštao stazom iz šume, izšao je na čistinu gdje ga je iz daljine pogodio metak. Dobio je prostrjalnu ranu noge. Ranjavanje se dogodilo dosta daleko od kuće i kad su ukučani doznali i došli po njega, već je bilo prekasno. Ranjenog su natovarili u kola i vozili ga u Toplice k liječniku. Na putu je iskrvario i preminuo.
40.	Zorman, Antun rođen je u Lovrentovcu, župa Svibovec 10. siječnja 1925., sin je Ivana i Kate r. Pokos. Izdan i ubijen od partizana u Lovrentovcu 10. siječnja 1944. Hrvat, katolik, neoženjen.	58.	Sopić, Antun rođio se 10. siječnja 1921. u Tuhovcu, kod V. Toplica, sin je Franje i Bare rodene Posavec. Stradao je – ubijen 10. studenoga 1944. kad je naden mrtav pokraj ceste kraj Tonimira u Varaždinskim Toplicama. Domobran. Hrvat, rimokatolik, seljačkog porijekla. Pokopan na groblju u Toplicama.
41.	Bešenić, Dora rođena je u Petkovcu kod Varaždinskih Toplica 31. kolovoza 1885. Poginula je od partizana (ubijena) u Petkovcu u napadu partizana na ustaše u selu Petkovec. Hrvatica, rimokatolička, udata, majka 4 djece, domaćica po zanimanju.	59.	Šarec, Stanko - rođen je u Martinkovcu 1923. godine, sin je Lovre i Anke. Kao pripadnika hrvatske vojske odveden je po završetku rata po OZNI u Lepoglavlju i sudbina mu nije poznata niti gdje je ubijen i pokopan Hrvat, rimokatolik, neoženjen, po zanimanju poljoprivrednik.
42.	Bešenić, Ivan rođen je u Petkovcu kod V. Toplica 5. travnja 1907., sin je Ignaca i Dore. Ubijen je u Petkovcu od strane partizana 20. ožujka 1943. godine za vrijeme napada partizana na ustaše u selu. Hrvat, rimokatolik, oženjen, otac dvoje djece.		
43.	Čavlek, Jakob rođen je u Vrtlinovcu kod V. Toplica 25. lipnja 1903., sin je Adama i Monike r. Divjak. Ubijen je kod kuće u Vrtlinovcu od Čerkeza 5. svibnja 1945. Hrvat, rimokatolik, oženjen, otac troje djece, po zanimanju poljoprivrednik.		
44.	Dušak, Dora, rođena je u Tuhovcu kod V. Toplica 16. veljače 1869., kći je Tome i France Dušak. Poginula je u obiteljskoj kući u Tuhovcu 2. listopada 1943. tijekom bombardiranja njemačkih aviona. Hrvatica, rimokatolička, neudata. Seljačkog podrijetla, po zanimanju domaćica.		
45.	Dušak, Martin rođen je u Tuhovcu 5. studenoga 1859. Ubijen je kao civil na svom dvorištu 6. rujna 1943. godine u borbi Nijemaca i partizana u Tuhovcu. Hrvat, rimokatolik, oženjen, otac 4 djece, po zanimanju poljoprivrednik.		
46.	Dušak, Tomo rođen je u Tuhovcu kod V. Toplica 8. kolovoza 1908., sin je Antuna i France r. Novota. Stradao od bombardiranja sela Tuhovca 2. listopada 1943. Hrvat, rimokatolik, oženjen, otac dvoje djece. Seljačkog podrijetla, po zanimanju poljoprivrednik. Pokopan na mjesnom groblju u V. Toplicama.		
47.	Dvorski, Ivan rođen je 6. srpnja 1925. u selu Črnile kod V. Toplica, sin je Ivana i Jele r. Mikulčić. Otišao od kuće, navodno na križevačko područje, kao sluga i negdje početkom rata 1941. nestao.		
48.	Hajduk, Ivan rođen je u Tuhovcu 26. lipnja 1906., sin je Grgura i Ane r. Dušak. Odveden na Goli otok oko 15. veljače 1951. i tamo ubijen (3. svibnja 1951.) Hrvat, rimokatolik, oženjen, otac jednog djeteta, poljoprivrednik po zanimanju.		
49.	Kanešić, Bara djevojački Mikulčić, rođena je u Tuhovcu kod V. Toplica 18. rujna 1863. Stradala je u obiteljskoj kući (ubijena) za vrijeme borbe između partizana i Nijemaca u selu Tuhovec 6. rujna 1943. Hrvatica po nacionalnosti, rimokatolička, udata, majka 3 djece. Seljačkog podrijetla, domaćica po zanimanju.		
50.	Kolarek rod. Filipović, Jelka - rođena je u Lovrentovcu s prebivalištem u Horvatovcu. Po partizanima (OZNI) odvedena navodno do Jalkovca i ubijena kod Drave u Varaždinu pod optužbom za suradnju s vlašću NDH. Hrvatica, rimokatolička, udana, majka 4 djece. Po zanimanju domaćica		

Suradnja Društva za obilježavanje grobišta ratnih i poratnih žrtava Varaždin i ogranka Udruge Hrvatski domobran Varaždinske Toplice ogleda se u zajedničkim sudjelovanjima na komemoracijama, prisustvovanju povremenim sastancima, a zajednički projekt bio je i organizacija komemoracije, mise zadušnice i blagoslovu spomen-križa na grobištu u Leskovcu, 28. rujna 2003., kad je **msgr. Marko Culej**, varaždinski biskup, služio concelebriranu misu zadušnicu povodom 60-godišnjice ubojstva zarobljenih pripadnika topličke vojne posade „Josipova kupelj“. Naime u borbama za Varaždinske Toplice 1943. partizani su kod „oslobodenja“ Toplica zarobili osamdesetak ljudi koji su sudjelovali u obrani grada. Nakon predaje, zarobljene su vojnike partizani proveli do naselja Leskovec u župi Svibovec Toplički, vezali su ih žicom i poubijali kod već dvije pripremljene iskopane grabe na predjelu Višograd, gdje i danas počivaju (više o tome u: **Politički zatvorenik**, br. 140 od studenoga 2003.).

STRADANJE HRVATSKOG NARODA – SJEĆANJA HRVOJA PEČUVČIĆA (IV.)

Postrojeni u troredove, s časnicima na čelu stroja, polako krećemo prema nekom niskom podiju na kojem sjedi nekoliko vojnika. Prepoznajemo engleske odore, a pokraj ovih sjedi i nekoliko vojnika na kojima su kape s crvenim zvijezdama - to su srpski partizani. U blizini ovih su poredani engleski tenkovi s cijevima uperenim u našem smjeru. S desne strane je ogromna hrpa oružja, uglavnom pušaka bez zatvarača. To je oružje onih koji su se predali prije nas. (Komunistički izvori tvrde kako je tu izbrojeno preko 100 tisuća pušaka, pa ako znamo da je skoro svaki drugi, koji se tu predao, bio građanin - lako je ustvrditi da su kod Bleiburga Englezi predali na srpsku klaonicu barem 200 tisuća Hrvata).

Zapovjednik naše škole, nadsatnik **Markulinić**, na čelu je postrojbe. Sa suzama u očima on skida s pojasa počasnu sablju i pokušava je predati jednomu komunističkom vojniku, koji stoji sa strane. (To je sabljica koju je nadsatnik dobio od cara Franje, kad je završio časničku školu). Taj partizan istrgne sablju iz ruke Markulinića, pljusne ga po licu i udari nogom u trbuš u povik: "Svinjo ustaška!". Nadsatnik posrnu i pade, ali brzo ustade i nastavi hodati. Mi svi ostali smo bez daha, iznenadeni takvim postupkom, dok Englezi to sve gledaju i šute. Mi, pitomci, polako koračamo i bacamo puške na gomilu, puške bez zatvarača. Toga časa smo osjetili što znači biti zarobljenik. Ne da se opisati taj teški osjećaj mučnine, suza u oku, "knedli" u grlu. Onaj tko to nije doživio - ne može shvatiti što znači biti zarobljen. No ovo je bio tek početak stotine kilometara dugoga "Križnog puta" hrvatskih zarobljenika.

Odmah su potjerali časnike i dočasnike na jednu, a nas na drugu stranu. Malo kasnije čuli su se povici i pucnjava - to srpski partizani ubijaju naše časnike. S desne strane je dolina ispred toga austrijskog mesta Bleiburga (Pliberka po slovenski), na kojoj smo i mi do prije nekoliko sati čekali i na kojoj još leže tjelesa sinoć pobijenih Hrvata. Tu leže, krvavi i raskomadani, nagomilani jedni na druge, vojnici, ranjenici, građani, žene, djeca, starci, mladići - njih tisuće i tisuće. Kao da se svi nekuda penju, jedni preko drugih, a smrt ih

zatekla i okamenila u tom položaju. Nitko od nas nije nikad u svom životu video toliko leševa, toliko smrти odjedan-put. Na ovako nešto nismo bili pripremljeni.

Tu, na toj poljani pred Bleiburgom dogodila se je najveća tragedija hrvatskog naroda - najveća u povijesti, najveće zlo koje su nam Srbijanci nanijeli.

Jedna od bezbrojnih zarobljeničkih kolona

Nakon polaganja oružja (15.5.1945.), prosljedili smo kroz dvored tenkova i engleskih vojnika, prema sjeveru. Englezi su nam na brzinu otimali sve što su stigli. Ovo je sve bilo smisljeno, e da bi nas zavarali kako idemo u neki logor u Austriji. Ali, nakon kilometar-dva hoda kroz šumicu, pojavile su se Srbijanci naoružani puškama, strojnicama i velikim noževima. Odmah su nas počeli udarati i psovati nam "majku ustašku". Natjerali su nas kroz redove partizana i partizanki (bilo je tu barem jedna trećina komunističkih žena), koji su nas pretraživali i otimali nam prstenje, satove, lančiće, novčanike, dokumente i sve što smo nosili. Skidali su nam čak i kape, a ženama marame.

Sve se odvijalo brzo i površno, tako da su mi u džepu ostale moći Sv. Ante i devet centimetara dug sklopivi nožić. Oteli su mi sklop vilicu-žlicu-nož i one zamotke papra, soli i limunove kiseline. Tko zna što su mislili. Također su mi oteli i ubrus. A udarili su me motkom po leđima. Jednog pitomca, koji je sakrio pod košulju nekoliko slika, užasno su isprebijali motkama i kundacima pušaka te ga ostavili onako krvavoga i zgrčenog pokraj puta. Pokraj nas hodaju partizani, mlađi dečki, rekao bih mlađi od nas, mrkih pogleda i grubog izgleda, u odijelima poderanim, zamazanim i

smrdljivim. Od ovih ne možemo očekivati ništa dobro. Kad nam se obraćaju, viču i prokljinju nam naše hrvatsko ime i vjeru te nas nemilosrdno udaraju; ako netko zaostane ili posrne ubiju ga udarcima pušaka ili kolicima. Pogled na krv kod njih izaziva suludi smijeh i veselje. Svi su opijeni mržnjom na sve hrvatsko i katoličko. Govor im je prostački grub, srpski - pun kletvi i psovki te pogrđnih riječi. Puno ih je na konjima ili biciklima. Ovi nose bičeve i udaraju zarobljenike. Tjeraju nas trčati, pa čim netko padne, ubiju ga. Trag je naš poprskan krvlju.

Što prije nas je trebalo vratiti na tlo komunističke Jugoslavije. Od Bleiburga, preko Neuhausa i Rabensteina, gotovo trčeći stižemo do Dravograda. Nema hrane, nema vode, nema predaha - svako malo moramo trčati pognutih glava. Brzo smo otkrili razlog: pokraj ceste su gomile leševa civila poubijanih i poklanjanih pred nekoliko sati. Jarni duž puta posuti su leševima domobrana i ustaša. Čudimo se koliko je mrtvih žena i djece. Najteže nam je bilo gledati zaklane ranjenike - vojnike s povezanim rukama, nogama, glavom ili prsima, krvavim povoja i prerezanih vratova te smrskanih lica. Srbijanci su se životinjski ponašali prema ranjenicima. Kad bi se gonići umorili, morali smo zastati i jesti pokraj puta. Ruke smo morali držati na glavi i gledati u zemlju. Srbijanci su prolazili kroz redove i otimali ono malo što je još ostalo na zarobljenicima. Mnogi su išli dalje u gaćama i bosu. Kod Vuzenica zastoj. Sjedamo pokraj puta i gledamo beskonačni red zarobljenika kako odmice na istok, prema Mariboru. Odjednom na cesti galama. To srpskomunisti tjeraju skupinu ustaša. Zavezani su dva po dva bodljikavom žicom. Ruke su im krvave, lica natečena i izranjena, puni krvavih rana po glavi i tijelu. Odjeća im je poderana i puna osušene krvi. Imaš dojam da su u takvom stanju mjesecima, a Englezi su ih predali Srbijancima tek prekjučer. Gonići urlaju, psujući zarobljenicima "majku ustašku, Poglavnika i Hrvatsku", udaraju ih i pljuju po njima. A ustaše šute i podnose sva ta mučenja i pogrde. Malo kasnije čujemo rafale strojnica. To su partizani poubijali i poklali te nesretnike.

(nastavit će se)

HRVATSKI FAUST OČIMA BOBIJA MAROTTIJA

Isplatio se pročitati razgovor s poznatim zagrebačkim glumcem **Josipom Bobijem Marottijem**, objavljen u splitskome tjedniku *Feral Tribune* 17. prosinca 2004. (br. 1004/XI, str. 42.-43.). Marotti je Slovenac, podrijetlom iz Maribora. Pripovijeda kako je davne 1940. postao članom SKOJ-a, pa je nakon njemačke okupacije Slovenije 1941. kanio odmah s bratom otići u partizane, dok su mu se dva brata nalazila još u zarobljeništvu kao pripadnici starojugoslavenske vojske. No, kako je s mnogim Slovencima prognan iz svoje domovine, došao je u Zagreb. Tu je odmah upisao glumačku školu, koju je nesmetano pohađao, a čim je diplomirao – otiašao je u partizane.

Iako stranac i tek student glume, u Hrvatskoj je – priznaje – nevjerojatno brzo napredovao. Nije tomu smetalo ni to što je hrvatski jezik, to glavno oruđe glumca na pozornici, tek učio. Ratni Zagreb pamti ovako:

«...Ja sam bio u glumačkoj školi, već sam u HNK igrao male uloge, a u proljeće 1943., prije no što ću otići u partizane, igrao sam i jednu od glavnih uloga. Karijera me nije sprječila u tome. Ja sam tek počinjao učiti hrvatski jezik. Uspon je bio nevjerojatno brz: nakon svega dvije godine u Zagrebu dobio sam priliku igrati jednu od glavnih uloga u HNK u Zagrebu, no to me nije sprječilo da izvršim svoj glavni zadatak, da odem u borbu protiv fašizma....»

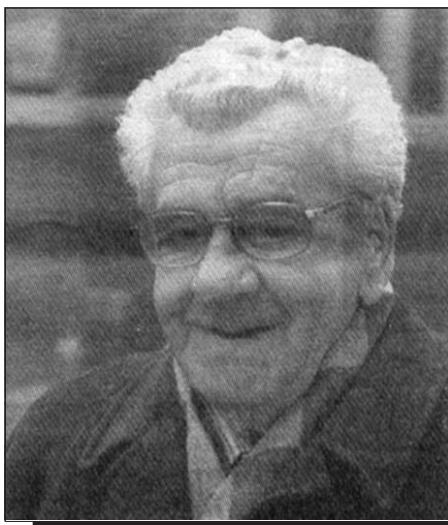
Iako motiviran borbom za oslobođenje svoje okupirane slovenske domovine, a možda i za provedbu svjetske komunističke revolucije, Marottijev doživljaj ratnog Zagreba nije doživljaj mraka i neslobode. Na pitanje kako je **Krležina** supruga **Leposava Bela Kangrga** bila tretirana u HNK u doba rata, on odgovara:

«U to vrijeme, intendant HNK **Dušan Žanko** na posao je stalno dolazio u ustaškoj uniformi. Ali, činjenice pokazuju da je on bio tolerantan. On je u jednoj prilici pozvao glavnog tajnika HNK, pokojnog **Jožu Kavura**, i rekao: 'Slušajte, ja vas molim da vi vašu crvenu pomoć kupite malo više u tajnosti jer ću, kako se to zna, biti prisiljen stvar prija-

Piše:

Tomislav JONJIĆ

viti! Dajte, rekao mu je, budite malo oprezniji!. Dakle, to je jedna nevjerojatna činjenica, ali je istina da je on to

Josip Bobi Marotti

tako rekao. Ja sam bio đak druge godine glumačke škole, kad se tajnik drame g. **Karasek** razbolio. I **Gavella** je otiašao intendantu Žanku, kojemu je rekao – čujte, imamo ovdje jednog malog,

Intendant Hrvatskoga državnog kazališta u Zagrebu, prof. Dušan Žanko

bokca, siromašan je: bi li on mogao zamijeniti Karaseka, da ga nekak' malo platimo, znate, njega je Hitler prognao iz Maribora. Intendant je pitao je li dečko talentiran, jest, hoće li biti glumac, hoće. I sve je bilo u redu. I sama Bela je normalno igrala....»

Bio je Dušan Žanko (Trilj, 10. studenoga 1904.- Caracas, 23. siječnja 1980.) ustaša. Doduše, na fotografijama iz onoga doba puno ga je lakše pronaći u građanskom odijelu nego u ustaškoj odori, pa će biti da se Marotti nije mogao oslobođiti baš svih predrasuda. No, važno je njegovo svjedočenje da je ustaša Dušan Žanko, koji je 21. travnja 1941. imenovan intendantom Hrvatskoga državnoga kazališta u Zagrebu (kako je preimenovano bivše Hrvatsko narodno kazalište), i koji je na tome mjestu ostao do 8. studenoga 1943., bio tolerantan.

To nije otkriće, nego potvrda poznatih činjenica. Oni koji su htjeli znati, mogli su znati da su u Hrvatskome državnom kazalištu i nakon uspostave NDH nastavili igrati i raditi suradnici židovskog podrijetla (npr. dirigent **Milan Sachs**) ili Srbi poput **Mihajla Markovića**, da su najistaknutije uloge imali prononsirani komunistički simpatizeri poput **Vjekoslava Afrića** ili pjesnika **Drage Ivaniševića**, koji je čak bio urednikom **Hrvatske pozornice**. Na repertoaru hrvatskih kazališta, recimo, u sezoni 1942./43. bili su, prema podatcima iz **Prosvjetnog života**, glasila Ministarstva nastave (br. 4.-5./I. iz listopada-studenog 1942., str. 227.), brojni strani auktori, od **Shakespearea** do **Ibsena**, od **Molićrea** i **Racinea** do **Gogolja** i **Vaznesenskog**, od **Schillera** i **Lessinga** do **Tolstoja** i **Goldonija**, od **Strindberga** do **Pirandella**, izvodile su se skladbe **Wagnera** i **Verdija**, **Straussa** i **Smetane**...

Da za to nije presudna bila samo Žankova širina i kultura, pokazuje činjenica da se repertoar nije bitnije promjenio ni kad ga je na mjestu intendanta naslijedio dotadašnji ravnatelj drame **Marko Soljačić**, nakon što je Žanko 28. listopada 1943. kao poslanik II. reda imenovan šefom hrvatskoga kulturno-gospodarskog izaslan-

Intendant Žanko (u sredini) sa suradnicima u uredu. Prvi slijeva ravnatelj drame Marko Soljačić, četvrti slijeva Branko Gavella

stva u Francuskoj, da bi tek u travnju 1944. nastupio službu u Parizu. Ukratko, da je Žankova tolerancija bila moguća, zaslužne su neke druge okolnosti. Ne treba, dakle, precjenjivati ovu Marottijevu crticu o Dušanu Žanku. Šteta je što ovako Marotti nije svjedočio

prethodna dva i pol desetljeća, koliko Slobodan Šnajder žari i pali dramom *Hrvatski Faust*, u kojoj je Žanko prikazan kao mračnjak i monstrum. No, ni zakašnjela priznanja – poput ovoga Marottijeva - ne smiju se podcenjivati. Bar iz perspektive nas živih. Žanku ni onda

nisu trebala da umre mirne savjesti: svoje je *deržanstvo* ispunio. Hrvatsko glumište svoje nije: ono je još uvijek dužnik prvomu ratnom intendatu središnje nacionalne kazališne kuće...

Kazališni časopis kojeg je jedno vrijeme uređivao D. Ivanišević

«...IMA SVE UVJETE DA BUDE KOLJAČ!»

Valja pročitati članak dr. Frane Glavine o «slučaju» učenice Meri Kirigin, objavljen pod naslovom «Božić 1951. u VIII. gimnaziji» u prvoj ovoj godišnjem broju *Glasa Koncila* (god. XLIV, br. 1/1593, str. 25.).

Curica od 13 godina izbačena je iz gimnazije zbog nedolaska u školu na Božić i odlučnosti da svoje kršćansko uvjerenje ne zataji. No, najviše od svega zastrašuje mržnja u kojoj su se natjecali brojni njezini profesori. Sačuvani dokumenti, među kojima i zapisnik sjednice nastavničkog zbora, održan u siječnju 1952. pokazuju kako su se ravnatelj prof. Jerko Grgičević i profesori Milena Večerina, neka Drinković, Krajnović, Brusić i dr. upravo nadmetali u nastojanju da unište jednu mladu egzistenciju. Vrhunac sotonskog nadahnuća ogleda se u riječima neke prof. Mažuran, koja je, prema zapisniku, kazala:

«Drugarica Mažuran ima osjećaj da se Kirigin razvija u ilegalca, ima sve uvjete da bude koljač. Drug direktor je lani razgovarao s učenicom, pokušaj je razbiti njena shvaćanja. (...) Ona se digla i kaže da neće doći za 25. XII. u školu, hoće da djeluje kao junak u razredu, a i djeluje tako jer smo lani prešli preko toga. U današnjoj situaciji ne možemo gledati to razbijanje, miniranje, taj rad reakcije u zagrebačkim školama. Učenica je svakako, svjesno ili nesvjesno, oruđe u rukama neprijatelja. Mi nismo lako došli do našeg bratstva i jedinstva i zato nećemo dozvoliti takvo destruktivno djelovanje. Iz razgovora s učeničkom majkom drug direktor je dobio dojam da i majka dijeli mišljenje svoje kćeri. Učenica bi svakako danas-sutra bila pomagač koljača.»

Što drugo kazati, nego – čitaj i daj drugomu da čita...

(P. Z.)

U VAZI ŠARENO CVIJEĆE

*Jedan sam cvijet zašarao
svojom krvlju
i prolilo crvenilo
Najveća je latica porumenjela
I zastidjela se.*

*Šareno cvijeće na mojoj ruci
U kosi
Na licu
U meni dok hodam
I kad razmišljam
Stojim
Ja šarene cvjetove brojim
Jer si i ti koju volim
Moj šareni cvijet
U mome srcu
Poprskan mojom krvlju.*

Bruno ZORIĆ

KAKO SE BRANIO GRAD ZADAR (DNEVNIK) (III.)

U tom razdoblju postrojbe Rajonskih štabova su se kompletno ustrojile i pripremili za obranu Zadra. Prvog listopada 1991. godine, zapovjednik obrane Zadra, **Rodoljub Barić**, pozvao je zapovjednike svih rajonskih štabova i postavio samo jedno pitanje, a ono je glasilo: jesu li postrojbe Rajonskih štabova Istok, Centar i Zapad spremne obraniti grad Zadar, koji će biti napadan iz zraka, s mora, s kopna, iz vojarni u gradu, od strane snajperista i pete kolone. Jednoglasno je rečeno da su štabovi spremni za obranu grada Zadra i da smo spremni za grad i njegove žitelje položiti svoje živote. Rajonski štabovi tada su brojili oko 2.500 ljudi, a od toga broja, preko 1.500 ljudi je bilo dobro naoružano. U to vrijeme, preko TV Beograd, javljalo se o "12.000 dobro naoružanih ustaša".

Listopad 1991.

Ovo je mjesec užasa i stradanja. Srbočetnici se iživljavaju nad Zadrom i njegovim umornim žiteljima. To je mjesec smrti, razaranja. Samo oni koji su bili ovdje i ostali ovdje, osjetili su što je to strah, glad i smrt. U to vrijeme postrojbe 112. brigade nalaze se na prvoj crti obrane prema neprijatelju, na crti Zeleni hrast, Poličnik, Suhovare, Zemunik, pravac prema Masleničkom mostu. U samoj obrani grada Zadra bile su Imotska bojna 4. brigade, koja je branila prvu crtu bojišnice grada, na talijanskim bunkerima, i u samom gradu postrojbe Rajonskih štabova i MUP-a, dio 112. brigade, odnosno prva bojna, nalazile se na Bokanju.

Glavna zamisao Generalštaba iz Beograda, bila je napadom na Zadar iz devet pravaca, spojiti snage iz Zemunka i snage iz vojarni u Zadru i zauzeti grad Zadar. Zato je i glavni udar bio usmjeren na Zemunik, Ploče, Dračevac i prema vojarni "Đuro Đaković", prema gradu. Izlaskom vojske iz Šepurina 3. listopada, oko 7,17 sati ujutro, nastaje opći napad na Zadar, koji traje sve do 7. listopada.

Imotska bojna, koja se nalazila na prvoj crti obrane, trpjela je žestoku bočnu vatu. Nakon određenih gubitaka, bila je prisiljena povući se na rezervni položaj. Bilo je to polje u zaledu Bilog briga, odnosno sam vanjski rub grada Zadra. Dne 5. listopada Ljubo Barić daje zapovijed Štabu Centar da se preusmjeri naše postrojbe prema drugoj crti obrane, gdje je bila Imotska bojna, gdje

Piše:

prof. Bruno ZORIĆ

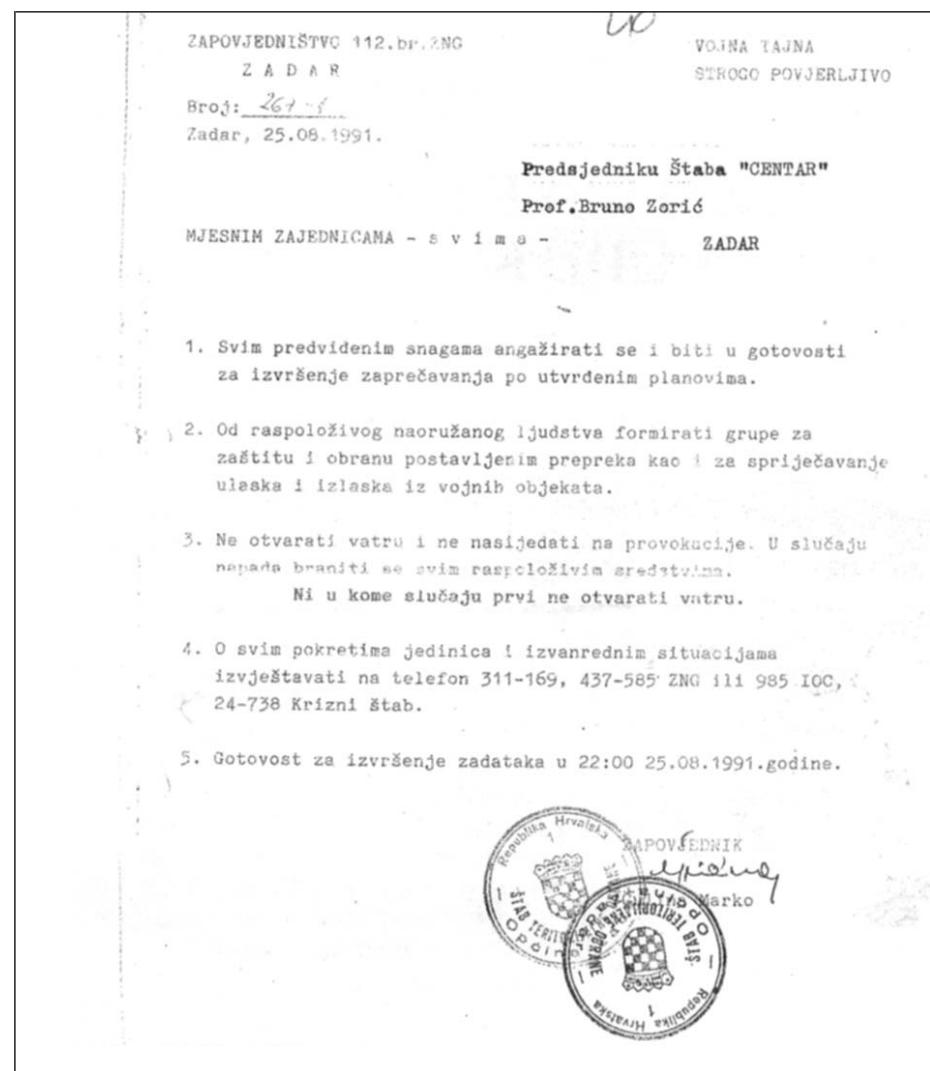
je djelovao Rajonski štab Centar, odnosno satnija Bili Brig, satnija Stanovi, Plovanija I i Plovanija II, tj. u prvom trenutku, a kasnije i ostale, prihvaćaju borbu s neprijateljem i zaustavljaju ga na položaju Čubrijan, Vodovod, Vidilica prema Bokanju. Postrojbe Rajonskog štaba se aktivno ukopavaju, te na tom mjestu uspostavljaju prvu crtu obrane grada Zadra, koja je ostala sve do akcije "Maslenica".

U tijeku borbi u samom gradu, jedan od osnovnih zadataka je bio da postrojbe HV otmu naoružanje iz TO iz Turskih kuća, kada postrojbe Rajonskog štaba Centar vrlo djelotvorno pripomažu otimanju naoružanja. Rajonski štab Centar imao je 19 zaprečnih točaka po samom gradu,

koje su vrlo djelotvorno zaustavile izlazak vojske iz vojarni u razvijanju u borbeni poredak. Dne 8. listopada na pregovorima u Zemuniku dogovoreno je da tadašnja JNA izđe iz vojarni, s naoružanjem. U roku od 10 dana, trebali su otići zajedno s obiteljima. 20. listopada formiranjem sektora, formirana je prva gradska bojna, a koja kasnije drži prvu crtu obrane grada Zadra, te prerasta u 159. brigadu. Iz postrojbi Rejonskog štaba Centar proizašli su mnogi zapovjednici, časnici i dočasnici, koji su i sada na visokim dužnostima.

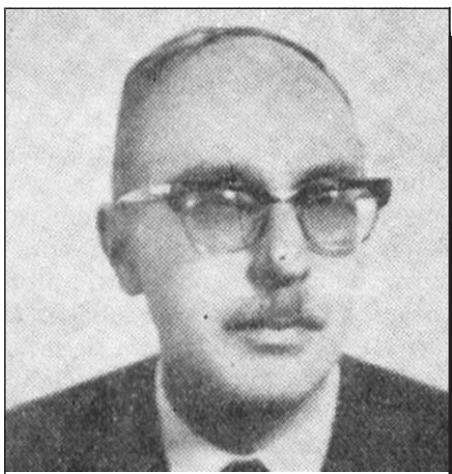
Prva žrtva Rajonskog štaba Centar bio je **Ivan Žuža**, koji je poginuo kad je išao na izviđanje u Konjušnicu. Bilo je to 5. listopada kada je ranjen i **Mladen Ledenko**. 6. listopada 1991. poginuo je **Silvio Franković**, također pripadnik Rejonskog štaba Centar. On je stradao na Bilom Brigu. U ovo vrijeme, u mjesecu listopadu poginuo je i **Dragan Bilafer**.

(nastavit će se)

DR. IVO KORSKY, HRVATSKI POLITIČKI UZNIK, BORAC I MISLILAC (1918.-2004.)

U Buenos Airesu je 12. prosinca 2004. u 86. godini života umro dr. Ivo Korsky, hrvatski borac, uznik, politički mislilac i ideolog. Rođen je 22. veljače 1918. u Osijeku u uglednoj pravaškoj obitelji židovskih korijena. Nakon mature u rodnome gradu, u

Dr. Ivo Korsky 70-tih godina

Zagrebu je završio pravni fakultet i 28. lipnja 1940. bio promoviran u doktora prava. Tijekom studija postao je članom Marijine kongregacije akademicićara i članom Sveučilišnog pododbora Matice hrvatske. Već 1935. pristupio je ustaškom pokretu.

Kao odvjetnik je radio u Osijeku i Stocu. Izabravši svjesno i odlučno ulogu borca za društvenu pravdu i slobodu svog naroda još kao sveučilištarac, Korsky je, skupa s desetcima drugih hrvatskih nacionalista, ostvarenje svoga mlađenčkog sna, uspostavu hrvatske države, doživio u zatvoru, gdje je hrvatske nacionaliste za račun Beograda trpala Mačekova i Šubašićeva Banovina Hrvatska.

Uspostavom države, dr. Korsky djeluje u Ustaškom stožeru i Stožeru Ustaške mladeži u Osijeku, a od siječnja 1942. stupa u ustašku vojnicu, u kojoj za Božić 1944. dobiva čin satnika. Nakon sloma NDH odlazi u emigraciju, te nakon petnaestomjesečnog boravka u zarobljeničkim logorima u Italiji, godine 1947. odlazi u Argentinu. Četiri godine kasnije, 1951. se

pridružuje krugu oko prof. Ivana Oršanića koji 1951. utemeljuje Hrvatsku republikansku stranku i pokreće *Republiku Hrvatsku*, nesumnjivo jedan od najboljih političkih časopisa u hrvatskoj povijesti. Od prosinca 1959. predsjednik je Hrvatskoga republikanskog književnog i znanstvenog društva u Buenos Airesu, a nakon smrti Ivana Oršanića (1968.), postaje predsjednikom Hrvatske republikanske stranke (koja nakon registracije u domovini djeluje pod imenom Hrvatska republikanska zajednica).

U Hrvatskome narodnom vijeću osnovanom 1974. Korsky je izabran za jednoga od četvorice dopredsjednika, a na izborima 1977. i 1979. članom Sabora HNV-a. Na izborima 1977. bio je drugi po broju dobivenih glasova, odmah iza Bruna Bušića, s kojim republikanci uspostavljaju tješnju suradnju. Korsky je plodan pisac oštromuhih političkih analiza, koje su mahom objavljene u *Republici Hrvatskoj*, ali i u

drugim hrvatskim časopisima (*Hrvatska misao*, *Hrvatska revija*, *Rakovica*, *Naš put*, *Hrvatska borba*, *Hrvatska budućnost...*) odnosno u posebnim brošurama. Nakladni zavod Matice hrvatske objavio je 1991. zbirku njegovih izabranih eseja pod naslovom *Hrvatski nacionalizam*. Prvo izdanje te zbirke izšlo je u Buenos Airesu 1983.

Vodstvo HRS-a je osamdesetih godina ocijenilo kako se približava trenutak rješenja hrvatskog pitanja. Radi toga je krenulo u sustavnu obradu bitnih pitanja, pa je tadašnji tajnik stranke, prof. Kazimir Katalinić, napisao dragocjene rasprave o tome jesu li Hrvati «genocidani narod», što se uporno tvrdilo i što je

otežavalo hrvatsku narodnu borbu ("Hrvatsko-srpski sukob u svjetlu brojaka", *Republika Hrvatska*, br. 153, te "Hrvatske i srpske žrtve 1941.-1945.", *Republika Hrvatska*, br.160), jesu li Hrvati bili za Jugoslaviju ("Da li je NDH bila nacifašistička tvorevina", *Republika Hrvatska*, br.156), a posebna pozornost posvećena je Bosni i Hercegovini ("Bosna između Srbije i Hrvatske" (*Republika Hrvatska*, br.167, "Granice između Srbije i Hrvatske", *Republika Hrvatska*, br.167 i "Bosna – srce Hrvatske", *Republika Hrvatska*, br.170).

Dr. Korsky istodobno formulira prijedlog mirnog razlaza, koji je s potpisom Hrvatske republikanske stranke objavljen u siječnju 1988. na engleskome i hrvatskom jeziku pod naslovom "It's Time to Split up Yugoslavia – It's Time to Clean up the Mess" ili "Treba podijeliti Jugoslaviju – Treba odstraniti nered". Taj je prijedlog potom preveden na fran-

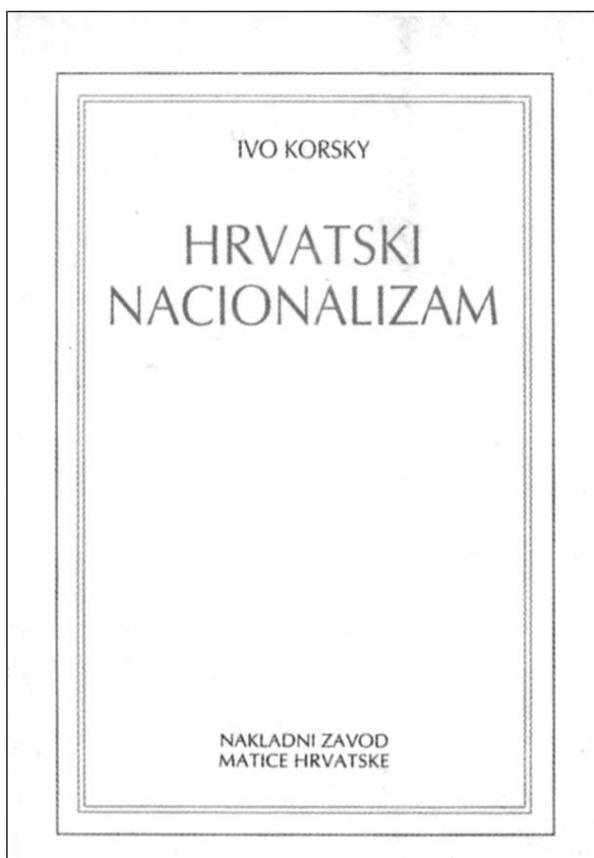
DR. IVO KORSKY

Uredna izmjena Generacija

POSEBNI OTISAK IZ ČASOPISA
"REPUBLIKA HRVATSKA" (BR. 91)

BUENOS AIRES
1972

Jedan od brojnih eseja dr. Ive Korskoga

Hrvatski nacionalizam, izabrani članci dr. Ive Korskoga

cuski, njemački, španjolski i talijanski jezik, te razaslan "urbi et orbi". (Hrvatski i engleski tekst objavljen je 160 br. spomenutog časopisa, njemački u br. 161, a francuski u br. 163.).

Usporedio s tim, Korsky obrađuje odnos između BiH i uže Hrvatske, pa – uzimajući u obzir realnosti koje su nastale tijekom jugoslavenske komunističke vladavine - predlaže zajedničku ali saveznu državu ("Jedinstvena ili savezna Hrvatska?", *Republika Hrvatska*, br. 164). Malo nakon toga objavljuje republikanske prijedloge i stavove ("U odlučnom času", *Republika Hrvatska*, br. 167), a uoči prvih demokratskih izbora izlaže program za rješenje gospodarske krize ("Hrvatski izlaz iz ekonomskе krize", *Republika Hrvatska*, br. 168).

Kasniji je politički razvoj još jednom potvrdio dalekovidna predviđanja dr. Ive Korskoga.

Dr. Korsky je pokopan 13. prosinca na buenosaireškom groblju Chacarita, a od njegovih su se zemnih ostataka oprostili Tomislav Frković i njegov

dugogodišnji suradnik i priatelj, jedno vrijeme također predsjednik HRZ-a i urednik *Republike Hrvatske*, prof. Kuzimir Katalinić. Katalinićev nadgrobno slovo objavljujemo u cijelosti:

«Tužni zbole! Došli smo se oprostiti od smrtnih ostataka čovjeka koji nije uzalud živio, jer je iza sebe ostavio plodove svog duha i svog truda: članke, knjige, misli i mnoge koji su zahvaljujući njemu postali bolji ljudi i bolji rodoljubi.

Oprštamo se od čovjeka koji se je rodio u uglednoj hrvatskoj i pravaškoj obitelji, a koja je vukla svoje korijene iz onoga istog naroda u kome se rodio Isus i iz kog je poteklo kršćanstvo. To je kršćanstvo, vlastitom slobodnom odlukom,

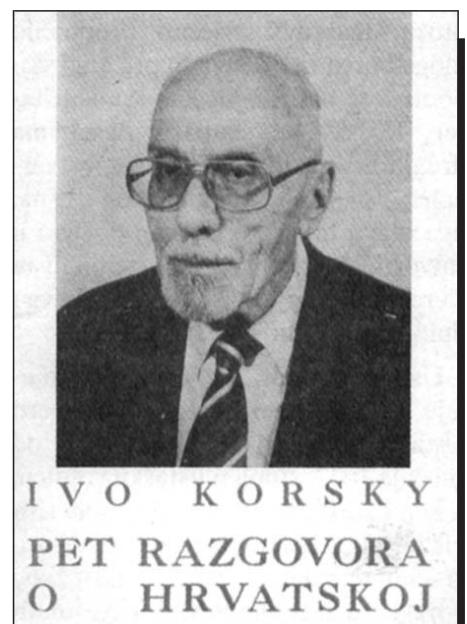
prihvatala i njegova obitelj, još prije nego što se je pokojnik rodio. Odgojen tako u kršćanskom duhu, nastojao je tijekom svih godina svoga života biti vjernik i sljedbenik Krista, ali ne samo riječima, nego i djelima. Slijedeći primjer svog oca, koji je bio poznati hrvatski rodoljub i sljedbenik Ante Starčevića, Ivo Korsky je također krenuo tim pravcem.

Nije potrebno ovdje navoditi njegovu političku prošlost, koja je svima poznata. Dovoljno je samo spomenuti da se je aktivno uključio u borbene hrvatske nacionalističke redove, tj. u revolucionarni ustaški pokret, već kao mladi sveučilištarac, kad je imao samo 17 godina, kao i da je zbog ilegalnog rada bio nekoliko puta zatvaran, tako da je u zatvoru dočekao i desetotrajanjsko proglašenje Nezavisne Države Hrvatske. To će se njegovo borbeno rodoljublje očitovati i tako, što će se kratko vrijeme nakon uspostave hrvatske države javiti kao dobrovoljac u ustašku vojnicu, gdje će pri svršetku rata dobiti čin satnika.

No glavni njegov rad započinje tek nakon slučajnog susreta s Ivanom Oršanićem, kojeg je poznavao i cijenio još u domovini, ali čijemu revolucionarno-intelektualnom krugu nije tada pripadao. Česti razgovori s njime pomoći će mu prebroditi psihošku krizu malodušnosti u koju je nakon gubitka države i tragedije Bleiburga i on poput mnogih drugih bio upao, da bi se zatim uključio svim svojim bićem u političko-revolucionarni rad Hrvatske republikanske stranke.

Trideset i jednu godinu iza toga, u predgovoru svoje knjige 'Hrvatski nacionalizam', Korsky će u jednoj jedinoj rečenici skromno sažeti svoj dugogodišnji rad unutar te političke skupine, koja će ga 17 godina iza pristupa, odmah nakon smrti prof. Oršanića, izabrati za svog čelnika: "U okviru te skupine radio sam stegovno vjerujući da je organizirano političko djelovanje najbolji doprinos u borbi za ponovno hrvatsko oslobođenje."

Bio je, dakle, jedan od rijetkih vrhunskih intelektualaca koji su shvatili svu važnost organiziranog, a ne anarhično-pojedinačnoga političkog djelovanja. Unutar te organizacije i kroz tu organizaciju dr. Ivo Korsky će vremenom postati intelektualni predvodnik ne samo Hrvatske republikanske stranke, nego i gotovo cjelokupne hrvatske državotvorne emigracije. A

IVO KORSKY
PET RAZGOVORA
O HRVATSKOJ

Zbirka izabranih razgovora

IVO KORSKY

DESETOTRAVANJSKA
RAZMATRANJABuenos Aires
1991

njegovo će pero nastaviti razrađivati temeljnu Oršanićevu političku misao – potrebu uspostave hrvatske države, ali ne bilo kakove, nego države slobode i socijalne pravde. Korsky će isticati da nas u našem radu treba srce motivirati, a mozak voditi. Istitat će da nam državu i slobodu ne će podariti ni Istok ni Zapad, nego da ćemo do cilja doći samo ustrajnim vlastitim naporom i žrtvama, samo skladnom upotrebotom mozga i šake.

A zatim, kada je unatoč svemu i svima koji su bili protiv toga, konačno uspostavljena hrvatska država, doživjet će da je – točno onako kako je predviđao Oršanić – dugogodišnje ropstvo ostavilo svoje tragove i da smo uspjeli samo djelomično ostvariti cilj. Jer do onakve države o kojoj je sanjao Starčević i toliki drugi, do države sretnih građana – valja nam još prevaliti dalek put.

Pa kao što je do tada godinama ustrajno radio na uspostavi države Hrvatske, tako će u novim okolnostima nastaviti svojim radom kako bi se prije svega očuvala država, a zatim ostvario i drugi, isto tako bitan dio zacrtanog cilja. I nije sustajao niti

još u razdoblju borbe za državu ono, što će ostati i nakon njegovog preseljenja u onaj bolji i pravedniji svijet, a to je opće poštovanje. Poštovanje, pak, spada u višu sferu, jer je to intimni unutrašnji osjećaj onoga koji poštuje, dok su časti prolazne i počesto nametnute društvenim ili političkim obvezama. Mnogi uživaju časti, ali malo ih je koji ujedno bivaju iskreno i intimno poštivani.

No osim ovoga gotovo općeg poštovanja, Korsky je tijekom vremena doživio ono, što ga je ispunjavalo posebnim zadovoljstvom. Doživio je, da je onaj u početku maleni radni i intelektualni krug, koji je sačinjavao jezgru Hrvatske republikanske stranke, vremenom uspostavio mrežu aktivista i organizacija u svim zemljama gdje je bilo Hrvata.

Doživio je također da su tom, u ono vrijeme malenom krugu, samo dvije godine iza njega pristupila trojica tada mladih studenata, koje je upravo on prethodno politički izgrađivao i intelektualno osposobljavao za budući rad. A jedan od te trojice opršta se danas od pokojnika, nakon preko pedeset godina zajedničkoga ekipnog

odustajao od tog rada sve do onog časa, kada su ga u tome sprječile najprije teška bolest, a zatim smrt.

U tome je radu i u svom životu tijekom mnogih godina dr. Ivo Korsky koješta iskusio. Između ostalog, iskusio je što to znači biti proganjен i zatvaran. Iskusio je što to znači biti borac tijekom rata. A i što znači biti ne u izbjegličkom, nego u zarobljeničkom logoru, u stalnoj opasnosti da bude izručen u ruke neprijatelja.

Tek jedno nije doživio: nije doživio zasluženo priznanje za svoj udio u uspostavi današnje hrvatske države. No umjesto službenog priznanja ili časti, doživio je

Dr. Ivo Korsky u posljednjim godinama života

rada i uske, gotovo svakodnevne suradnje.

Oprašta se ne samo u svoje ime, nego i u ime onih, koji su tijekom tih pedeset godina također pripadali istomu aktivističkom krugu i davali od sebe ono što su znali i mogli.

Oprašta se i u ime onih, kojih je bilo puno više, no koji zbog raznoraznih razloga nisu mogli biti djelatni pripadnici užeg aktivističkog kruga, ali su idejno slijedili i na razne načine pomagali i omogućavali njegov rad i djelovanje.

A opršta se riječima koje ne izriču samo zahvalnost za sve što je Korsky učinio, nego sadrže i bitnu procjenu njegovog života: 'Doktore, hvala Vam na svemu! Doktore, niste živjeli uzalud!' (H.R.)

MI

*Mi narod jesmo
glupog sentimenta.
Junaštva, poštenja
i stare kulture.
Rubini krv
buntovne sred bure,
luđaci, slijepci,
sakati i nijemi.
Plamen sveti
što put neba stremi.*

Višnja SEVER

ANTE TOMIĆ «MALI»

(Posuški Vinjani, 5. lipnja 1918. – 16. prosinca 2004.)

U Posuškim Vinjanima u Hercegovini 16. prosinca 2004., opremljen sakramentima kršćanske utjehe u osamdeset i šestoj godini preminuo je **Ante Tomić «Mali»**. Sprovodne obrede i posljednji ispraćaj na groblju «Ričina», predvodio je posuški župni vikar **fra Stipe Marković**, koji je istaknuo važnije događaje iz Antina životnoga puta. Unatoč hladnoći i nevremenu u vječnu domovinu, ispratili su ga sinovi Milan, Stipe, Pere i Ljubo s obiteljima, Antinim unucima, te mnogobrojna rodbina, prijatelji i znanci.

Antin životni put bio je dosta buran, težak i trnovit. Kao dvadesetogodišnjak s početka Drugoga svjetskoga rata u svibnju 1941., mobiliziran je u 13. mostarsku (lovačku) pukovniju. Prošao je bojišta istočne Bosne od Romanije i Sokolca do Rogatice, Foče i Goražda. U ožujku 1943. s postrojbom se povlači prema zapadnoj Bosni. Pješice preko Sarajeva s punom ratnom spremom dolaze u Bugojno. Pripremala se «peta ofenziva», pa dolazi na Drinu u Foču, gdje su se vodile teške borbe. Iz Bugojna nakon tri mjeseca, preko Okučana vlakom kreće za Petrovaradin u Vojvodini. Odatile nakon mjesec i pol s prvom bojom 13. lovačke pukovnije ide u Omarsku, Kozarac i Prijedor, gdje ostaje do napada na Banja Luku koncem 1943. i početkom 1944. godine.

Premješten je u Bosanski Novi, gdje ostaje sve do povlačenja 1945. Preko Dvora na Uni, Bosanske i Hrvatske Kostajnice u povlačenju hrvatske vojske ide prema Sunji, Sisku i Zagrebu. Odatile put nastavlja prema Austriji na Bleiburško polje, gdje je s ostalim hrvatskim vojnicima na prijevaru razoružan. Preko Zagreba i Mostara vraća se kući u Posuške Vinjane.

U studenom 1947., nakon neuspjela zapriječenoga vjenčanja i zatvaranja od tadašnjih lokalnih silnika komunista, ispitivan je, fizički zlostavljan i udaran do nesvijesti s četrdesetpetoricom sumještana u posuškome i mostarskom okružnom zatvoru. S drugima je optužen za navodno vođenje križarske organizacije. O tom događaju Ante je posvjedočio: «Potom bi nas polili hladnom vodom, da se osvijestimo. Nismo ništa mogli, nego slagati nešto na sebe, da nas puste. Ruke su nam bile zavezane na leđa i pritegnute do iznemoglosti da trbuš hoće iskočiti.»

«Osloboditelji» partizani i Udba pri tom su silom zauzeli župnu franjevačku

Ante Tomić «Mali» pokraj zajedničke grobnice pobijenih žrtava na Durmišuši u Posušju, pokopanih na groblju Ričina

kuću, dok su župniku **fra Nikoli Hrkaču**, kojega su tukli, ostavili tek jednu sobu. Sedmorica optuženih bez suda su strijeljani u posuškom naselju Durmišuši. Jedan od njih, **Ivan Bakula «Bonkić»**, tada je izvikivao: «Ne žalim dati svoju glavu za Isusa i njegovu slavu». Preživjele među kojima je bio i Ante, domaći silnici su odvezli u dom časnih sestara na Širokome Brijegu.

Na Badnji dan, s ostalom četrdesetpetoricom, umoran, gladan i ispačen za hladnoga vremena, prebačen je u malenu i zagušljivu sobicu mostarskoga zatvora «Čelovine» i izведен pred vojni sud. S još dvojicom optuženika osuden je na zatvorsku kaznu od dvije godine, koju su izdržavali u zeničkome zatvoru. Radi teške poslove u rudniku «Varvara». Ante je o tomu govorio: «Volio bih vani raditi deset godina, nego li dvije godine u rudniku.»

Nakon izdržane zatvorske kazne vraća se kući, gdje za njega ne prestaju maltretiranja i ucjenjivanja da postane Udbinim špijunom, na što nije pristao. Nakon jednoga neuspjelog ucenjivačkog razgovora, bačen je u niz stube, bio izlomljen i iskravljjen. Tako izmučen vezan je lancima. Nakon tih događaja, domaći su ga vlastodršci pustili na miru. Bavio se poljoprivredom do 1948., kada počinje raditi u zadružnom domu u Vinjanima. Vjenčao se 1949. s **Androm rod. Mandurić**, a u dugogodišnjem i plodnom braku imali su četvoricu sinova i kćer.

Svojim beskompromisnim stavom, uzdignutom glavom i životnim primjerom ovaj tjelesnom građom «mali» čovjek - po čemu je i dobio nadimak - ali velikoga duha, dokazao se i pokazao nam je kako treba voljeti svoj hrvatski narod i po cijenu žrtve vlastitoga života. Neka ti je laka hrvatska zemlja u iščekivanju uskrsnuća s ratnim kolegama – nevinim hrvatskim žrtvama i mučenicima.

Mate Tadić

U SPOMEN

ANDRIJA RIBAR

08.07.1926. - 02.11.2002.

Neka mu je laka hrvatska zemlja!

HDPZ - Podružnica Zagreb

U SPOMEN

NIKOLA SOVIĆ

rođen 20.05.1926. - Umro
03.12.2004.

Neka mu je laka hrvatska zemlja!

HDPZ - Podružnica
Sisačko-Moslavačka

U SPOMEN

ZLATA SLABINJAC rod. JURKOVIĆ

preminula 24.10.2004. u 78. godini
života

Neka joj je laka hrvatska zemlja!

U SPOMEN

KARLO MARKOVIĆ

08.01.1917. - 08.12.2004.

Neka mu je laka hrvatska zemlja!

U SPOMEN

ZLATKO MESARIĆ

preminuo 16.12.2004. u 77. godini
života

Neka mu je laka hrvatska zemlja!

U SPOMEN

PETRICA JERBIĆ

preminuo 30.11.2004. u 84. godini
života

Neka mu je laka hrvatska zemlja!

U SPOMEN

VLATKO MATKOVIĆ

preminuo 29.11.2004. u 80. godini
života

Neka mu je laka hrvatska zemlja!

U SPOMEN

RUDOLF JAMBROŠIĆ

preminuo 21.11.2004. u 75. godini
života

Neka mu je laka hrvatska zemlja!

Ante Tomić «Mali» pokraj zajedničke grobnice pobijenih žrtava na Durmišuši u Posušju, pokopanih na groblju Ričina

kuću, dok su župniku **fra Nikoli Hrkaču**, kojega su tukli, ostavili tek jednu sobu. Sedmorica optuženih bez suda su strijeljani u posuškom naselju Durmišuši. Jedan od njih, **Ivan Bakula «Bonkić»**, tada je izvikivao: «Ne žalim dati svoju glavu za Isusa i njegovu slavu». Preživjele među kojima je bio i Ante, domaći silnici su odvezli u dom časnih sestara na Širokome Brijegu.

Na Badnji dan, s ostalom četrdesetpetoricom, umoran, gladan i ispačen za hladnoga vremena, prebačen je u malenu i zagušljivu sobicu mostarskoga zatvora «Čelovine» i izведен pred vojni sud. S još dvojicom optuženika osuden je na zatvorsku kaznu od dvije godine, koju su izdržavali u zeničkome zatvoru. Radi teške poslove u rudniku «Varvara». Ante je o tomu govorio: «Volio bih vani raditi deset godina, nego li dvije godine u rudniku.»

Nakon izdržane zatvorske kazne vraća se kući, gdje za njega ne prestaju maltretiranja i ucjenjivanja da postane Udbinim špijunom, na što nije pristao. Nakon jednoga neuspjelog ucenjivačkog razgovora, bačen je u niz stube, bio izlomljen i iskravljjen. Tako izmučen vezan je lancima. Nakon tih događaja, domaći su ga vlastodršci pustili na miru. Bavio se poljoprivredom do 1948., kada počinje raditi u zadružnom domu u Vinjanima. Vjenčao se 1949. s **Androm rod. Mandurić**, a u dugogodišnjem i plodnom braku imali su četvoricu sinova i kćer.

Svojim beskompromisnim stavom, uzdignutom glavom i životnim primjerom ovaj tjelesnom građom «mali» čovjek - po čemu je i dobio nadimak - ali velikoga duha, dokazao se i pokazao nam je kako treba voljeti svoj hrvatski narod i po cijenu žrtve vlastitoga života. Neka ti je laka hrvatska zemlja u iščekivanju uskrsnuća s ratnim kolegama – nevinim hrvatskim žrtvama i mučenicima.

Mate Tadić

IN THIS ISSUE

A foreign reader would probably not understand the fact that in the Republic of Croatia, after about fifteen years of independence, there are still politically motivated discussions on the appearance of its coat of arms. The wartime Croatian state (Independent State of Croatia, 1941-1945), a war ally of the Axis forces, chose the historical Croatian coat of arms with the checkerboard motif starting with the silver (white) quarter to be its official coat of arms. Based on that, those circles, who view the disintegration of Yugoslavia and the fall of communism with nostalgia, proclaim any appearance of the coat of arms starting with a white quarter to be sympathising with fascism.

Numerous scientific discussions and countless monuments with the preserved Croatian coat of arms are being totally ignored. Therefore, there are many cases of some foreign observers and even scientists (such as recently the German historian **Holm Sundhausen**) interpreting occurrences of the Croatian coat of arms with the first white quarter as a renaissance of the sympathies for the fascism in Croatia. In Croatia, there are even requests for a repressive treatment of such occurrences.

That is the reason why in this issue the editor-in-chief **Tomislav Jonjić** presents a text on the historical changes of the Croatian coat of arms. The text is accompanied with some forty photographs of the Croatian coats of arms with the first quarter white (silver), from the 15th century onwards, until recent times. It is clear that the coats of arms from the period between the 15th and the 19th centuries cannot possibly be related to fascism. The illustrations dating from the 20th century have been chosen under a single criterion: the Croatian coat of arms with white quarter in the first position must not be related with the Ustasha movement, the creator of the Independent State of Croatia (1941-1945). In line with that, together with the coats of arms from the middle-age churches and stained-glass windows, we are presenting coats of arms from the 17th century maps, official coats of arms from the Austro-Hungarian period, old coats of arms of the Croatian unions and universities, banknotes and securities from Austro-Hungary and the Kingdom of Yugoslavia, and even the Croatian coats of arms

with the communist five-pointed star. Therefore, any benevolent reader can easily understand that the most recent campaign against the Croatian coat of arms does not have a stronghold in the historic facts, but rather in the blind ideology and plain hatred.

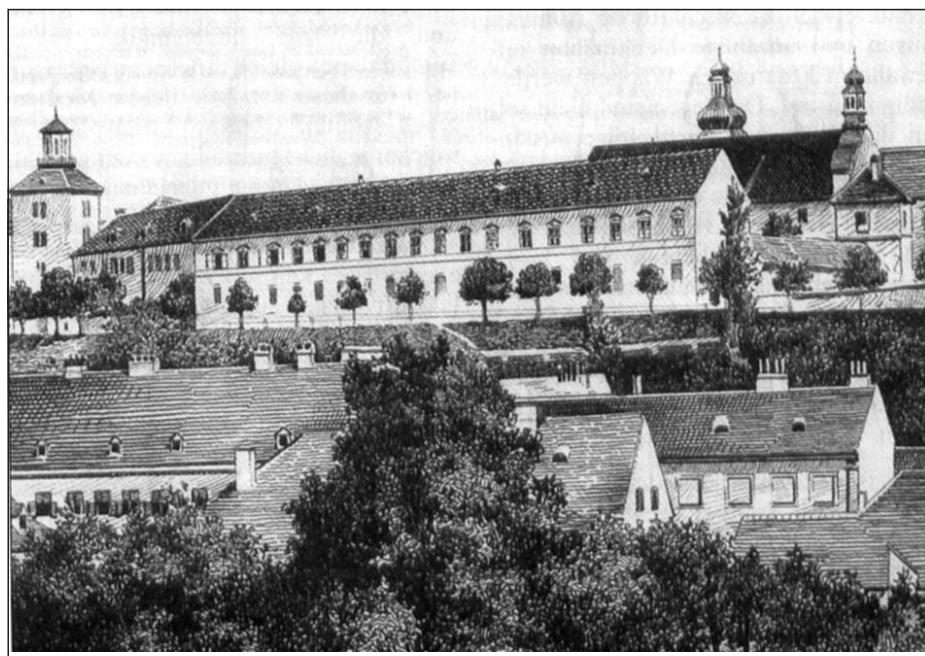
* * *

Only a few days before the presidential elections, in the midst of the Christmas holidays, in Hrvatsko Zagorje, a monument of the Yugoslav communist dictator **Josip Broz Tito** has been blown up with an explosive device. The neo-communist and the so-called independent press immediately proclaimed Croatian nationalists responsible for the

monument was politically suitable to the liberal and neo-communist left, rather than to the nationalist circles. Finally, four, the destruction of any monument is an uncivilised act, even in the case of those who – like Tito – destroyed thousands of monuments and ploughed over the graveyards of the politically displeasing persons. Communism cannot be overcome by destroying the communist monuments, but by educating for freedom, democracy and justice.

* * *

In this issue, we are publishing also a lengthy obituary to **Dr. Ivo Korsky** written by **Prof. Kazimir Katalinić**. Korsky was a prominent Croatian intellectual of

The Secondary School in the Zagreb Upper Town, the first University building

act. Such lynch in the media creates the atmosphere in which any police or judicial investigation would be unnecessary. In the text about that event, the monthly periodical of the Croatian Association of Political Prisoners points to several facts. First, it is unacceptable to proclaim guilty and judge without evidence. Second, in the meantime, it has been proved and is widely known that similar events in the period between 1990 and 1995 were created by the Yugoslav intelligence service with the aim to compromise Croatia's struggle for freedom and independence. Third, the timing of the attack on Tito's

Jewish origin, who was imprisoned in the Kingdom of Yugoslavia because of his struggle for the independence of the Croatia. During the Second World War, he was an active member of the Ustasha movement and a fighter for the survival of the Independent State of Croatia. In 1945, he moved to Argentina, where he was politically active and wrote numerous articles and studies on Croatian nationalism and the right of the Croatian people to self-determination. For years, he was editing a renowned periodical *Republika Hrvatska*. He died and was buried in Buenos Aires in December 2004.

IN DIESEM HEFT

Ausländischer Leser könnte es schwer verstehen, dass in der Republik Kroatien fünfzehn Jahre nach seiner Verselbständigung noch immer politisch motivierte Polemiken über das Aussehen des kroatischen Wappens geführt werden. Nämlich, der kroatische Kriegstaat (Unabhängiges Staat Kroatien, 1941 – 1945) der im Kriegsverband mit den Achsenmächten war, den historischen Wappen mit den Schachbrettmotiven auf welchem das erste Feld silberfarbig (weiß) war, als Dienstwappen nahm. Anlehnend auf das, jene Kreise die mit Nostalgie auf den Zerfall Jugoslawiens und Bruch des Kommunismus sehen, jedes Erscheinen des Wappens mit dem ersten weißen Feld als Sympathisierung mit dem Faschismus erklären.

Zahlreiche wissenschaftliche Abhandlungen und unzählige Denkmäler mit bewahrten kroatischen Wappen werden völlig ignoriert. Deswegen sind nicht selten die Fälle, dass auch einige ausländische Beobachter und sogar Wissenschaftler (wie es vor Kurzem der deutsche Historiker Holm Sundhausen tat) zeitweise Erscheinen des kroatischen Wappens mit dem ersten weißen Feld als Renaissance der Sympathie mit dem Faschismus in Kroatien deuten. In Kroatien selbst gibt es Rufe nach represiver Abrechnung mit diesen Erscheinungen.

Das ist der Anlass, dass der Chefredakteur **Tomislav Jonjic** in diesem Heft den Artikel über historische Veränderungen des kroatischen Wappens veröffentlicht. Zu diesem Text veröffentlichen wir etwa vierzig Abbildungen des kroatischen Wappens mir dem ersten weißen (silberfarbig) Feld, die vom 15. Jahrhundert bis zum Neuzeit entstanden sind. Es ist selbstverständlich, dass die Wappen vom 15. bis 19. Jahrhundert in keine Beziehungen zum Faschismus gebracht werden können. Auch die Illustrationen die aus dem 20. Jahrhundert datieren sind nach dem einzigen Kriterium übernommen: Das kroatische Wappen mit dem beginnenden weißen Feld darf in keine Weise mit dem Ustasabewegung als dem Schöpfer des Unabhängigen Kroatischen Staat (1941 – 1945) gebracht werden. Dies bezüglich neben den Wappen von mittelalterlichen Kirchen und Vitraien, veröffentlichen wir auch Wappen von Landkarten des 17. Jahrhundert, Dienstwappen aus Österreich-ungarischen

Zeit, alte Wappen der kroatischen Vereine und Universitäten, Geldscheinen und Wertpapieren aus Österreich-Ungarn und Königreich Jugoslawien und sogar kroatische Wappen mit kommunistischen roten Stern. Dem nach, jeder gutwilliger Leser kann sich leicht überzeugen, dass die neueste Treibjagd gegen das kroatische Wappen gar keinen Stützen in historischen Tatsachen hat, sondern Produkt der blinden Ideologie und nackten Hasses ist.

* * *

Einige Tage vor der Präsidentenwahl, mitten zu Weihnachtsfeier, wurde das Denkmal des jugoslawischen kommunistischen Diktators **Josip Broz Tito** in seinen Geburtsort in Hrvatsko Zagorje gesprengt. Neukommunistische Kreise und die sog. unabhängige Presse beschuldigten gleich kroatische Nationalisten für diese Tat. Mit diesem Medienlunch schufen sie eine Atmosphäre in welcher jegliche polizeiliche oder gerichtliche Untersuchung überflüssig ist. Im Rückblick auf dieses Ereignis weist der Monatzeitschrift des Kroatischen Vereins ehemaliger politischer Häftlinge, Politicki zatvorenik, auf einige Tatsachen hin. Erstens, dass unnehmbar ist jemanden ohne Beweise für schuldig erklären und zu verurteilen. Zweitens, dass zwischenzeitlich bewiesen und gemeinbekannt ist wie ähnliche Fälle in der Zeit von 1990 – 1995 die Tat der jugoslawischen Nachrichtendienste war, die damit kroatischen Kampf zur Befreiung und staatli-

che Unabhängigkeit kompromittieren wollte. Drittens, dass der Zeit in dem der Anfall an Titos Denkmal geschah nicht den Nationalisten, sondern der liberal-neukommunistischen Linken politisch entsprach. Und viertens, dass Zerstören der Denkmäler, sogar dann wen es sich um Denkmäler jener handelt – die wie Tito – Tausende von Denkmäler zerstören und Gräber politisch ungenehme Personen umpfügte, unzivilisierten Akt darstellt. Kommunismus kann man nicht mit dem Zerstören der Denkmäler überwinden, sondern mit Erziehung zur Freiheit, Demokratie und Gerechtigkeit.

* * *

Aus der Feder des **Prof. Kazimir Katainic** veröffentlichten wir in diesem Heft ein ausführlicher Nekrolog dem **Dr. Ivo Korsky**. Korsky war ein bekannter kroatischer Intellektueller jüdischer Herkunft, der wegen des Kampfes für kroatische staatliche Unabhängigkeit während des Königreichs Jugoslawien eingekerkert war. Zur Zeit des Zweiten Weltkrieges war er aktiver Angehöriger der Ustasabewegung und Kämpfer für das Weiterbestehen des Unabhängigen Staates Kroatien. Seit 1945 lebte er in Argentinien, wo er politisch tätig war und schrieb zahlreiche Artikel und Studien über kroatischen Nationalismus und das des kroatischen Volkes auf Selbstbestimmung. Viele Jahre redigierte er angesehener Zeitschrift *Republika Hrvatska*. Er starb und wurde bestattet in Dezember 2004 in Buenos Aires.

Das Realgymnasium in Zagreb, (XIX. Jhr)

Narodni odbor kotača Šibenik
Odjel za unutrašnje poslove

Okrugni zatvor

Šibenik 27. V. 1960 godine.

P o d a c i

Za osudjenika Jenjić Dinka Markeva

Imenovani za vrijeme izdražavanja kazne u ovom zatvoru kao sudski istraženik, bio je dobrog vladanja.

Disciplina mu nije na zavidnoj visini, ali u natoč sve tome uvjek je izbjegavao da nebi došao pod udar disciplinsoj kazni

Nije disciplinski kačnjavan za sve vrijeme od kako s nalazio u ovom zatvoru.

Djelo za koje je osudjen, smatra se ponosnim. Nije se primjrtilo da se osjeća potištenim i da se kaje i ako mu je zbog ovog djela mimošlo daljnje nastavljanje školanja.

Smrt Fašizmu - Sloboda Narodu !

Post. Upravnik:
J. Jerlo
Buš Frane

P O D A C I

Za bivšeg osudjenog JONJIĆ DINKA

Jonjić Dinko, rođen 19.VII 1938. godine u selu Grubinama, Makarska, od oca Marka i majke Mare rođene Žužul, Hrvat, državačjanin SFRJ, završio 7 razreda gimnazije, neoženjen, vojnu obavezu nije regulisao, ranije neosudjivan,

Presudom Okružnog suda u Splitu Ko.br.140/59 od 22. IX 1959. godine, osudjen je na kaznu strogog zatvora u trajanju od 6 godina, zbog krivičnog dela iz čl.117 st.1 i 2 KZ. Ista presuda mu je od strane Vrhovnog suda SR Hrvatske KŽ.br.2441/60 od 14.IV 1960. godine, preinačena i osudjen je na kaznu strogog zatvora u trajanju od 5 godine.

Lišen slobode 30.V 1959.g., a kazna mu ističe 30.V 1964. godine.

Po izlasku na slobodu izjavio je da će bodaviti u selu Grubine, Makarska.

Na izdržavanje kazne u ovaj KP dom došao je 3.V 1960. godine iz SUP-a Split. Iz podataka sa kojim raspolažemo vidi se da je imao u istražnom zatvoru vrlo loše vladanje. Kritikovao je naše društveno uredjenje, zbog čega je bio i nekoliko puta i disciplinski kažnjavan.

Po dolasku u ovaj KP dom rasporedjen je na rad u pogon za preradu kamena, a u početku 1961/62. godine uključen je u školu učenika u privredi, na izučavanje električarskog zanata i premešten na rad u električnu centralu. Međutim, osudjeni je nakon prve godine svojevoljno napustao dalje školovanje, te ponovo vraćen u pogon za preradu kamena, gde je radio do isteka kazne. U razgovorima sa ostalim osudjenima odmah po svom dolasku nastavio je sa neprijateljskim istupanjem. Isključivo se družio sa osudjenima, koji su neprijateljski nastrojeni prema SFRJ. Na radu je bio osrednji radnik. Disciplinski nije kažnjavan, ali je dosta puta pozivan na razgovor, gde je opominjan i savetovan. Što se tiče krivičnog dela još uvek stoji na stanovištu da ga on nije napravio, već da je to delo njemu nametnuto od strane istražnih organa. Dakle, kroz celo vreme izdržavanja kazne, ostao je na istom stanovištu kao što je to pokazao i u istražnom zatvoru i na samom sudjenju. Mišljenja smo, da kazna koju je izdržao nije na njega pozitivno uticala. Osudjeni je ostao na istim pozicijama i verujemo da će po izlasku na slobodu i dalje neprijateljski delovati protiv društvenog uredjenja u SFRJ. Njegov rad i vladanje na slobodi biti će potrebno kontrolisati.

Dobrog je zdravstvenog stanja i sposoban za rad.

5.VI 1964. godine
KPD-m Rab

VIŠI REFERENT
Marko Čuvela

